

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної
педагогіки
Інститут проблем виховання Національної академії
педагогічних наук України
Департамент освіти і науки Київської обласної державної
адміністрації
Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»**

**«ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В
ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ І СІМ'Ї: ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА
ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ»**

МАТЕРІАЛИ

КРУГЛОГО СТОЛУ

14 травня 2024 року

Київ - Біла Церква-2024

*Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»
(протокол №5 від 21 червня 2024 р.)*

Педагогічні засади запобігання насильству в освітньому закладі і сім'ї: вплив цифровізації та воєнної реальності: матеріали круглого столу (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) (Київ – Біла Церква, 14 травня 2024 р.) / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук; упоряд. В. М. Шахрай. Біла Церква : КНЗ КОР «КОІПОПК», 2024. 131 с.

У збірник увійшли матеріали учасників круглого столу «Педагогічні засади запобігання насильству в освітньому закладі і сім'ї: вплив цифровізації та воєнної реальності» (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) (проведений на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» 14 травня 2024 року), в яких представлені результати наукових досліджень та практичного досвіду з проблем запобігання в освітньому закладі і сім'ї різним формам насильства, зокрема булінгу, що ускладнені російською агресією та впливом цифрового простору.

Видання призначено науковцям, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, післядипломної освіти, педагогічним працівникам загальної середньої, позашкільної освіти, усім, хто цікавиться питаннями сучасного виховання.

Матеріали подано в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей, за грамотність викладу інформації

© Інститут проблем виховання
НАПН України
КНЗ КОР «КОІПОПК»

ЗМІСТ

Аносова А. В. Розвиток комунікативної культури сучасної молодшої людини засобами самопізнання	5
Бачинська Є. М. Підготовка педагогічних працівників до створення цифрової освітньої екосистеми	8
Винарчук Т. М. Інтернет-ресурси для сучасних батьків та педагогів в реаліях військової агресії	14
Вихристенко Ж. В. Роль проектних технологій у процесі організації групової діяльності майбутніх вчителів початкових класів	19
Власова В.Г. ІКТ як засіб арт-терапії у формуванні здоров'язбережувальної компетентності на уроках мистецтва	23
Гаврилюк В.Ю. Формування духовно-моральних цінностей здобувачів позашкільної освіти засобами української народної педагогіки та родинознавства	27
Гершуненко О. В. Роль громадянської активності старшокласників задля запобігання насильству	32
Гончар Л. В. Методичний супровід педагогів щодо запобігання булінгу серед підлітків у цифровому освітньому середовищі	35
Дишлева І. М. Досягнення моральної вихованості учнів початкових класів засобами педагогіки партнерства	40
Довгань А. І. Педагогічні засади запобігання насильству на заняттях географії	44
Загурська С.М. Дослідження та підтримка психоемоційного стану дітей в умовах військової агресії	50
Кабан Л.В. Оцінювання результатів навчання як інструмент формування безпечного середовища: виклики та можливості в умовах цифрової ери та воєнної реальності	54
Канішевська Л. В. Військово-патріотичне виховання старшокласників в умовах воєнного стану: організація констатувального експерименту	56
Кірнасовська Р.В. Попередження та подолання наслідків негативного впливу воєнних реалій на дітей	61
Ковальова С. В. Практика майндфунлес як інструмент стрес менеджменту для психологічної підтримки освітян в умовах воєнної реальності	65
Лященко О. Б. Розвиток соціально-емоційних навичок як ефективний спосіб запобігання насильству серед дітей та молоді (на прикладі вивчення української літератури)	70
Пашенко Д. І. Вплив реалій воєнного часу на формування у дітей негативних стереотипів моральних взаємовідносин у сім'ї	78
Плівачук К. В. Педагогічні умови формування гуманних взаємин	83

батьків та дітей в умовах війни та повоєнного відновлення	
Плівачук О. П. Ціннісні орієнтири вихованців Сквирського центру дитячої та юнацької творчості у побудові успішного майбутнього	89
Поліщук О.М. Технологічні засоби та інноваційні підходи у запобіганні кібербулінгу та інших форм онлайн насильства серед учнів	93
Тіщенко А.В. Проблема розвитку громадянської ідентичності як основи правової держави	97
Фан Вей. Сценічна виконавська інтерпретація в умовах цифровізації освіти	100
Федорченко Т. Є. Булінг серед школярів в умовах воєнної реальності: проблеми, наслідки, шляхи попередження	104
Часнікова О. В. Шкільна географічна освіта у протидії насильству в умовах військової агресії	110
Чебан А. Д. Протидія насильству і булінгу в закладі освіти	113
Чжу Лу. Виконавські інтерпретації музики на тексти китайських поетів: стильове прочитання у віртуальному форматі	117
Шахрай В. М. Проблема булінгу і кібербулінгу в освітньому середовищі: вектори розв'язання	121
Відомості про авторів	128

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ САМОПІЗНАННЯ

А. В. Аносова

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Неодмінною ознакою часу, у якому ми живемо, є постійна, інтенсивна комунікація з суб'єктами і об'єктами оточуючої дійсності, що спричинено всесвітньою інформатизацією і глобалізацією. Не загубитися в інформаційному вирі, не втратити своєї індивідуальності у безлічі щоденних реальних і віртуальних контактів, зуміти проявити власну творчість і самореалізуватися – завдання не з легких. Саме тому сучасній молодій людині слід свідомо і відповідально поставитися до розвитку власної комунікативної культури.

Комунікативну культуру ми розглядаємо як динамічне, структурно-рівневе особистісне утворення, представлене особистісно-значущими цінностями індивіда, осмисленістю бажань і емоцій, його законослухняною діяльністю у відповідності до норми сучасного соціокультурного середовища.

Комунікативна культура, як прояв внутрішньої культури індивіда, обумовлює характер і якість взаємин індивіда з самим собою, з членами родини, родичами, друзями, колегами (одногрупниками, однокласниками), з жителями місцевої громади, співгромадянами. Ще однією сферою комунікації, у якій сучасна людина лише вчиться проявляти свою культуру, є глобальний інформаційний простір мережі Інтернет. Адже всесвітня мережа стала невід'ємною частиною життя молодого покоління, інтегрувалась як в особисте життя, так і в сферу навчання, впливаючи на формування громадянської позиції та політичних поглядів.

Безперечно, для досягнення успіху, побудови власної траєкторії розвитку молодій людині необхідно здолати чимало зовнішніх перешкод, а це, на нашу думку, потребує вміння долати перешкоди внутрішні. Такими

«бар'єрами» можуть стати неподолані страхи, агресивність, духовне невігластво та лінощі, неправдивість, невдячність, егоїзм, невміння розрізняти категорії добра і зла тощо. Самостійна трансформація суб'єктом вищеназваних вад можлива лише за умови системного самопізнання, першим етапом якого стане оволодіння правдивою самооцінкою.

Епоху змін, у якій доводиться зростати, розвиватись, мужнішати сучасній молодій людині, не можна назвати простою: з одного боку – проявились такі загальносуспільні «хвороби» як розпуста, хабарництво, надмірність у бажаннях (використання нецензурних слів, тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних речовин), прагнення жити за рахунок інших («на халяву»), споживацтво тощо. З іншого – час надає безліч можливостей кожному для того, щоб перейти на якісно новий рівень розвитку людини розумної (*homo sapiens*), ставши людиною розумно мислячою, що висуває на перший план *ментальну* роботу індивіда. Така робота полягає в усвідомленні людиною свого буття і має пройти наступні етапи (за Е. А. Піньковською):

- формування *ментальної працездатності* через пізнання законів громадянських, моральних, духовних, прав, які надаються цими законами і обов'язків, які ними накладаються. На даному етапі індивід має навчитись бачити небезпеки, що можуть бути спричинені його недбалим ставленням до свого фізичного і духовного здоров'я, власну непомірність у бажаннях, причини невдоволення взаєминами з іншими людьми. Критеріями проходження етапу стануть сформована законослухняність та усвідомлення ступеня власного розвитку;

- формування *ментальної працелюбності* через пізнання своїх можливостей та здібностей. На даному етапі людина набуває уміння бачити міру у бажаннях, контролювати емоції й обирати головне. Для цього їй необхідно навчитись оцінювати свої думки, слова, дії за принципами доцільності, сумірності із власними силами, необхідності за часом

здійснення. Практична діяльність людини, яка ґрунтується на вказаних принципах і стане критерієм проходження етапу;

- формування *ментальної самостійності*. На даному етапі суб'єкт проявляє готовність до самовдосконалення, яке передбачає подальшу ґрунтовну інтелектуальну діяльність, зокрема: аналіз застосування набутих на попередніх етапах знань, наукове (системне, цілеспрямоване) самоспостереження та уніфікацію здобутих знань. Також ментальна самостійність формується завдяки опануванню людиною чотирьох рівнів осмислення реальності. На першому рівні аналіз та самоаналіз здійснюється *після* події, що відбулась, на другому – індивід аналізує свої думки, слова, дії *під час* події, на третьому – аналізує *можливе виникнення* перешкоди у діяльності, і, нарешті, на четвертому рівні суб'єкт набуває здатності *передбачити* і *не допустити* негативну подію. Критеріями успішного проходження етапу виступають наявність бадьорості як уміння програвати, активності як готовності почати справу спочатку, радості як здатності йти вперед [2].

На наше глибоке переконання питання формування культури сучасної молоді людини має бути ключовим у освітньому процесі закладів освіти усіх типів і рівнів. Адже освічена, але некультурна особистість не тільки не здатна до життєтворчості, вона являє собою загрозу для мирного співіснування з іншими суб'єктами і об'єктами оточуючої дійсності.

Список використаних джерел

1. Євтух М. Б., Пінковська Е. А., Черкашина Т. В. Методики особистісно-професійного самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності на основі самопізнання : навчально-методичний посібник для педагогічних працівників. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2016. 406 с.
2. Пінковська Е.А. Детектор лестоців. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. 436 с.
3. Самопізнання і самовдосконалення у схемах, формулах, таблицях: навч.- метод. посіб. / під заг. ред. Е. А. Пінковської, Т. В. Черкашиної; укл. А. В. Аносова. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2018. 152 с.

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ ЦИФРОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ЕКОСИСТЕМИ

Є. М.Бачинська

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

У сучасному цифровому світі швидкий розвиток технологій вимагає від систем освіти адаптуватися до нових викликів. Цифрові рішення допомагають ефективніше організувати освітній та управлінський процеси, забезпечити доступ до актуальної інформації та ресурсів, сприяти розвитку цифрових компетентностей педагогів та учнів.

Із метою цифровізації системи освіти в області розроблено проєкт «Цифрова трансформація освіти Київської області», який є ключовим кроком у розвитку освітньої системи, що відповідає сучасним вимогам підвищення якості навчання та розвитку навчального середовища, готує здобувачів освіти до майбутніх завдань, подолання викликів, розширює можливості доступу до якісної освіти.

Ціллю проєкту є створення у кожному закладі освіти регіону цифрової екосистеми, яка включає:

- розвиток безпечного електронного освітнього середовища,
- створення необхідної цифрової інфраструктури закладів загальної середньої освіти,
- підвищення рівня цифрової компетентності педагогічних працівників,
- цифрова трансформація процесів та послуг, а також автоматизація збору і аналізу даних, яка передбачає наявність апаратного забезпечення та швидкісного інтернету,
- використання електронних журналів, щоденників та інших цифрових інструментів.

У закладі освіти впроваджується електронна документація, цифрові аналоги документів діловодства (електронних класних журналів, журналів

обліку тощо) та електронний документообіг (звітність, комунікація, сповіщення, опитування, голосування, оперативні збори даних).

Зазначимо, що перехід на електронне діловодство є вагомим кроком на шляху спрощення та автоматизації управлінських та освітніх процесів у закладах загальної середньої освіти. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 8 серпня 2022 року № 707 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі» ЗЗСО мають можливість перевести документообіг в електронну форму.

Сприяє реалізації завдань цифрової трансформації діяльність закладів освіти, які впроваджують електронні журнали та електронні щоденники і мають позитивний досвід використання, упровадження електронних платформ, онлайн-курсів, інтерактивних матеріалів та інших цифрових ресурсів, що дозволить забезпечити ефективне навчання, а також підвищити доступність освіти для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від місця проживання.

Проєктом «Цифрова трансформація освіти Київської області» передбачено створення 29 цифрових освітніх хабів, на базі яких проводяться навчання педагогічних працівників з впровадження електронних платформ: «Нові знання», «Єдина школа», «Eddy», «Human». Загалом у Білоцерківському районі створено – 5, Бориспільському районі – 4, Броварському районі – 4, Бучанському районі – 5, Вишгородському районі – 4, Обухівському районі – 3, Фастівському районі – 4 цифрових освітніх хабів.

Для підвищення рівня цифрової компетентності вчителів проведено форсайт-сесію «Цифровий освітній простір: системні рішення в один клік та інновації» в рамках Обласного форсайту «Київщина: розвиток освіти у воєнний час та після перемоги», серію семінарів з питань використання електронних журналів та щоденників, модернізації освітнього процесу за допомогою штучного інтелекту, безпеки даних у процесі використання освітніх цифрових інструментів, перспектив та практичні кейси

використання CHATGPT в школі, створення єдиного цифрового освітнього простору територіальної громади, презентовано Центральну базу даних Міністерства освіти і науки України. Також була презентована мережа цифрових освітніх хабів, вектори співпраці із розробниками електронних платформ для проведення навчання, консультацій та обміну кращими освітніми практиками.

Для розвитку інформаційного освітнього простору Київської області та сприяння ефективній взаємодії всіх учасників освітнього процесу, розвитку їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності інститутом створено інноваційне хмарне середовище eKRISTTI («Інститут у смартфоні» <https://e.kristti.com.ua/#>), що спрямоване на розвиток учасників освітнього процесу цифрових компетентностей, окреслених Рамкою цифрової компетентності громадян України, що створена на виконання Плану дій Концепції розвитку цифрових компетентностей громадян України та базується на Європейській рамці цифрової компетентності для освітян (DigCompEdu), спрямований на подолання освітніх втрат та розривів у діяльності педагогічних працівників.

Завдяки додатку у вчителів з'явилася унікальна можливість знайти все, що стосується професійної діяльності, росту і вдосконалення, в одному місці. Найсвіжіші новини та актуальна інформація з освітнього світу знайшли своє відображення в наступних сторінках.

eKRISTTI має динамічну структуру, яка може згодом оновлюватися та, за потреби, переглядатися з появою нових цифрових технологій і ресурсів, викликів та можливостей. Це відкрите середовище, що сприяє взаємодії з широким колом учасників освітнього процесу, дозволяючи розширити співпрацю та обмін інноваційними підходами між освітніми установами, громадськістю та партнерами з різних галузей.

Мобільний застосунок eKRISTTI має такі розділи: фандрейзингова платформа Є-ідея (розділ з актуальною інформацією про реалізацію освітніх проєктів у закладах освіти Київщини); YouTube канал «ВІСЬ освітян

Київщини» (віртуальна інформаційна спільнота); Profi-гід (розділ консалтингових, освітніх, методичних, організаційних послуг для працівників освіти), інформаційні системи (електронний інституційний репозитарій та електронна бібліотека).

Одним з найуспішніших проєктів інституту став веб-ресурс «Освітній хаб Київщини», створений за ініціативи та підтримки Міністерства освіти і науки України, благодійного фонду «Фонд освітніх ініціатив», діє на підставі угоди з Громадською організацією «Асоціація інноваційної та цифрової освіти». Основна мета освітнього хабу – створення освітнього середовища, де можна розвинути м'які навички (soft skills), реалізувати своє право на навчання упродовж життя, набути актуальних компетентностей і знань, необхідних для життя в сучасному світі, отримати допомогу у професійному самовизначенні, розкрити й реалізувати свої креативні здібності, розширити коло спілкування, отримати психологічну та емоційну підтримку, що так необхідна в умовах війни, особливо тим, хто став свідком бойових дій, а також внутрішньо переміщеним особам.

Учасники Освітнього хабу Київщини у короткий термін зможуть пройти навчання за напрямками: «Твоя підтримка поруч», «Безпека для кожного», «Професійний навігатор», «Цифрова освіта», «Мова. Спілкування», «Підприємництво та фінансова грамотність», «Креативний простір». Ресурс містить 62 освітні програми. Освітній хаб Київщини увійшов у Мережу Українських Освітніх Хабів (Цифрових Освітніх Центрив – DLC).

Підвищенню рівня цифрової компетентності педагогів та діджиталізації освіти сприяє співпраця Інститутом з компанією AR Book. AR Book – освітня екосистема, розроблена міжнародною компанією Flexreality та призначена для розвитку освітнього середовища, запровадження сучасних інформаційних технологій, якісних навчальних матеріалів, уроків з використанням віртуальної й доповненої реальностей та 3D-моделювання. Упровадження системи також надасть універсальний інструмент проведення

уроків в офлайн та онлайн режимах. Інститут є обласним координатором апробації та розробником контенту всеукраїнського інноваційного освітнього цифрового проєкт «Мрія».

Цифрова компетентність педагогів зростає за рахунок постійного навчання та розвитку їхніх професійних навичок. Інститутом проводяться навчання та курси підвищення кваліфікації із тем «Створення безпечного та сприятливого освітнього середовища у закладі освіти», «Інструменти впровадження медіаграмотності в освітній процес закладу освіти», «Медіаграмотність, як важлива навичка розвитку критичного мислення у здобувачів освіти», «Цифрова грамотність педагога та протидія дезінформації», «Інформаційна безпека в медіапросторі», «Безпекова компетентність у воєнних реаліях». Розроблено курси підвищення кваліфікації із проблем «Формування ІКТ-компетентностей та медіаграмотності вчителя-словесника», «Формування практичних навичок медіаграмотності учасників освітнього процесу».

Крім того, до освітніх програм курсів підвищення кваліфікації включені наступні теми: «Медіаграмотність як інструмент формування критичного мислення»; «Медіа-маніпуляція як психологічний вплив на психіку людини»; «Медіаосвіта і медіаграмотність як освітні категорії»; «Вплив медіа на розвиток особистості»; «Медіаграмотність та ефективне використання медіаресурсів в освітньому процесі». За 2023 рік навчання прошло 6986 осіб.

У жовтні – грудні 2023 року для вчителів 5-6 класів, які забезпечують реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти в умовах реформування галузі відповідно до положень концепції «Нова українська школа», проведено навчання за освітньою програмою «Цифровізація в Новій українській школі». Навчання за цією програмою підвищили класифікацію 1300 вчителів області.

На наше переконання, цифрова трансформація освіти дозволяє покращити якість навчання та освітнього середовища. Упровадження електронних платформ, онлайн-курсів, інтерактивних матеріалів та інших

цифрових ресурсів сприяє ефективному навчанню, а також забезпечує доступність освіти для всіх учасників освітнього процесу незалежно від місця їх проживання.

Таким чином, одним з найуспішніших проєктів інституту 2023 року став **веб-ресурс eKRISTTI** («Інститут у смартфоні» <https://e.kristti.com.ua/#>) – це мобільний застосунок для педагогів Київщини, що базується на Європейській рамці цифрової компетентності для освітян (DigCompEdu), спрямований на подолання освітніх втрат та розривів у діяльності педагогічних працівників.

Завдяки додатку, у вчителів з'явилася унікальна можливість знайти все, що стосується професійної діяльності, росту і вдосконалення, в одному місці. Найсвіжіші новини та актуальна інформація з освітнього світу знайшли своє відображення в наступних сторінках.

eKRISTTI має динамічну структуру, яка може згодом оновлюватися та, за потреби, переглядатися з появою нових цифрових технологій і ресурсів, викликів та можливостей. Це відкрите середовище, що сприяє взаємодії з широким колом учасників освітнього процесу, дозволяючи розширити співпрацю та обмін інноваційними підходами між освітніми установами, громадськістю та партнерами з різних галузей.

Мобільний застосунок eKRISTTI має такі розділи: фандрейзингова платформа Є-ідея (розділ з актуальною інформацією про реалізацію освітніх проєктів у закладах освіти Київщини); YouTube канал «ВІСЬ освітян Київщини» (віртуальна інформаційна спільнота); Profi-гід (розділ консалтингових, освітніх, методичних, організаційних послуг для працівників освіти), інформаційні системи (електронний інституційний репозитарій та електронна бібліотека):

Освітній хаб Київщини. Створений за ініціативи та підтримки Міністерства освіти і науки України, Київської обласної військової адміністрації, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», благодійного фонду «Фонд освітніх ініціатив», діє на підставі угоди з Громадською

організацією «Асоціація інноваційної та цифрової освіти». Основна мета – створення освітнього середовища, де можна розвинути м'які навички (soft skills), реалізувати своє право на навчання упродовж життя, набути актуальних компетентностей і знань, необхідних для життя в сучасному світі, отримати допомогу у професійному самовизначенні, розкрити й реалізувати свої креативні здібності, розширити коло спілкування, отримати психологічну та емоційну підтримку, що так необхідна в умовах війни, особливо тим, хто став свідком бойових дій, а також внутрішньо переміщеним особам.

Важливо акцентувати увагу на тому, що учасники Освітнього хабу Київщини у короткий термін зможуть пройти навчання за напрямками: «Твоя підтримка поруч», «Безпека для кожного», «Професійний навігатор», «Цифрова освіта», «Мова. Спілкування», «Підприємництво та фінансова грамотність», «Креативний простір». Ресурс містить 62 освітні програми. Освітній хаб Київщини увійшов у Мережу Українських Освітніх Хабів (Цифрових Освітніх Центрив – DLC).

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ СУЧАСНИХ БАТЬКІВ ТА ПЕДАГОГІВ В РЕАЛІЯХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Т.М.Винарчук

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Реалії сьогодення такі, що події диктують нам нові парадигми *життя*, нові вміння опанувати інформаційні джерела та сучасні засоби медіа для здобуття освіти, особистого й професійного розвитку, дозвілля та спілкування.

На тлі безумовних досягнень і переваг, наданих інформаційним простором, виявилися негативні риси в духовній сфері, що сформувалися внаслідок потужного технологічного інформаційного впливу. Масовий споживач часто навіть не здогадується, якої якості відомості він отримує.

Довіряючи певним сайтам, користувачі не бажають і не вміють переконуватися де правда, а де «фейк». Отримана інформація не стає знанням, об'єктом роздуму, осмислення, а виступає предметом споживання. В результаті несвідомої цікавості користувачі або не передбачають шкідливих наслідків і недостатньо зважають на них, або свідомо використовують досягнення технологій як засоби наживи, придушення або загрози, гнітюче впливають на психіку сучасної людини, яка все більше втрачає свою духовність і почуття цілісності навколишнього світу. Існує багато шахраїв, які використовують у корисливих цілях особисту інформацію, розміщену на сайтах. Особливо незахищеними є так зване «мережеве» покоління – діти, які користуються Інтернетом набагато частіше, ніж дорослі. Інтернет просто кишить інформацією, яка може нашкодити здоровій психіці дитини – це порнографія, насильство, кров, вбивство тощо. Крім цього, діти повністю занурюються у віртуальний світ, забуваючи про «живих» і «справжніх» друзів. Все більш активне і довготривале перебування в «ТікТоках» стає нормою життя і основним способом проведення вільного часу. Віртуальна реальність поступово починає сприйматися як дійсна і єдино можлива. Як результат – комп'ютерна залежність, моральна деградація. Збентежує ще й те, що пошукові чат-боти нейронних мереж слідкують за кожною маніпуляцією комп'ютерної мишки, мають здатність прогнозувати вподобання конкретного користувача, персоналізувати результати і нав'язувати їх зацікавленій особі.

В умовах повномасштабної та інформаційної війни росії проти України тисячі українських сайтів і сотні тисяч громадян щодня переживають кібератаки й втрати особистих даних. Зокрема, тільки за 2022 рік фахівці Держспецзв'язку зареєстрували в Україні понад 2 тисячі кіберінцидентів [1].

То як запобігти шкідливому впливу інтернет-контенту та убезпечитися, особливо у реаліях військової агресії? Відповідь на це питання можна знайти на «добрих» сайтах із практичними матеріалами, порадами, *корисною* і

цікавою інформацією. Пропонуємо для розгляду окремі ресурси, які стануть у нагоді педагогам та усім зацікавленим.

Це платформа <https://stop-sexting.in.ua/> (діє у межах «Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки»), команда якої підготувала поради, як батькам говорити з дитиною, якщо вона поводить себе з ризиком для здоров'я через вплив на неї контенту в мережі.

Пройшовши практичний курс «Безпека в інтернеті під час війни» <https://prometheus.org.ua/courses-catalog?q=>, отримаємо уміння, необхідні для критичного сприйняття інформаційного простору, безпечного використання сучасних технологій, захисту своєї особистої інформації, уникати онлайн-шахрайств, бути свідомими громадянами й громадянками цифрового суспільства.

У реаліях військової агресії, коли освітні послуги в основному надаються за допомогою інтернет, цифрові ресурси стануть у нагоді під час дистанційного та змішаного навчання, допоможуть поживити, оптимізувати й урізноманітнити форми та методи освітнього процесу, цікаво організувати освітнє середовище.

Розмістити навчальний матеріал, якщо підручника просто немає, прикріпити потрібну інформацію, зібрати ідеї, організувати виконання спільного проєкту, обговорити проблемні питання можна на віртуальній дошці. Найбільш популярними є ресурси: Padlet, Ziteboard, Miro, Jambord, Lino. Наведемо декілька ідей використання віртуальної дошки **Padlet**:

майданчик для розміщення навчальних матеріалів – інформації з певної теми, завдання для самостійної роботи, презентації, навчальне відео тощо <https://padlet.com/tvynarchuk71/padlet-qc87ry3429mrjafz;>

групова дискусія – обговорення думок учнів з певної проблеми <https://padlet.com/tvynarchuk71/padlet-bq0280v7iezegunt;>

самооцінювання/взаємооцінювання – учні мають змогу таємно проголосувати («за» або «проти»), обираючи таким чином переможця творчого завдання, адже вміння критично оцінювати досягнення, виявляти

свої сильні та слабкі сторони, навчатися відповідальності та прагнути до самовдосконалення – основи сучасного навчання
<https://padlet.com/natadav1980/5-7tdgg75wtlbqyg3r>;

скринька цікавих ідей – спільний збір та опрацювання інформації (файли, презентації, текстові документи, зображення тощо), яка потім може бути використана для майбутньої власної або групової проєктної роботи. Командна робота об'єднує учнів, розвиває вміння спілкуватися, домовлятися, докладати зусиль до досягнення певної мети
<https://padlet.com/tvynarchuk71/padlet-2q014jlb2t9pmynb>.

А ще віртуальна дошка може бути дошкою оголошень, своєрідним колажем, макетом, туристичним маршрутом, збіркою поезії або рецептів страв, дослідження тощо.

Learning Apps.org – конструктор для розробки, зберігання інтерактивних завдань. Різні типи вправ: на вибір, розподіл, послідовність, заповнення, онлайн-ігри, інструменти за різними формами виконання значно підвищують частку засвоєного матеріалу, підсилюють мотивацію, активізуючи пізнавальну діяльність, адже до процесу сприйняття залучаються зорова, слухова та мануальна складові
<https://learningapps.org/display?v=p1ngepj8c22>.

Перетворити нудний текст в цікаву головоломку або зашифрувати ім'я героя, тему уроку, об'єкт дослідження, прислів'я, приказки, уривки з віршів у веселій картинці може онлайн-генератор ребусів **Ребус 1** (<http://rebus1.com/ua/>). Програма дозволяє завантажити, роздрукувати або зберегти готову картинку ребуса на свій комп'ютер.

Однією з найбільш значних проривних можливостей для людини стали технології штучного інтелекту, які розвиваються настільки стрімко, що подекуди за ними складно встигнути, здається, ШІ вже всюди! Генерація зображень та текстів, пошук інформації, генерування презентацій, відповіді на найрізноманітніші запитання, допомога з перекладом... Штучний інтелект не є конкурентом людини, радше він – надійний помічник, із допомогоюю

якого можна досягти значних успіхів у роботі. До прикладу, **Gamma.app** – нове середовище для акумулювання контенту та візуалізації ідей, сучасна платформа для створення презентацій, яка використовує можливості штучного інтелекту (ШІ). Платформа дозволяє користувачам створювати презентації у 10 слайдів усього за декілька хвилин.

Kazka.fun - *безкоштовний ШІ-генератор казок для дітей. Основна мета проєкту – бути доступним в будь-яких обставинах, незалежно від статків родини дитини, від місця перебування. Інструмент працює на основі ChatGPT і дає змогу створювати до 5 казок на добу, а також генерує зображення до кожної казки.* До речі, одна приватна школа вже користується генератором у межах курсу з української мови. Діти генерують казку, яку «придумав» ШІ, а потім через редагування виправляють усі можливі помилки, або ж порівнюють сюжет казки, який створив штучний інтелект, з оригінальним змістом.

Безсумнівно, інтернет – величезне досягнення людства. З його допомогою ми можемо дивитися фільми, знаходити нових знайомих, спілкуватися з рідними і близькими людьми, які живуть в інших країнах і на континентах, шукати відповіді на питання, вирішувати складні і незрозумілі для нас завдання, знайти корисну та цікаву інформацію, дізнаватися про різні події і новини, самостійно вивчати іноземні мови, набувати професійного досвіду на онлайн-тренінгах та курсах. Багатьом навіть вдається влаштуватися через Інтернет на хорошу роботу з пристойним заробітком, і це не межа. Та й сам Інтернет вже вважається хорошим джерелом доходу, адже існує безліч професій, пов'язаних саме з ІТ-технологіями.

Разом з тим, інтернет-ресурси для більшості людства мають двоякий вплив на особистість, її моральні цінності – негативний з одного боку, – це анонімність, віртуальне шахрайство, інтернет-залежність, інформаційна небезпека; та позитивний: освітній, комунікативний і професійний досвід. Всесвітня павутина багатогранна і абсолютно різна за впливом.

У підсумку можемо зазначити, що інтернет-технології можуть бути корисними, так і шкідливими. Залежить від того, як ми використовуємо цей потужний інструмент. Важливо забезпечити свою і безпеку дітей, навчитись грамотно використовувати мережу. Користуватися цифровими ресурсами, зберігаючи інформаційну культуру, мережевий етикет, моральність, – залежить безпосередньо від людини.

Список використаних джерел

1. Безпека в інтернеті під час війни: практичний курс [Електронний ресурс] : платформа Prometheus. - Режим доступу. - https://prometheus.org.ua/course/course-v1:MINZMIN+ISWT101+2023_T2.
2. Ленський В. Користь і шкода Інтернету для дітей: важлива роль технологій у житті нового покоління. 29.06.2023: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://treba-solutions.com/koryst-i-shkoda-internetu-dlya-ditej-vazhlyva-rol-tehnologij-u-zhytti-novogo-pokolinnya/> (дата звернення: 09.05.2024).
3. Малихін О., Арістова Н., Ярмольчук Т. Формування та розвиток цифрової компетентності викладачів в системі безперервної освіти як основа успішної професійної діяльності. **06.06.20222**: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/tppan> (дата звернення: 12.05.2024).
4. Овезгельдієва Ата, Гуменчук Анатолій, Хрущ Світлана. ІТ-технології в освіті, мистецтві та культурі. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері, 2018, №2. С.11-25.
5. Ценко М. Моральні цінності в інформаційному суспільстві. Розвиток інформаційної культури: український та європейський досвід її правового забезпечення. Вип. 14: Наукові статті учасників XV Міжнародного науково-теоретичного симпозиуму «С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть). - Харків: ФОП Носань В. А., 2017. — 368 с.
6. Як запобігти шкідливому впливу Інтернет-контенту на здоров'я і психіку дитини: поради для батьків [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <http://surl.li/tppdx> (дата звернення: 10.05.2024).

РОЛЬ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Ж.В. Вихристенко

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Сучасна освітня система України відзначається постійними змінами та реформами, спрямованими на адаптацію до вимог сучасного світу та підготовку конкурентоспроможного кадрового потенціалу. Реалізація стратегічних заходів з підвищення якості освіти та забезпечення доступності

до освіти є одним із ключових напрямків розвитку української освітньої політики. Особлива увага в освіті приділяється використанню проєктних технологій для формування професійної компетентності майбутніх вчителів.

У структурі готовності майбутніх учителів початкових класів М. Марко виділено такі компоненти: мотиваційний, когнітивний та операційний. Причому, мотиваційний компонент відображає морально-психологічну готовність студента до педагогічної діяльності та характеризується мотивацією студентів до навчально-пізнавальної діяльності й участі в процесі формування цієї готовності, інтересом майбутнього вчителя до педагогічної діяльності з викладання шкільних предметів у початкових класах, а також самооцінкою професійної підготовки та її відповідності оптимальним професійним зразкам. Когнітивний компонент характеризує загальнопедагогічні, методичні та спеціальні (ігротехнічні) знання, а також педагогічні (термінальні та інструментальні) цінності. В операційному компоненті стрижневими складовими виступають загальнопедагогічні, методичні та спеціальні (ігротехнічні) вміння, необхідні для досягнення якості і високих результатів професійної педагогічної діяльності.

Т. Мієр у структурі готовності педагога до організації діяльності молодших школярів виокремлює наступні компоненти: мотиваційний – визначається пізнавальними мотивами (спрямованість на пізнання нового) та професійними (професійне самовдосконалення, тобто досягнення успіху, отримання визнання серед колег, учнів та їхніх батьків); діяльнісний компонент передбачає сформованість знань про вид навчальної діяльності, спрямованої на відкриття учнями суб'єктивно нових знань і способів дій на основі пізнавальної самостійності та взаємодії з іншими; уміння організувати діяльність молодших школярів; рефлексивний компонент виявляється в умінні здійснювати поточну рефлексію власної діяльності та діяльності учнів та в умінні здійснювати підсумкову рефлексію власної діяльності та діяльності учнів.

Отже, при визначенні структури готовності майбутніх учителів початкових класів до різних видів діяльності науковці (Л. Костюченко, М. Марко, Т. Мієр, Т. Тесленко та ін.) часто використовують три компоненти. Ґрунтовний аналіз компонентного складу готовності майбутніх учителів початкових класів до певного виду педагогічної діяльності надав можливість узагальнити наукові доробки вчених та зробити певні висновки. Так, майже всіма авторами виокремлюється мотиваційний або мотиваційно-ціннісний компонент готовності, який передбачає визначення ціннісних орієнтацій, мотивації майбутніх учителів початкових класів, їх професійних настанов та інтересів, ставлення до професії тощо. Наступним компонентом, що виділяє більшість науковців є – когнітивний або когнітивно-операційний, до якого належать формування знанневої бази (педагогічних теорій, концепцій, ідей), умінь оперування теоретичним матеріалом, система знань фахових, психолого-педагогічних та суспільних наук у поєднанні із сукупністю цілеспрямованих, взаємопов'язаних інтелектуальних і практичних дій, розвиток педагогічного мислення тощо.

Обов'язковим компонентом готовності майбутніх учителів початкової школи до різних видів діяльності науковці визначають рефлексивний (Ю. Веклич, О. Котенко, Т. Мієр) або діяльнісно-рефлексивний (Т. Тесленко), творчо-рефлексивний (Л. Костюченко), рефлексивно-особистісний (В. Ушмарова), оцінно-рефлексивний (О. Олійник), рефлексивно-корекційний (М. Ковальчук) компонент, який включає цілепокладання, цілезабезпечення і ціледосягнення результатів навчально-професійної діяльності, оцінювання і самооцінювання стилю та результату суб'єкт суб'єктної взаємодії, здатність майбутніх учителів початкових класів до саморозвитку та прогресивної самореалізації.

Отже, в процесі дослідження визначено структурні компоненти, критерії та показники готовності до групової навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Мотиваційно-ціннісний компонент – критерій готовності: мотиваційні утворення особистості; показники готовності:

мотивація навчальної діяльності, усвідомлення соціальних та педагогічних цінностей; орієнтація на ділову співпрацю. Когнітивно-емоційний компонент – критерій готовності: наявність системних педагогічних знань, здатність до емпатії; показники готовності: теоретико-методична обізнаність щодо організації групової навчальної діяльності; здатність знаходити компромісні рішення у процесі групової роботи; емпатійність, схильність встановлювати товариські відносини з іншими. Креативно-операційний компонент – критерій готовності: творча взаємодія учасників групової роботи, сформованість вмінь групової навчальної діяльності, поведінкова гнучкість; показники готовності: здатність до педагогічної творчості; наявність комунікативних та організаторських вмінь; здатність будувати власний алгоритм дій в процесі групової навчальної діяльності; уміння співпрацювати з різними партнерами в групі та команді. Особистісно-рефлексивний компонент – критерій готовності: автономність, рефлексія власної діяльності; показники готовності: самостійність при плануванні діяльності та поведінки в груповій навчальній діяльності, незалежність суджень, здатність до аналізу і самооцінювання стилю та результату суб'єкт суб'єктної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Концепція «Нова українська школа» / упор. Л. Гриневич. Київ; 2016. 34 с.
2. Беловолова С. П., Орлова Р. А. Готовность учителя к профессионально-педагогической деятельности как качество личности. *Сибирский педагогический журнал*. 2008. № 14. С. 140-157.
3. Ратовська С. В. Готовність майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів. *Advanced technologies of science and education*: матер. XIV Міжнарод. наук. Інтернет-конф. (19- 21 квіт. 2018 р.). URL: <http://int-konf.org/>.
4. Котенко О. В, Веклич Ю. І. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до іншомовно-навчальної діяльності. *Проблеми освіти*. № 74. Ч.2. 2013. С. 144-149.
5. Зосименко О. В. Структура готовності майбутніх педагогів до педагогічної діяльності у контексті впливу проектної технології. «*Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи*»: матер. Міжнарод. науково-практ. конф. (м. Запоріжжя, 20-27 квіт. 2015 р.). *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2015. Вип. №1(19). URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip19.html
6. Тесленко Т. В. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розв'язання типових задач професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. Київ, 2017. 297 с.

7. Костюченко Л. В. Формування готовності до майбутньої професійної діяльності вчителів початкових класів у комплексі «училище-університет»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2013. 19 с.

8. Мієр Т. І. Дидактичні засади організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.09 / Інститут педагогіки. Київ, 2017. 594 с.

ІКТ ЯК ЗАСІБ АРТТЕРАПІЇ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

В.Г.Власова

*Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський
обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»*

Останнім часом в українському суспільстві все гостріше потребують уваги питання організації особистої безпеки людини. Це зумовлено несприятливими економічними, політичними, соціокультурними умовами в нашій країні. Запровадження здоров'язберігаючих технологій у освітній процес – вимога сьогодення.

Актуальність матеріалу полягає у висвітленні доцільності впровадження здоров'язберігаючих технологій на уроках мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Серед здоров'язберігаючих технологій слід відокремити арттерапію як інноваційний засіб формування ціннісного ставлення до себе.

Арттерапію як метод лікування з використанням творчості досліджували зарубіжні дослідники: Уелсбі Керол, Едіт Крамер, Маргарет Нахум, Адріан Гілл, Карл Юнг та інші. Аналіз досліджень цих науковців показує, що арттерапія є водночас навчанням, творчістю, грою і зціленням; вона зумовлює атмосферу довіри і взаєморозуміння, являє собою засіб вільного самовираження, самопрояву й самопізнання особистості та базується на мобілізації творчого потенціалу особистості, внутрішніх механізмів її саморегуляції та самообілізації.

У контексті нашого дослідження цікавим є підхід О. Вознесенської. Дослідниця розглядає арттерапію через поняття «зцілення»: арттерапія – це спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження, де «зцілення» – це досягнення клієнтом цілісності [1].

І. Олійник презентує комплексний погляд на арттерапію як оригінальний метод прогресивної психолого-педагогічної допомоги в соціальній роботі, що сприяє формуванню здорової й творчої особистості [2].

Л. Подкоритова зауважує, що арттерапія сполучає у собі такі протилежні виміри, як «емоції – мислення», «аналіз – синтез», «активність – пасивність». Вона навчає людину одночасно і відчувати, і думати, врівноважувати емоції та мислення і цим створює умови для глибокого аналізу й самоаналізу людини. Поєднуючи активне й пасивне, творчість і споглядання, арттерапія задіює потужні терапевтичні механізми та спрямовує свій вплив на всі структури людської особистості, фізичний, психічний і духовний виміри [4].

О. Титаренко зазначає, що арттерапія являє собою методику лікування за допомогою художньої творчості [3].

Аналіз науково-педагогічних джерел останніх років свідчить, що вчителі мистецтва закладів загальної середньої освіти недостатньо використовують можливості арттерапії передусім через брак знань і досвіду впровадження таких технологій в роботу з учнями.

Арттерапія поєднує використання різних видів і технік образотворчості: графіки, живопису, монотипії, мозаїки, колажу, ліплення тощо. Арттерапевтичні техніки засновані на творчій діяльності. За допомогою них дитина може висловити свої переживання, почуття, ставлення до навколишнього світу. Крім того, творча діяльність допомагає зняти стресові стани, напругу, подолати депресію, підвищену тривожність, страхи, агресивність, знижений емоційний тонус, підвищує самооцінку та впевненість у собі.

Саме тому проблема впровадження арттерапевтичних технік на уроках мистецтва в закладах загальної середньої освіти є актуальною.

Щодо розмаїття технік арттерапії, які можна запропонувати школярам, можливості вчителя безмежні – від малювання, аплікації чи ліплення до колажу, виготовлення ляльок, перфомансів та інсталяцій.

Сьогодні до низки відомих та часто вживаних напрямків (методів) арттерапії можна додати комп'ютерні програми й цифрові творчі арт-генератори.

Thisissand «Цей пісок» – програма, яку можна використовувати на уроках мистецтва. Сервіс <https://thisissand.com> дозволяє створювати онлайн на екрані комп'ютера різнокольоровим піском справжні шедеври. Весь процес створення образу супроводжується шарудінням піску, що сиплеться.

Thisissand – це творчий майданчик для створення та обміну зображеннями з піску. Вражаючі красою багатошарового зображення з піску процес розслабляє, знімає стрес і занепокоєння за допомогою терапії падаючим піском. Завдяки використанню мультисенсорного підходу із залученням зорового, слухового, моторного та тактильного аналізаторів така «пісочна терапія», крім пропрацювання емоційних станів, сприяє: розвитку комунікативних навичок та мовлення, просторового орієнтування; стимуляції пізнавальних інтересів.

Цифровий творчий арт-генератор Weave Silk <http://weavesilk.com>. Цей ресурс допомагає відволіктися і створити щось незвичайне, що радує око і душу. Ресурс для створення незвичайних симетричних візерунків, не схожих один на одного. У синьо-фіолетових тонах чарівних абстрактних кіл і ліній, немов у калейдоскопі, можна полетіти у вихор зимових фантазій та снігових спогадів.

Або уявіть себе в центрі зображення, немов у поганому сні, де не можна дихати від постійного вихору блакитного світла від екранів телефонів, люмінесцентних ламп та людей. Наче щось яскраве, синьо-фіолетове раптом

нападає на людину, б'є на сполох. Цифровий творчий арт-генератор Weave Silk допомагає пропрацювати негативні стани.

Але її можна використовувати й практично під час уроку. Наприклад, розробити оригінальний принт для одягу. Оскільки сам сайт називається «Рисунок на шовку», то логічно використовувати його для створення абстрактних зображень з метою декорування текстилю.

Емоційна сфера людини потребує постійного розвитку та самовдосконалення. Людина розширює власний емоційний досвід, проживаючи весь спектр емоцій, постійно аналізуючи власні емоції та переживання. Емоції – це переживання людиною свого ставлення до того, що вона пізнає, що робить. Емоції мають надзвичайно великий вплив на здоров'я та працездатність людини.

Цінність залучення низки арттерапевтичних технік в освітній процес закладу загальної середньої освіти полягає не тільки в символізмі продуктів дитячої творчості, яка допоможе педагогу розкрити справжні почуття та потреби дитини, а й у зміцненні психологічного здоров'я учнів; покращенні соціально-психологічного клімату; мотивації до особистісного зростання, навчання; вільному самовираженні та самопізнанні; утворенні позитивного емоційного настрою.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с
2. Олійник І. В. Арт-терапія як одна з інноваційних психолого-педагогічних технологій у професійній діяльності соціальних працівників [Електронний ресурс] / І. В. Олійник. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/23790>
3. Подкоритова Л. Багатовимірність арт-терапії як професійного буття психолога / Лариса Подкоритова. // Простір арт-терапії: зб наук ст. / УМО, 2010, ГО "Арт-терапевтична концепція". – 2011. – №2. – С. 15–23.
4. Титаренко О. І. Арт-терапія як засіб розвитку творчого потенціалу підлітків [Електронний ресурс] / О. І. Титаренко, Т. А. Каткова. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_2/6.pdf.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА РОДИНОЗНАВСТВА

В. Ю. Гаврилюк

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Повномасштабна війна росії проти України, боротьба за державну незалежність і територіальну цілісність, збереження власної історії та культури актуалізували проблему формування духовно-моральних цінностей дітей і учнівської молоді. Надважливим чинником формування духовно-моральних цінностей у молодих українців є освіта та виховання.

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» зазначає: «духовно-моральне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на формування та розвиток духовних і моральних цінностей... здійснюється за такими напрямками: популяризація та поширення україномовного культурного продукту; популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України, сприяння утвердженню сімейних цінностей та активне залучення сім'ї до національно-патріотичного виховання...» [2].

Важливу роль у формуванні духовно-моральних цінностей дітей та учнівської молоді в умовах війни відіграє позашкільна освіта з її соціально-педагогічною спрямованістю, варіативністю, мобільністю, доступністю, орієнтацією на запити здобувачів освіти, їхніх батьків і громади. Заклади позашкільної освіти трансформувалися у дієві осередки патріотичного виховання, волонтерської та благодійницької діяльності дітей, реалізації гуманітарних проєктів, колективної взаємодопомоги, духовно-морального виховання юного покоління. А педагоги-позашкільники стали коучами з діяльнісного патріотизму та волонтерства, креаторами виховних інновацій, старшими товаришами й побратимами, що забезпечують психоемоційну підтримку дітей [3].

За таких умов педагоги закладів позашкільної освіти активно співпрацюють з батьками вихованців гуртків, залучають їх до освітньої, виховної та дозвіллевої діяльності. Адже батьки та члени родини складають перше суспільне середовище дитини, а їхній авторитет, психолого-педагогічна культура, готовність до виховання, стиль батьківської поведінки, особистий приклад безпосередньо впливають на її фізичний, розумовий, духовний розвиток та ціннісні орієнтири. Це посилює спільну увагу педагогів і батьків до надбань української народної педагогіки, традицій родинного виховання. Українська народна педагогіка є системою емпіричних педагогічних знань, засобів, принципів та вмінь, вироблених і застосовуваних українцями у навчанні та вихованні дітей й підростаючих поколінь. А народне родинознавство – це народна система знань про будівництво сім'ї, вибір собі пари, стосунки між членами родини, зокрема між батьком і матір'ю.

Українські народні прислів'я, як сакральні виховні приписи, що акумулювали філософію буття етносу, його світоглядні та духовно-моральні цінності, традиції народної педагогіки, повчають: «З родини йде життя людини», «Яке дерево, такі його квіти, які батьки, такі й їхні діти», «Дерево міцне корінням – людина родиною», «Народ навчить, як на світі жить». Про це ж упродовж багатьох століть пишуть представники української педагогічної науки: «Пізнай свій край, себе, свій рід, свій нарід, свою землю – і ти побачиш шлях у життя. Шлях, на якому найповніше розкриються твої здібності. Ти даси йому продовження, вторувавши стежину, із тієї стежини вже рушили у життя твої нащадки» (Григорій Сковорода); «Дитина – дзеркало родини; як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері і батька» (Василь Сухомлинський); «Традиційна українська родина – то перша школа любомудрості, національного виховання, світлиця моральних чеснот і благородних вчинків, плекальниця пошанівку рідної мови, народних звичаїв, традицій, свят, обрядів, побутової й громадської культури» (Мирослав Стельмахович).

Як заклик до дії, що актуалізує педагогічну діяльність з духовно-морального виховання здобувачів позашкільної освіти, звучать слова Мирослава Стельмаховича: «необхідно якнайрішучіше повернутися до української родинної етнопедагогіки, до відродження традиційного статусу української родини з її непорушним авторитетом, подружньою вірністю, любов'ю до дітей і відданістю святому обов'язку їх виховання, повагою до батьків і материнським покликанням жінки, підняти роль чоловіка-дружини, батька-матері в створенні та захисті домашнього вогнища, забезпечуючи на їх взірцевому прикладі моральну підготовку молоді до подружнього життя, тобто відновити та зміцнити те вічне, на чому тримається людство» [4, с. 11].

Дійсно, родинний побут та обрядовість – універсальні засоби передачі культурно-історичних традицій і життєвого досвіду від покоління до покоління, від батьків до їхніх дітей, формування статево-рольової та національно-культурної ідентичності (відчуття належності до українського народу, його мови, культурно-історичних традицій, звичаїв і обрядів). Тому, вважаємо родинну педагогіку та родознавчі дослідження здобувачів позашкільної освіти дієвими виховними практиками формування в них високих духовно-моральних цінностей шляхом особистого «занурення» в історію, культуру, побут свого роду та народу.

Педагоги закладів позашкільної освіти активно залучають вихованців до дослідження власного родоводу, імен предків і нащадків за батьківською та материнською лініями, їхніх особистих досягнень, вивчення долі членів родини на історичному тлі громади, народу та держави, складання генеалогічних схем і таблиць. Логічним продовженням вищезгаданого є упорядкування альбомів родинних світлин; проведення виставок традиційного народного одягу, прикрас, предметів побуту членів родини; вивчення популярних родинних свят і обрядів, пов'язаних з народженням, зміною вікового / соціального статусу (повноліття, весілля, проводи до війська, початок трудової діяльності), смертю членів родини; оволодіння

традиційними видами народного мистецтва, ремесел та промислів, якими володіли старші члени родини (декоративним розписом, вишивкою, ткацтвом, гончарством, лозоплетінням, різьбленням тощо); вивчення родинного фольклору, улюблених пісень, колискових, колядок, щедрівок, приказок і прислів'їв, легенд та переказів; запозичення традицій харчування, рецептів родинних повсякденних і святкових страв; залучення дітей до вивчення народних знань (метеорології, медицини, педагогіки) тощо [1; 5].

Маємо результативний досвід участі батьків і старших членів родин здобувачів позашкільної освіти у процесі формування духовно-моральних цінностей нащадків шляхом залучення до освітніх, виховних і дозвіллевих заходів закладів позашкільної освіти: родинних свят до Дня іменинника, Дня матері, Дня батька; усних журналів «Я, моя родина, мій народ – спадкоємність поколінь», «Дерево мого роду: герої у моїй родині»; майстер-класів, воркшопів з народних ремесел, декоративно-вжиткового мистецтва, виготовлення оберегів і подарунків для воїнів-захисників «Код нації», «Обереги для наших Героїв», «У Новий рік й Різдвяне свято даруємо любов солдату!»; літературних, концертних програм «Люби і знай свій рідний край!», «Наша мова – калинова!»; патріотичних флешмобів «Хай в серці кожної родини живе любов до України!»; театралізованих фольклорно-етнографічних дійств, вечорниць, родинних свят на основі свят і обрядів календарного циклу «Духовна криниця народних традицій», «Вінок калиновий сплітаю із звичаїв рідного краю»; інтелектуальних ігор і вікторин, конкурсів знавців історії, культури, звичаїв і традицій українського народу «Я знаю все про рідну Україну!»; конкурсів малюнків, світлин «Моя країна – Україна!», «З Україною в серці!»; навчальних або віртуальних екскурсій до об'єктів історичної та культурної спадщини, пам'ятних місць рідного краю «7 чудес Київщини», «Перлини рідного краю»; спортивних ігор і змагань «Ігри патріотів», «Козацькі забави», «Мама, тато, я – спортивна сім'я!»;

трудових толок, благодійних акцій для ВПО, людей похилого віку «Щире слово, добре діло душу й серце обіграло», «Не будь байдужим!» тощо [1].

Неформальне спілкування між педагогами, дітьми, їхніми батьками, старшими членами родини у процесі цікавої пізнавальної, творчої або дозвіллевої діяльності, що супроводжується вільним вираженням емоційних станів, почуттів, проявами емпатії, є універсальним засобом духовно-морального розвитку особистості дитини. Важливими методами стимулювання, заохочення, спонукання дітей, корекції їх поведінки педагогами і батьками є: створення колективної думки схвалення вчинку дитини; заохочення позитивних вчинків, спонукання до них, стимулювання до рефлексії власної поведінки; формування усвідомленої необхідності заборони негативного та застереження дитини від необачних вчинків; навіювання потреби поводити себе і жити так, щоб одержати схвалення батьків, педагогів, однолітків, громади, власної самооцінки. Так досягаємо вирішення ключових виховних завдань через особистісний діалог, переконання, педагогічне навіювання; впливу на дитину власною особистістю батьків та інших членів родини; випереджальний морально-духовний розвиток особистості щодо її розумового розвитку; створення єдиного виховного середовища (сім'я / родина – заклад освіти – громада) [5].

Для підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків і членів родин вихованців ЗПО, допомоги батькам виховувати дитину красою своїх взаємин, поєднання виховних зусиль закладу освіти та сім'ї, вважаємо за доцільне проведення просвітницьких заходів, бесід, навчальних тренінгів, індивідуальних консультацій за темами: «Від роду до народу», «Сім'я – ключ до щастя», «Родинне виховання як складова української народної педагогіки», «Українська родина – українська дитина – українська людина», «Поведінковий етос української родини», «Чоловік в домі – голова, а дружина – душа», «Життєві цінності очима дітей та батьків», «Традиційні свята та обряди української родини», «Дитячий фольклор як засіб

національного виховання», «Вікове зростання українців: умови, практики, можливості» [1].

Список використаних джерел

1. Гаврилюк В. Ю., Гаврилюк О.М. Формування духовної культури вихованців позашкільних навчальних закладів засобами українського народознавства: навчально-методичний посібник. Біла Церква: КОПОПК, 2008. 144 с.
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
3. Литовченко О. Заклади позашкільної освіти України в умовах війни: освітня, просвітницька, громадська діяльність // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2022. Том 26. № 1. С. 213-225. URL: <https://ojs.ipv.org.ua/index.php/zbirnyk/article/view/262> (дата звернення: 10.05.2024).
4. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: навчальний посібник. Київ: ІСДО, 1996. 288 с.
5. Черепанова С. О. Філософія родознавства. Київ: Знання, 2007. 460с.

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ

О. В.Гершуненко

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Громадянська активність відіграє ключову роль у запобіганні насильства. Це включає залучення громадськості, активне відстоювання інтересів, освіти та розбудову мереж підтримки, які сприяють безпечному та підтримуючому середовищу. Громадянські активісти можуть організовувати тренінги та семінари для вчителів, учнів та батьків, які спрямовані на виховання свідомості про насильство, його наслідки та стратегії запобігання. Важливе місце в цьому також займає питання гендерної рівності, поваги та емоційного інтелекту. Молодь може стати потужним голосом у просуванні змін в освітній системі і домашньому вихованні.

Для ефективно організації процесу формування громадянської активності учнівської молоді необхідно враховувати, що процес особистісного становлення відбувається відповідно до реалій сучасного суспільства. У контексті досліджуваної проблеми – це підготовка до життя у

державі з розвиненим громадянським суспільством. У зв'язку з цим процес формування громадянської активності в школярів необхідно зорієнтувати на особливості самої особистості та впливу суспільного середовища, враховуючи при цьому, що саме на старший шкільний період припадає формування «громадянської позиції та відбувається трансформація мотивації й ціннісних орієнтацій особистості»[1,с.275]. Адже психологічні особливості старшокласників сприяють формуванню таких якостей як громадянська активність та активна життєва позиція. У цей же період складається система відносин до людей, спостерігається тенденція самовиховання, інтерес до проблем суспільної дійсності, які критично осмислюються [2].

Освіта та виховання в цей період сприяють формуванню системи відносин до людей, розвивають тенденцію до самовиховання і глибшому розумінню соціальних проблем, що осмислюються критично. Такий підхід дозволить забезпечити формування всебічно розвиненої, свідомої і активної особистості, здатної ефективно взаємодіяти у складних умовах сучасного громадянського суспільства.

Саме в цей віковий період, формуються усі типи взаємин, що можна віднести до моральності, а саме: ставлення людини до суспільства (громадянська відповідальність, патріотична самосвідомість, суспільна активність та ініціативність), ставлення до інших людей (гуманізм, доброзичливість, толерантність, взаєморозуміння, дружність, здатність до співчуття, благодійність, глибока повага до батьків, до літніх людей), ставлення до самого себе (громадянська гідність, чесність, мужність, принциповість) [5, с. 49].

Крім того, старшокласники починають активно формувати своє ставлення до себе, розвиваючи такі якості як чесність, громадянська гідність, мужність і принциповість. Ці особистісні характеристики сприяють становленню незалежної і відповідальної особистості, здатної діяти відповідно до своїх моральних переконань.

Розуміння цих процесів допомагає в освітньому контексті зорієнтувати педагогічну стратегію таким чином, щоб підтримувати та розвивати ці важливі аспекти моральності серед учнівської молоді. Ефективне використання цього розуміння може значно посилити виховний процес у школі, сприяючи вихованню освіченої, морально стійкої та соціально активної молоді. Педагоги і психологи доводять, що вік старшого школяра «найбільш сензитивний до засвоєння правових понять високого рівня узагальненості й носять інтегральний характер, так як, в цьому віці школяр зі світу предметної діяльності виступає в світ ідей» [1, с.271]. Свідоме обґрунтування вибору поведінки, його активність в тій чи іншій громадянській ситуації неможливі без оволодіння старшокласником достатнім запасом знань про правові й моральні норми, які набули б особистісний сенс, стали особистісно значущими [3].

З цього приводу Р. Сойчук зазначає, «активність підростаючої людини в ході її виховання вибіркова, а тому цей процес за результатами є ймовірнісним. У становленні людини багато чого залежить від її світогляду, від того, що вона вважає своїм, бо за своє життя людина відповідає сама» [4, с. 100].

Вік старшого школяра, як зазначають педагоги та психологи, є періодом, коли учні особливо сприйнятливі до засвоєння складних правових та моральних концепцій, що вимагають високого рівня узагальнення. Це пов'язано з переходом молодих людей від предметної діяльності до світу ідей. Таке переходження включає більш глибоке осмислення і інтеграцію ідей у їхнє свідоме сприйняття та поведінку. Важливість в цьому віці полягає в тому, що правові та моральні норми стають особистісно значущими, формуючи основу для свідомого вибору поведінки.

Отже, громадянська активність є фундаментальною у зміцненні спільнот і запобіганні насильству в освітніх закладах та сім'ях. Вона дозволяє громадянам не тільки реагувати на проблеми, але й активно їх передбачати та вирішувати, зміцнюючи соціальну справедливість та підтримку. Через освіту,

адвокацію, підтримку і співпрацю, активісти можуть впливати на законодавство, формувати безпечні середовища для навчання і життя, і забезпечувати захист та підтримку жертвам насильства. Таким чином, кожен громадянин, який включається в активні дії проти насильства, робить значущий внесок у створення здоровіших і більш стійких спільнот.

Список використаних джерел

1. Аніщенко А. П. (2009). Педагогічні умови активізації територіальної громади як фактора соціалізації старшокласників. *Вісник Харківської державної академії культури*. 27, 270-277.
2. Арабаджиєв Д. Ю., Богомоллова Н. М., Мальований М. М. (2014). Феномен громадянської ідентичності у свідомості та соціальній активності учнівської молоді (регіональний аспект, потенційний контекст – хортинг). *Теорія і методика хортингу : збірник наукових праць Інституту проблем виховання НАПН України*. Вип. 2. С. 8–13.
3. Гершуненко О. Зміст та структурні компоненти громадянської активності старшокласників / О. Гершуненко // Молодь і ринок. - 2022. - № 5. - С. 56-61. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2022_5_12
4. Сойчук Р. Л. (2018). Відповідальність як найважливіша характеристика зростаючої особистості. *Інноватика у вихованні: збірка наукових праць*. Вип. 8. Рівне: РДГУ. 96-106.
5. Шугальова, І., Богомоллова, Н. (2016). Формування ідентичності учнів старшої школи в полікультурному суспільстві: національно-громадянський аспект. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Педагогіка*. 2 (17), 48–58.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПЕДАГОГІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Л. В. Гончар

Інститут проблем виховання НАПН України

Запобігання булінгу в цифровому освітньому середовищі, за В.Шахрай, – це система педагогічних дій, спрямованих на недопущення (попередження) виявів булінгу та кібербулінгу серед учнів у процесі здобуття освіти та в позанавчальний час, і в основі яких – залучення здобувачів освіти до духовно-моральних цінностей, розвиток їх соціальних і емоційних навичок, здатності до емпатії, асертивної поведінки, виховання культури поведінки в цифровому просторі та активне використання з цією метою цифрових ресурсів і технологій [5].

Вимір ефективності педагогічних дій щодо запобігання булінгу в цифровому освітньому середовищі має, на думку дослідниці, такі три основні складники: спроможність педагогів до попередження виявів булінгу та кібербулінгу серед учнів; розвиненість в учнів соціально-емоційних навичок та здатність до протидії булінгу; педагогічна культура батьків та їх спроможність до виявів булінгу та кібербулінгу серед власних дітей та протидії таким виявам

Проведене опитування, бесіди з вчителями, аналіз тематик педагогічних рад, методичних семінарів, виступів вчителів свідчать про те, що проблема запобігання булінгу серед учнів ще не усвідомлюється педагогічною спільнотою на належному рівні. Постає необхідність підвищувати ступінь готовності педагогів до роботи з підлітками із запобігання булінгу, насамперед у співпраці з сім'єю. Таку готовність ми визначаємо як сукупність знань з проблеми запобігання булінгу серед підлітків у цифровому освітньому середовищі, вмінь щодо організації виховної роботи із запобігання булінгу серед дітей підліткового віку з метою формування у них умінь і навичок толерантного спілкування, вирішення конфліктів мирним шляхом, педагогічної спрямованості на допомогу вихованцям для їхньої всебічної реалізації в реальній життєдіяльності у контексті запобігання і подолання булінгу серед них в цифровому освітньому середовищі.

Однією з основних проблем для вчителів і батьків є неконтрольованість Інтернету як джерела інформації, відомостей і даних, оскільки глобальна комп'ютерна мережа містить багато матеріалів, які не тільки не є корисними для дітей і підлітків, але й можуть завдати шкоду їх психічному, моральному чи навіть фізичному здоров'ю.

Для того, щоб захистити підлітків від психологічного, морального та фізичного насильства в Інтернеті, а також загроз і викликів, які несе сьогодні інформаційний простір, необхідна взаємодія сім'ї та закладів загальної середньої освіти. Зокрема, система освіти зобов'язана забезпечувати умови

безпечної соціалізації особистості у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі та формувати культуру й компетентність в галузі інформаційної безпеки.

Першочергово вчителям основ здоров'я та інформатики, класним керівникам та заступникам директора з виховної роботи слід ініціювати проведення загальних батьківських зборів щодо питань безпеки при використанні підлітками Інтернету та їхнього спілкування в різноманітних соціальних мережах. Батьків учнів на батьківських зборах потрібно переконувати у важливості довірливого спілкування зі своїми дітьми на предмет виявлення соціальних зв'язків через Інтернет та ЗМІ, слід надавати їм поради щодо безпеки стосунків із невідомими людьми, як у побуті, так і віртуальному світі [1].

Навчальною програмою для ЗЗСО «Основи здоров'я» (6-9 класи) передбачено набуття учнями інформаційно-цифрової компетентності (уміння: отримувати інформацію з використанням ІКТ щодо добробуту та безпеки; безпечно застосувати ІКТ в повсякденному житті; аналізувати, порівнювати та критично оцінювати достовірність і надійність джерел даних, інформації та цифровий контент: ставлення: дотримання етики спілкування в інформаційних мережах, усвідомлення користі та загрози у використанні ІКТ та соціальних мереж) [4].

У навчальній програмі з інформатики змістом наскрізної змістової лінії в курсі інформатики «Здоров'я і безпека учнів» передбачено: дотримання правил безпеки життєдіяльності під час роботи з ІТ-пристроями; набуття умінь критично оцінювати здобуту з Інтернету інформацію і знати методи перевірки її надійності. формування свідомого ставлення до впливу сучасних пристроїв і контенту на здоров'я та інтелектуальний розвиток, формування знань про ризики встановлення та використання ПЗ, а також обмеження впливу небезпечних соціальних мережеских груп на учнів та захист їх від затягування в ці групи [3].

Дослідниця К.Варивода вважає, що основним завданням спільної взаємодії батьків і вчителів в процесі навчання і виховання підлітків з питань інформаційної безпеки повинно бути формування у них інформаційно-комунікаційних компетентностей щодо користування Інтернетом. Зокрема, вона виділяє такі компетентності, як:

Грамотний і успішний пошук інформації: розпізнавання інформаційних потреб; формулювання питань, що відображають інформаційні потреби; знання про існування багатьох інформаційних джерел; пошук, вибір і оцінка інформаційного джерела; зберігання інформації.

2. Критична оцінка інформації: розуміння змісту інформаційного повідомлення; вибір і оцінювання інформації; прийняття рішення про те, що є фактом, а що точкою зору; вирішення рекламних текстів.щодо правових засад; знання своїх прав як творця інформації, розміщеної в Інтернеті; усвідомлення різниці між Інтернет-комунікацією й спілкуванням поза Інтернетом.

3.Творення, перетворення і презентація інформаційного змісту: творення нового інформаційного змісту; перетворення знайденого в Інтернеті або раніше самостійно створеного інформаційного змісту; презентація нового або перетвореного інформаційного змісту.

4. Правові засади творення й поширення інформаційного змісту: усвідомлення правового й етичного вимірів творення інформації; знання, який інформаційний зміст можна перетворювати відповідно до правових засад; знання своїх прав як творця інформації, розміщеної в Інтернеті; усвідомлення різниці між Інтернет-комунікацією й спілкуванням поза Інтернетом.

5. Емпатія й образотворення: знання про те, що Інтернет є простором спільної комунікації з іншими людьми; виявлення емпатії в мережі; створення обдуманого й адекватного власного образу.

6. Безпека і приватність: знання про загрози, пов'язані з перебуванням в Інтернеті; уміння запобігти небезпекам в Інтернеті; здійснення контролю

над інформацією, яка передається іншим; усвідомлення різниці між Інтернет-комунікацією й спілкуванням поза Інтернетом; застосування гігієнічних засад, пов'язаних з використанням комп'ютера.

7. *Участь у соціальних електронних мережах*: розпізнання елементів Інтернет-культури; активна участь у мережних соціальних спільнотах; ініціативність в розвитку мережних соціальних спільнот, створених для спільних дій [1].

З метою підвищення готовності класних керівників з проблеми запобігання булінгу і кібербулінгу серед підлітків, нами було розроблено програму семінару для класних керівників «Форми і методи запобігання булінгу серед підлітків».

Подамо орієнтовну тематику занять. 1. Вступне заняття. Що таке «булінг», його причини і наслідки (лекція з елементами бесіди). 2. Підліткова агресія, її вплив на взаємодію підлітка з оточуючими людьми (лекція з елементами бесіди). 3. Можливі шляхи подолання підліткової агресії (круглий стіл з елементами практикуму). 4. Як налагодити емоційний контакт з дитиною підліткового віку (лекція з елементами практикуму). 5. Техніки подолання проблемної поведінки підлітка (міні-практикум). 6. Знайомство з методикою «Вивчення схильності до маніпулювання» (практичне заняття). 7. Здоровий спосіб життя – пріоритет формування здорової особистості (лекція із залученням спеціалістів). 8. Важливість самоосвіти у вихованні підлітка (ознайомлення з пізнавальними сайтами). 9. Безпека дитини підліткового віку в інтернеті (лекція з елементами практикуму). 10. Мотиви, які можуть призвести підлітка до суїциду (мозковий штурм). 11. Навчаємо підлітків вирішувати конфлікти мирним шляхом (практикум). 12. Підсумкове заняття. Взаємодія школи і сім'ї з проблеми запобігання булінгу (конференція) [2].

Рекомендуємо класним керівникам у роботі з профілактики булінгу використовувати 3 групи методів: 1) методи, орієнтовані на конкретних підлітків – індивідуальна робота з дітьми, які є потенційними булерами (кривдниками) та дітьми, потенційними жертвами булінгу

(страждальниками); 2) методи, орієнтовані на мікросоціум підлітків (групова робота); 3) методи, орієнтовані на сімейні взаємини (робота з батьками та батьками і дітьми). На наш погляд, з дітьми, які потерпають від булінгу, потрібно проводити психокорекційну роботу, спрямовану на підвищення особистісних ресурсів виходу із важкої ситуації, яка засновується на формуванні їх життєстійкості і стресостійкості; з дітьми, які є потенційними кривдниками, увага спрямовується на корекцію їхньої поведінки по відношенню до інших дітей; особлива увага в обох напрямках має стосуватися постійності такої роботи та контролю.

Список використаних джерел

1. Варивода К.С. Інформаційна безпека підлітків в Інтернет мережі. Молодий вчений. 2016. №3 (30).С.365-369.
 2. Гончар Л.В. Підвищення професійного саморозвитку класних керівників з проблеми запобігання булінгу серед підлітків. Наукові інновації та передові технології (Серія «Педагогіка»). 2024. № 1(29). С.627-635
 3. Інформатика. Навчальна програма для ЗНЗ.
 4. Основи здоров'я. Навчальна програма для ЗЗСО. HYPERLINK "<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-k>
- Шахрай В.М. Подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі: критерії, показники, рівні виміру. Scientific Collection «InterConf», 2024. №187. С.114–

ДОСЯГНЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

І.М. Дишлева

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

В умовах реалізації концептуальних засад Нової української школи взаємодія між учителем та батьками молодших школярів будується на засадах педагогіки партнерства, що передбачає співпрацю учасників освітнього процесу, не заперечує відмінностей в їх життєвому досвіді, компетентностях але враховує рівність у праві на доброзичливе, толерантне ставлення, взаємоповагу, емпатію та взаєморозуміння.

Особливе значення для встановлення ефективної взаємодії з батьками має період навчання дитини в початкових класах. Якщо в дошкільному віці батьки є для дитини основним авторитетом, то зі вступом до школи ситуація кардинально змінюється: першорядне місце в житті молодшого школяра займає учитель. Це абсолютно нормальний процес, тому що без авторитету педагога збалансований освітній процес неможливий.

В аспекті морального виховання молодших школярів батьки мають брати активну участь. Адже байдужість та егоїзм батьків калічать душі дітей та роблять їх жорстокими [3, с. 6]. Важливо враховувати зовнішні впливи на психічну сферу молодшого школяра при виборі або поєднанні різних шляхів формування моральної вихованості. Отже, формування моральності учнів молодшого шкільного віку передбачає не ретрансляцію знань, умінь і навичок зі сфери морального виховання у системах «учитель – учень», «батьки – дитина» тощо, а створення у закладі освіти та за межами належних педагогічних умов, у яких будь-яка педагогічна проблема буде переживатися дитиною як життєво важлива і розв'язуватиметься на особистісному рівні як вибір і відповідальність за її наслідки [2, с. 8].

З метою успішної взаємодії педагог може організовувати та проводити певні виховні заходи, свята, тернінги, екскурсії, квести, проєкти за участі батьків на основі використання ідей гуманізму.

Проблема взаємодії родини і школи присутня і у працях «Думки про виховання» Дж. Локка. Він розкриває для батьків у своїй праці систему виховання і навчання джентльмена, та перш за все цьому мають сприяти авторитет і педагогічно доцільна поведінка батьків [1, с. 37]. Лише за активної участі батьків у різноманітних справах і заняттях, пов'язаних з вихованням і освітою дітей, досягається вироблення педагогічних умінь. Тому педагог має систематично і активно розповсюджувати і прищеплювати педагогічні знання, допомагати сім'ям усвідомлено виховувати дітей, пропагувати кращий досвід родинного виховання, стимулювати наступність між сімейним та суспільним вихованням. Особливу увагу вчитель має

звертати на ефективність використання тренінгів з батьками на морально-етичні теми. Такі заходи містять вправи для покращення умінь взаємодії з дітьми, формування моральних цінностей учасників тренінгу, сприяють покращенню стосунків між батьками та дітьми, розумінню важливості морального виховання та усвідомлення моральних цінностей. Використання під час тренінгу рольової гри допомагає батькам зрозуміти причину вчинку їхньої дитини, а також відчувати на собі ситуації, які можуть виникати у житті молодшого школяра.

Разом з тим, вагоме місце у реалізації завдань морального виховання учнів займають свята виховного змісту із залученням батьків. Адже зміст свята значно впливає на моральну свідомість батьків та учнів, при цьому виховується патріотизм, повага до старших, працьовитість, доброта, чесність. Способів взаємодії з батьками є безліч, але головне у такій роботі – впроваджувати ці методи та форми у практику. Тоді буде високий рівень сформованих моральних якостей у дітей.

Задля досягнення високого рівня моральної вихованості, важливо створювати учням сприятливі умови. Батьки, які є учасниками освітнього процесу, мають бути залучені до цього, адже ефективність морально-виховної роботи педагога у багатьох випадках залежить і від уміння співпрацювати з батьками, знаходити спільну мову, спиратися на їх допомогу, підтримку [5]. Батьки мають знати і координувати оточення своєї дитини, яке значною мірою впливає на моральне виховання особистості, знати вподобання, захоплення, улюблених героїв. Завдяки спільній роботі з батьками вчитель буде мати змогу успішно реалізовувати мету морального виховання.

Раніше заклади освіти працювали лише з батьками учнів в інтересах розвитку дитини і реалізації її права на освіту. Сьогодні освітяни працюють в громаді для населення для захисту всіх прав людини і прав дитини як центр соціальної допомоги [4]. Ця функція взаємодії передбачає знання освітянами прав дітей, людини, прояву їх порушень, взаємодії з відповідними

структурами (служба у справах дітей, поліція тощо). Тобто правова просвіта освітян на часі – особливо як інформаційна функція їх в громаді, переадресація до ресурсів і надавачів соціальних послуг як гарантій реалізації прав людини.

Сьогодні Україна переживає нелегкі часи військової агресії з боку РФ. Однак попри нелегкі роки протистояння українці не лише не втратили бойового духу і прагнення перемогти, а й потроїли це бажання. Саме зараз почало формуватися громадянське суспільство, а патріотизм перейшов із декларативної категорії в якісно нову – осмислену. По всьому світу українці стали гуртуватися для спільної боротьби, допомагати Збройним силам України, популяризувати наші українські символи, підтримувати виробництво та активно волонтерити. Саме в цих умовах зародилися нові тенденції морального виховання молодшої генерації українського народу. Формування патріотизму стійких українських світоглядних позицій, вивчення історичної і культурної спадщини, звернення до традицій, звичаїв, обрядів, національного одягу, пісень – це ті особливі тенденції сучасної педагогіки партнерства. Отже, можемо відмітити, що моральне виховання молодших школярів сьогодні вийшло на якісно вищий рівень.

Список використаних джерел

1. Авдіянц Г. педагогічний вплив учителів і батьків на формування духовності молодших школярів / Г. Авдіянц // Рідна школа. – 2021. – №1. – С. 36-39.
2. Даниляк Р. З. Ідеї морального виховання молодших школярів на сторінках вітчизняної дитячої періодики (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «загальна педагогіка та історія педагогіки» / Руслана Зіновіївна Даниляк; Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2017. – 21 С.
3. Романишин Л. Василь Сухомлинський про формування духовного світу дитини / Л. Романишин // Початкова освіта. – 2018. – Червень (№23-24). – С.5-6.
4. Трубавіна І.М, Каліна К.Є. Консультування вчителями сімей з дітьми в Україні в умовах війни. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2022, Вип. 58. С. 72-82. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/sciencemeans/article/view/3996/3987>
5. Шульга Л.А. Інноваційні підходи до формування моральних переконань молодших школярів / Л.А. Шульга // Педагогіка і психологія. – 2022. – №1. С. 148-154.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У 10 КЛАСІ З КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

А. І. Довгань

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Метою вивчення шкільного курсу географії у 10 класі є формування в учнів знань про особливості населення й організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах, а також формування в школярів уяви про географічну картину світу на прикладі вивчення різних систем розселення та особливостей просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах. Також здійснюється аналіз окремих географічних характеристик України як складника світової спільноти держав.

Сформовані в освітньому процесі у 10 класі компетентності допоможуть учневі усвідомити значення культурної толерантності та поваги до інших народів, краще розуміти глобальні процеси та взаємозв'язки між країнами, кращому знанню географії, включаючи фізичну, політичну та економічну її складові. Аналізуючи інформацію про різні країни, учні розвивають навички критичного мислення, вчать порівнювати та оцінювати різні джерела інформації. Загалом, курс географії у 10 класі робить учнів більш обізнаними, відкритими до нових знань і культур, сприяє їхньому всебічному розвитку та готує до життя в глобалізованому світі.

У 2022 році відбулося оновлення навчальних програм з географії. Особливо помітні зміни стосувалися курсу 10 класу. Вони передбачали включення до переліку обов'язкового вивчення країн Азії Республіки Корея. Чому саме ця країна була запропонована у курсі географії? Чому ми сьогодні говоримо про важливість вивчення географії Республіки Кореї для учнів України?

В умовах глобалізації та інтеграції світу, інформація про різні країни та їх особливості стає все більш актуальною. Республіка Корея є унікальним прикладом успішного розвитку, з якого можна зробити багато корисних висновків для України. Це допомагає нам краще зрозуміти світ, розвиває наші знання про ефективне використання ресурсів, технологічний розвиток та культурну спадщину. Ця тема дозволить визначити раціональні шляхи для побудови кращого майбутнього нашої країни.

Республіка Корея є лідером в області технологій та інновацій. Вивчаючи географію цієї країни, ми можемо дізнатися про те, як природні ресурси, кліматичні умови та географічне положення впливають на розвиток технологічної індустрії. Наприклад, відомі корейські ТНК, такі як Samsung Electronics, Hyundai, Hanwha, POSCO, LG Electronics стали світовими гігантами завдяки інвестиціям в науку та технології, що, в свою чергу, позитивно вплинуло на економіку країни. Ця країна є прикладом ефективного використання обмежених природних ресурсів. Маючи порівняно невелику територію та обмежені ресурси, Республіка Корея змогла створити потужну економіку та забезпечити високий рівень життя для своїх громадян. Це було досягнуто завдяки грамотному плануванню та інвестиціям у людський капітал. Українським учням важливо зрозуміти, як правильне управління ресурсами може сприяти сталому розвитку суспільства.

Варто також зазначити, що вивчення географії Республіки Кореї допоможе нам краще зрозуміти азійський регіон в цілому. Культурні, економічні та політичні зв'язки з Азією стають все більш важливими, особливо в час збройної агресії проти нашої країни. Знання про географічні особливості, економічний розвиток та культурні традиції Республіки Кореї допоможуть нам будувати міцніші зв'язки з цією частиною світу.

Окрім цього, Республіка Корея має багатий культурний спадок та туристичні об'єкти, які можуть стати цікавими для українських громадян. Вивчаючи географію, ми відкриваємо для себе нові горизонти, дізнаємося

про різноманітні культурні традиції та історичні пам'ятки. Це сприяє розвитку толерантності та взаєморозуміння між народами.

Проте, розуміючи важливість вивчення у курсі географії особливостей розвитку країн світу, виникає питання готовності вчителя до роботи з оновленими програмами. І мова не про те, що технічно добавилася ще одна країна до переліку вивчення. Мова про те, що вчитель має використовувати сучасні методи і форми навчання, щоб освітній процес був більш ефективним, цікавим та мотивуючим для сучасних здобувачів освіти.

Ми розуміємо, що сучасність вимагає від педагогів постійного розвитку та адаптації до нових викликів. Упровадження концепції Нової української школи передбачає необхідність створення умов для професійного зростання педагогічних працівників, в тому числі й через систему післядипломної освіти.

Нова українська школа ставить перед учителем ряд викликів, що пов'язані зі змінами в підходах до навчання, вимогами до педагогів щодо організації освітнього процесу. Це і використання інноваційних методів навчання, що орієнтовані на розвиток критичного мислення, творчості, співпраці та комунікації в учнів. Також це інтеграція та міжпредметні зв'язки, що передбачає об'єднання знань з різних предметів. Сучасний вчитель має інтегрувати інформаційно-комунікаційні технології у освітній процес, використовувати електронні освітні ресурси, віртуальні платформи для навчання та комунікації з учнями. Ну і найважливіше, безперервний професійний розвиток, що вимагає від вчителя постійного підвищення кваліфікації, участі в тренінгах, семінарах та інших формах професійного розвитку для підтримання високого рівня педагогічної майстерності.

Усі ці виклики потребують від вчителів гнучкості, готовності до змін, відкритості до нових знань та методик, а також співпраці з колегами, учнями та їхніми батьками.

Враховуючи вищезазначене, вивчення країн світу на уроках географії у 10 класі може бути цікавим, ефективним захопливим та пізнавальним процесом, якщо використовувати різноманітні методи та підходи.

Досвід роботи з учителями географії на курсах підвищення фахової кваліфікації показує, що найбільш ефективним є використання таких підходів до організації освітнього процесу.

Інтерактивність та візуалізація, що передбачає використання карт, глобусів, навчальних атласів та інших візуальних засобів для демонстрування особливостей розташування географічних об'єктів. Ефективним буде залучення учнів до інтерактивних завдань, як от, створення карт за допомогою комп'ютерних програм або геоінформаційних систем.

Географічні ігри та конкурси, такі як "Географічний квест", "Географічний мільярдер" або "Географічний флешмоб", що заохочує учнів активно досліджувати та запам'ятовувати інформацію про країни.

Проекти та презентації, що дають учням можливість вивчити певну країну та підготувати проект або презентацію про її географічне положення, природні умови, культуру, економіку тощо. Використання проектної освітньої технології сприяє розвитку дослідницьких навичок.

Крос-культурні обміни, що передбачають залучення міжнародних проектів або обмінів з іншими школами з різних країн. При цьому учні можуть обмінюватися інформацією про свої країни та знайомитися з культурними і географічними особливостями інших країн.

Екскурсії (віртуальні або реальні) до консульств, посольств, міжнародних організацій або культурних центрів країн, які вивчаються. Це дозволяє учням побачити живу взаємодію та отримати зв'язок з реальним життям.

Найважливіше у виборі форм, методів та освітніх технологій – це створення стимулюючого та цікавого освітнього середовища, щоб учні могли активно досліджувати країни з різних точок зору.

Високу ефективність на уроках географії демонструє використання проєктних технологій навчання. Проєктна діяльність сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні мають аналізувати дані, робити висновки і знаходити зв'язки між різними географічними явищами. Це також дозволяє їм застосовувати теоретичні знання на практиці. Наприклад, дослідження кліматичних змін, створення карт або аналіз соціально-економічних процесів допомагають краще зрозуміти навчальний матеріал та використати його.

Проєктні завдання часто є більш цікавими та захоплюючими для учнів, ніж традиційні методи навчання. Учні можуть обирати теми, які їх цікавлять, що підвищує мотивацію до навчання та залученість у освітній процес.

Географічні проєкти часто вимагають знань з інших дисциплін, таких як історія, біологія, економіка, соціологія тощо. Це сприяє інтеграції знань і формуванню цілісного уявлення про світ.

Проєктна робота сприяє розвитку креативності, оскільки учні повинні знаходити нові способи вирішення проблем і представляти свої ідеї в інноваційний спосіб. Також відбувається підготовка до викликів реального життя, оскільки вони розвивають навички, які є затребуваними на ринку праці, такі як вміння працювати в команді, приймати рішення, аналізувати інформацію та ефективно комунікувати.

Цікавим є досвід формування в учителів навичок створення та використання в освітньому процесі веб-квестів. Веб-квести є сучасним методом навчання, який допомагає підвищити зацікавленість учнів і розвивати їхні навички самостійного дослідження.

Ця технологія сприяє активному залученню учнів у освітній процес. Замість пасивного сприйняття інформації, учні активно шукають і обробляють інформацію, що дозволяє їм глибше розуміти матеріал. Це підвищує мотивацію та інтерес до навчання. Також, веб-квести допомагають учням розвивати навички співпраці та комунікації. Зазвичай такі завдання виконуються у групах, де кожен учасник має свою роль і відповідальність.

Це вчить їх ефективно співпрацювати, слухати один одного і ділитися своїми ідеями.

Не менш важливим є те, що веб-квести розвивають інформаційну грамотність. Учні вчаться використовувати інтернет-ресурси, оцінювати достовірність інформації та працювати з різними видами цифрових джерел. Це надзвичайно важливі навички в сучасному світі, де інформація є ключовим ресурсом.

Резюмуючи вищезазначене, підкреслимо, підвищення кваліфікації вчителя географії – це багатокomпонентна цілісна система в структурі його професійної освіти. Інноваційний характер формування професійних компетентностей вимагає включення нових методів, форм, технологій навчально-пізнавальної діяльності, що визначається сучасними вимогами до особистості вчителя географії.

Список використаних джерел

1. Григор'єва Н. В. Рефлексія як механізм удосконалення професійної діяльності вчителя географії. Педагогічний пошук. 2018. № 3. С. 56–58.
2. Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти : кол. монографія /за наук. ред. д-ра пед. наук Л. П. Вішнікіної. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 265 с.
3. Непша О.В. Підготовка майбутніх учителів географії до організації дослідницької діяльності учнів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022. №83. С.193-197.
4. Романькова К. О. Професійні компетенції майбутніх вчителів у сфері географічної освіти: сутність, специфіка, технологія формування. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 80. Т. 2'.2021. С.106-110. Актуальні питання у сучасній науці № 1(19) 2024 593
5. Чубрей О.С. Система підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : монографія. Чернівці: Технодрук, 2020. 376 с

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПІДТРИМКА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

С.В.Загурська

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

На сучасному етапі становлення Україна проходить ряд випробувань у боротьбі за свою незалежність. Ми, українці виборюємо власну державу, право бути вільними громадянами в ній, це дає сили, віру і загартовує у боротьбі із загарбниками. Протягом усієї своєї історії політика росії була спрямована на загарбництво та підкорення інших. Втім, український народ завжди обстоював свою свободу та незалежність. Ніхто не очікував, що українці зможуть дати таку потужну відсіч. А ми змогли й продовжуємо боротися, бо це наша земля.

Проте, воєнні дії суттєво впливають і на психічний стан наших громадян. Особливо вразливими у цих умовах є діти, оскільки в силу вікової неадаптованості потребують більш особливої уваги. Актуальним постає питання дослідження психічного стану дітей, які живуть в умовах воєнної агресії. Війна відбирає повноцінне дитинство у наших дітей, вони отримують травматичний досвід, який може впливати на подальше становлення у дорослому житті.

Діти бачать і розуміють світ очима своїх батьків. Понад усе їх травмує невпевненість батьків. Діти хочуть бачити своїх батьків врівноваженими та впевненими людьми. Діти наслідують поведінку дорослих, їх психічний стан та трансформують у поведінкові зовнішні реакції: капризи, неслухняність, агресія, тривожність, занепокоєння та ін. Ці особливості поведінки можна охарактеризувати як «нормальна реакція на ненормальні умови» в якій проживають діти та дорослі громадяни України. Щоб справитися із неприємними відчуттями, незадоволеними потребами у прийнятті, безпеці учні можуть цькувати менших чи слабших за себе. Тому, перед тим, як допомогти дитині справлятися із елементами агресії, дорослим слід звернути

увагу на себе та спочатку визнати чи не віддзеркалює дитина нервовий стан батьків. У разі наявності такої ситуації, потрібно дорослим заспокоїти негативний психічний стан, і лише тоді, можливо, і поведінка дитини автоматично зміниться у кращій бік. Дуже важливим є вміння дорослих в умовах воєнного стану усвідомлювати свої дії, слова, у разі необхідності отримувати першу психологічну допомогу з метою опанування тривоги і налаштування життя в тих умовах, в яких ми опинились. На підтвердження вищезазначеного слід зазначити про дослідження Мурті та Лакшмінараяна (Murthy and Lakshminarayana 2006), які проаналізували всі дослідження про психічне здоров'я дітей, що проводилися в таких зонах збройного конфлікту як Афганістан, Балкани, Камбоджа, Чечня, Ірак, Ізраїль, Ліван, Палестина, Руанда, Шрі-Ланка, Сомалі та Уганда. Вони дійшли висновку, що психологічні травми, зумовлені війною, мають довготривалі наслідки для дитячої психіки: чим довший конфлікт, тим серйозніші симптоми [1, с.25; 1, с. 30].

У стресових ситуаціях В. А. Петьков пропонує дотримуватися певних вимог: не можна заперечувати емоції дитини. Наприклад, казати “не плач”, “не бійся”, “не хвилюйся”, тощо. Не потрібно говорити дитині «не турбуйся, все нормально». По-перше, це викликає у дитини стурбованість тим, що її почуття не нормальні і не природні. По-друге, впевненість, що в сім'ї її не розуміють і не поділяють її почуттів. Важливо дати зрозуміти дитині, що її почуття нормальні та природні, і ми, дорослі, теж свого часу переживали щось подібне. Насамперед потрібно сказати, що ми в безпеці, а також зазначити, що якщо хтось відчуває ті чи інші тілесні прояви тривоги – це нормально, це зараз мине. Дорослі мають скерувати активність дітей в ігри, дати можливість вивільнити напругу. Для стабілізації емоційного стану використовуємо руханки для тіла: наприклад, простукайте його. Починаємо простукувати тіло зверху вниз: спочатку руки, потім – тулуб, грудну клітку, живіт, ноги, а потім попросіть когось, хто поруч, простукати спину. Поділитися з дитиною власними методами та способами подолання стресу;

вислухати дитину, оскільки заспокоєння можна отримати тільки тому, що хтось вислухав тебе про те, що тебе турбує. Якщо дитина не хоче говорити, нехай вона знає, що Ви поруч з нею [2, с.33; 2, с. 36].

Якщо дитині пощастить мати, наприклад, люблячу бабусю, розуміючого вчителя, кількох хороших друзів, її досвід спілкування з ними може захистити її від того, що від інших людей можна очікувати лише поганого. Але чим більш травмуючими є її переживання в сім'ї, тим більша ймовірність, що у дитини розвинеться не тільки реакція ненависті до батьків та інших дітей, але також недовіра або злісне ставлення до всіх людей.

Люди, які пережили травму, потребують інформації про те, що з ними сталося?; що з ними відбувається? як травма впливає на них? Без цього розуміння ті, хто пережив стрес і залишився живим, не усвідомлюють, що з ними відбувається; часто вони відчують, що з ними щось не так. Першим кроком є психоедукація. Психоедукація – це просвіта, пояснення і донесення до людей необхідної інформації про психічне здоров'я [3, с.11]. Ми розповідаємо про те, що травма може впливати на нашу здатність опрацьовувати думки, викликати відчуття сорому, провини, страху, гніву та болю; може впливати на м'язи, суглоби, травлення та обмін речовин, температуру, сон, імунну систему, тощо. Також травма впливає на те, як ми починаємо бачити світ і ту реальність, яка нас оточує – як правило, ми бачимо її небезпечною. Чому важливо розуміти це?

Психоедукація дає можливість визнати, що людина не пошкоджена, що вона може відчувати низку симптомів, які є нормальною реакцією на ненормальну ситуацію. З цими симптомами важко жити, але вони розвинулися як захисна реакція, щоб вижити. І якщо людина буде їх розуміти – їй простіше буде ними керувати. Поінформованість робимо маленькими кроками в повільному темпі. Чому ми так робимо? Розповідаючи про травму та її наслідки, навіть опосередковано, ми тим самим допомагаємо нашим громадянам звертати увагу на їхні внутрішні та зовнішні сигнали. Це може бути непросто, оскільки усвідомлення того, що «у мене також є ці симптоми» – може

викликати незручні почуття, відчуття та думки, які нагадають їм ті травматичні події, які вони переживали. Цим людям потрібна підтримка в їхньому бажанні чи небажанні згадувати пережите; їм потрібно допомогти заспокоїтися, зрозуміти, що завдана психологічна травма – не на все життя і що з часом людина зцілиться сама. Важливим в просвіті є те, що ми підкреслюємо і відзначаємо той факт, що якщо людина змогла пережити жахливий досвід війни, тоді у неї є всі необхідні ресурси, щоб подолати симптоми цього досвіду.

Психоедукація може показати, як людина може турбуватися про себе; яка у неї є сила, міцність, мужність, зовнішні та внутрішні ресурси витримати травматичну подію, вистояти перед негараздами; що вона може робити (техніки і стратегії), щоб навчитися управляти своїм життям [3, с.11].

В роботі ми можемо використовувати метафори, показувати малюнки про мозок, про його основні структури, задіяні в процесі подолання травми; рекомендувати перегляд певних фільмів (а потім разом обговорювати і розбирати), читання книг; слухати музику та вчити різним формам розслаблення.

Нам також потрібно проводити психоедукацію для близького оточення, родичів. Ми можемо навчити їх слухати, розуміти, що відбувається, і самим включатися в процес зцілення. Дорослі, батьки дітей повинні в пріоритеті також контролювати свої стани агресії, тривоги та стресу, які трансформуються у нервові перевантаження дітей. Під час стресової ситуації діти спостерігають за реакціями дорослих, і далі на підсвідомому рівні їх копіюють. Важливо бути впевненим та спокійним у різних ситуаціях, щоб діти могли почувати себе захищеними. І, відповідно, важливим і пріоритетним для дорослих є вміння надавати швидку психологічну допомогу як собі, так і дитині. Це питання активно впроваджується у нашій державі серед великої кількості програм щодо підготовки психологів, які розповсюджують у різних сферах життєдіяльності питання психологічної самопомоги.

Список використаних джерел

1. Murthy S. S. and R. Lakshminarayana Mental health consequences of war: a brief review of research findings. World Psychiatry. № 5(1). 2006. P. 25–30.
2. Петьков В. А. Психологічні особливості впливу стресу на загальний розвиток дитини. Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 6 (37). 2015 С. 33–36.
3. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців / К. Возніцина, Л. Литвиненко. Київ, 2020. 192 с.
4. <https://nus.org.ua/articles/koly-zakinchytsya-vijna-yak-uchytelyam-vidpovidaty-na-skladni-pytannya-uchniv/>

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕРИ ТА ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Л.В. Кабан

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Оцінювання результатів навчання є важливим елементом освітнього процесу. Воно допомагає не лише вимірювати знання та навички здобувачів освіти, але й сприяє формуванню безпечного та підтримуючого освітнього середовища. В умовах цифрової ери та воєнної реальності процес оцінювання пізнає нові виклики та відкриває можливості. Розглянемо, як оцінювання може сприяти створенню безпечного середовища, а також які перешкоди і перспективи виникають на цьому шляху.

Спершу сформулюємо виклики, як постають перед суб'єктами освітньої діяльності у процесі оцінювання.

Дистанційне навчання та цифрове оцінювання. Перехід на дистанційне навчання в умовах пандемії та воєнних дій значно вплинув на процес оцінювання. Технології для дистанційного оцінювання ще не повністю відповідають потребам, що ускладнює забезпечення чесності та об'єктивності. Здобувачі освіти можуть зіштовхуватися з технічними проблемами, що впливає на їхні результати оцінювання.

Психологічний стрес та нестабільність. Війна та пов'язані з нею події викликають серйозний психологічний стрес у тих, хто навчається і навчає. Це може впливати на результати оцінювання, адже стрес і тривога знижують здатність концентруватися та демонструвати свої знання. Важливо враховувати ці фактори при оцінюванні.

Нерівність у доступі до ресурсів. У цифровій ері нерівний доступ до інтернету та технічних засобів, тривале відключення електроенергії стає ще однією суттєвою проблемою. Здобувачі освіти з окремих регіонів можуть бути позбавлені можливості повноцінно брати участь в освітньому процесі та отримувати об'єктивні оцінки.

Етичні питання та безпека даних. Використання цифрових платформ для оцінювання підіймає питання щодо збереження конфіденційності та безпеки персональних даних здобувачів.

Водночас кризові умови розвитку освіти відкривають новий потенціал і можливості для освітян, а саме:

1. Інноваційні методи оцінювання.

Використання цифрових ресурсів, інтерактивних завдань, адаптивних тестів та інших інноваційних методів дозволяє зробити оцінювання більш динамічним та цікавим. Це сприяє підвищенню мотивації учнів та забезпеченню об'єктивності оцінювання.

2. Підтримка ментального здоров'я.

Враховання психологічного стану здобувачів освіти при оцінюванні є важливим кроком до створення безпечного середовища. Учителі можуть застосовувати підходи, що враховують стресові фактори, та надавати підтримку учням, які стикаються з труднощами.

3. Розширення доступу до освіти.

Використання цифрових технологій дозволяє зробити освіту доступнішою для всіх категорій здобувачів освіти. Завдяки онлайн-ресурсам та платформам для дистанційного навчання, учні з різних регіонів можуть отримати якісну освіту та бути справедливо оціненими.

4. Співпраця та обмін досвідом.

Цифрова ера сприяє глобалізації освіти, що дозволяє закладам освіти обмінюватися досвідом та кращими практиками. Міжнародна співпраця може допомогти вдосконалити методи оцінювання та забезпечити їх високу якість.

Отже, формування безпечного та підтримуючого освітнього середовища значною мірою залежить від ефективного оцінювання результатів навчання.

Використання сучасних технологій, адаптація до психологічних потреб здобувачів освіти, забезпечення рівного доступу до навчальних ресурсів та педагогічна співпраця сприяють створенню умов для якісного та справедливого оцінювання. Незважаючи на численні виклики, це допоможе закладам освіти покращити освітній процес і підтримати учнів в умовах цифрової ери та воєнної реальності.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОРГАНІЗАЦІЯ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Л. В. Канішевська

Інститут проблем виховання НАПН України

Проблема військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах воєнного стану постає найбільш гостро перед всією освітянською спільнотою і потребує невідкладних заходів на шляху її вирішення.

Вагомим внеском у розробку теоретико-методичних засад військово-патріотичного виховання молодого покоління є праці вітчизняних дослідників, (І. Беха [1], М. Зубалія [3], Л. Канішевської [1;2], Р. Малиношевського [1], О. Остапенка [3], В. Рагозіної [4], М. Тимчика [3] та ін.).

У межах наукового дослідження «Організаційно-педагогічні умови та технології єдності фізичного і військово-патріотичного виховання учнів

загальної середньої освіти» впродовж жовтня-листопада 2023 року було здійснено констатувальний експеримент, метою якого було – вивчення стану військово-патріотичного виховання учнів і учнівської молоді в умовах закладів загальної середньої освіти.

Організаторами, розробниками і експертами цього дослідження виступили: Канішевська Л. В. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи НАПН України; Рагозіна В. В. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

До опитування було залучено: 28464 старшокласників і 21665 вчителів закладів загальної середньої освіти 19-ти областей і обласних центрів України. Така вибірка дозволяла забезпечити достовірність результатів опитування. Опитування відбулося завдяки сприянню Управлінь і Департаментів освіти міського і обласного рівнів цих областей, за що висловлюємо їм вдячність за підтримку.

Організація процесу опитування. Опитування респондентів відбувалось онлайн. Попередньо респондентам надсилалися покликання на анкети (окремо розроблені для учнів і окремо – для вчителів) у цифровому форматі (на гугл-диску), що було зручним для заповнення респондентами і узагальнення даних експертами.

Питання анкет були розроблені таким чином, щоб відповіді учасників опитування допомогли виявити проблеми у змісті, організації і реалізації військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти, – з тим, щоб у найближчій перспективі намітити і реалізувати кроки щодо конструктивних змін у цій сфері. Прогнозували, що отримані результати будуть відправними для оновлення змісту і розробки оптимальних форм і методів роботи з учнями старшої школи у період військового стану – у контексті завдань військово-патріотичного виховання учнів, намічених законодавчими документами і освітніми програмами. Передбачали, що

вивчення думки респондентів щодо проблеми допоможе врахувати інтереси і уподобання сучасних старшокласників під час розробки та реалізації педагогічного інструментарію на формувальному етапі дослідження [4].

Визначено критерії та показники військово-патріотичної вихованості учнів у процесі фізичного і військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти: *когнітивний* (усвідомлення необхідності військово-прикладної фізичної підготовки у контексті єдності військово-патріотичного та фізичного виховання; розуміння ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України; усвідомлення необхідності залучення до фізичного та військово-патріотичного виховання); *емоційно-ціннісний* (позитивне ставлення до занять з військово-патріотичного та фізичного виховання; прагнення до участі у різних формах фізичного та військово-патріотичного виховання; самовдосконалення у підготовці до військової служби та захисту України); *діяльнісно-поведінковий* (вміння: самостійно організовувати і займатися фізичними вправами; самостійно примати рішення під час практичної військово-патріотичної діяльності у швидкозмінних умовах; проявляти себе у сфері фізичної та військово-патріотичної підготовки).

Основну увагу було спрямовано на розроблення діагностувального інструментарію. Зокрема були *розроблені та впроваджені* авторські анкети для учнів, вчителів, також використовували метод незакінчених речень, експертної оцінки, незалежних характеристик, проблемних ситуацій, педагогічного спостереження, вивчення документів і матеріалів навчально-виховної роботи класних керівників, що забезпечило достовірність і об'єктивність показників констатувального експерименту.

У дослідженні ми використовували традиційну шкалу, за якою рівні військово-патріотичної вихованості старшокласників закладів загальної середньої освіти оцінювалися як *високий, середній, низький*.

Високий рівень військово-патріотичної вихованості старшокласників характеризується наявністю всіх ознак, властивих визначеним показникам.

Середньому рівню військово-патріотичної вихованості старшокласників властива наявність половини чи більше половини показників відповідного критерію.

Низький рівень військово-патріотичної вихованості зазначеного вище контингенту учнів характеризується відсутністю більшої частини визначених ознак того чи іншого критерію.

Відтак, за наявними узагальненими результатами частоти й сили прояву визначених критеріальних показників військово-патріотичної вихованості старшокласників закладів загальної середньої освіти було схарактеризовано рівні: високий, середній, низький.

Високий рівень військово-патріотичної вихованості є характерним для старшокласників, які виявляють глибоке усвідомлення необхідності військово-патріотичної підготовки; залученість до фізичного та військово-патріотичного виховання; глибоке розуміння ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України; стійке позитивне ставлення до занять з військово-патріотичного та фізичного виховання; активне прагнення щодо участі у різних формах фізичного та військово-патріотичного виховання. Ці учні активно займаються фізичними вправами; вміють самостійно приймати рішення під час практичної військово-патріотичної діяльності; завжди виявляють активність у сфері фізичної та військово-патріотичної діяльності.

Старшокласникам із *середнім рівнем* військово-патріотичної вихованості притаманне достатнє усвідомлення необхідності військово-прикладної підготовки; залученість до фізичного та військово-патріотичного виховання; достатнє розуміння ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи та державності України. Вони характеризуються ситуативним ставленням до занять з військово-патріотичного та фізичного виховання; ситуативним прагненням щодо участі у різних формах фізичного та військово-патріотичного виховання. Ці старшокласники не завжди спроможні самостійно приймати рішення під час практичної військово-патріотичної

діяльності в швидкозмінних умовах; проявляти себе у сфері фізичної та військово-патріотичної підготовки.

Низький рівень військово-патріотичної вихованості виявляють старшокласники, які не усвідомлюють необхідності військово-прикладної підготовки; виявляють негативне ставлення до занять з військово-патріотичного та фізичного виховання; не виявляють прагнення щодо участі у різних формах фізичного та військово-патріотичного виховання; не вміють приймати рішення під час практичної військово-патріотичної діяльності у швидкозмінних умовах.

Визначення критеріїв, показників і характеристика рівнів військово-патріотичної вихованості старшокласників закладів загальної середньої освіти є необхідною умовою для проведення дослідницько-експериментальної роботи.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023. Т. 5. Вип. 2. С. 1–7.

2. Канішевська Л. В. До питання військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах воєнного стану: організація і результати всеукраїнського опитування. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*. 2024, № 2(30). С. 544–552.

3. Остапенко О. І., Зубалій М. Д., Тимчик М. В. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти: методичний посібник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.

4. Рагозіна В. В. Військово-патріотичне виховання учнів і учнівської молоді: організація Всеукраїнського опитування. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 листопада 2023 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2023. С. 222–226.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ НА ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Р. В.Кірнасовська

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Уже третій рік Україна веде кровопролитну боротьбу з агресором за своє існування як держави, за свій суверенітет і незалежність, за визнання ідентичності української нації, яка має славу багатовікової історії. Але крім негативного впливу від вторгнення зовнішнього ворога – росії – українці на собі відчувають і негативні соціальні процеси і явища, викликані воєнною реальністю, які відбуваються всередині суспільства. Серед них, зокрема, випадки насильства, котрі все частіше спостерігаються як у процесі спілкування членів окремих сімей, так і учасників освітнього процесу в навчальних закладах.

Насильство – це явище, яке завжди було присутнє в різних сферах людського буття: в соціальній, економічній, духовній, політичній, побутовій, сімейній. Та найбільше воно проявляє себе у війнах, які несуть з собою агресію, терор, жорстокість, смерть, знецінення життя як найвищої цінності в людському суспільстві.

Протягом своєї еволюції людство досягло небачених успіхів у розвитку науки, техніки, технологій. Але так і не змогло припинити війни, воєнні конфлікти, через які гостро постало питання існування самої земної цивілізації.

Від усіх цих негативних явищ найбільше страждають найменш захищені верстви населення, серед них, зокрема, діти, як в освітніх закладах, так і в сім'ях. Намагаючись вирішити проблему домашнього насильства, Верховна Рава України ще до початку повномасштабної війни з росією у грудні 2017 року ухвалила закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід (із використанням

європейських стандартів) до боротьби із цим негативним явищем в українському суспільстві. Небезпека домашнього насильства полягає в тому, що воно може мати вкрай негативні наслідки в подальшому житті дитини. Дитячі травми призводять до того, що доросла людина стає агресором по відношенню до членів своєї родини. А найстрашніше, що така людина вважає насильство над рідними нормою спілкування, адже саме такий стиль успадкувався з дитячих років.

«Насильство над дітьми – проблема, яка завжди існувала і скоріш за все, ще дуже довго буде існувати у сучасному суспільстві. Сучасність демонструє такі його приклади, як смерть дітей від голоду, загибель їх під час бомбардувань і обстрілів, міжнародних конфліктів, вбивство в таборах біженців, на побутовому ґрунті. Нерідкі і такі форми насильства, як торгівля дітьми, залучення до жебрацтва, проституція, економічна експлуатація, позбавлення житла, коштів для існування, зневага потребами й інтересами. Діти є найнезахищенішою і найуразливішою частиною суспільства, повністю залежною від дорослих. Саме з їх провини діти стають жертвами домашнього насильства, опиняються в зонах стихійних і природних катастроф, військових дій тощо» [8].

В умовах воєнних дій, які відбуваються в Україні, жертвами обстрілів, бомбардувань, депортацій, гвалтувань, позбавлення житла, засобів до існування часто є саме діти. Тому дорослі, батьки, рідні, вчителі, знайомі і незнайомі люди мають зробити все необхідне для того, щоб мінімізувати негативний вплив воєнної реальності на життя, безпеку, психіку дітей.

Часто батьки, рідні відмовляються від евакуації їхніх малолітніх дітей із небезпечних зон воєнного конфлікту, внаслідок чого діти гинуть або травмуються, зазнають психологічних травм; перебувають в умовах відсутності належних умов для життя. Дорослим слід пам'ятати, що саме вони несуть відповідальність за збереження життя та здоров'я своїх дітей.

Якщо ж діти знаходяться в навчальному закладі, то така відповідальність повністю лягає на плечі педагогічного колективу. Тому

створення та обладнання укриттів, бомбосховищ – це перша умова перебування дітей оффлайн в таких закладах. Крім того, слід відзначити вміння педагога надати першу домедичну допомогу в разі необхідності.

Важливою складовою запобігання насильству під час воєнних дій є збереження ментального здоров'я підростаючого покоління нашої держави. Наразі кожен педагог має стати спеціалістом в галузі психології, пройшовши відповідні навчальні тренінги за темою, щоб мати змогу надати саме психологічну допомогу дітям, які цього потребують. Адже деякі з них втрачають своїх рідних і близьких як на полі бою, так і під час обстрілів і бомбардувань.

Через війну загострилися проблеми і негаразди в сімейних взаєминах. Перебування батька чи матері дитини на фронті, постійна загроза їхньому життю, смерті та важкі поранення рідних людей, проблеми з їх поверненням до повноцінного життя, психологічні травми військових, відсутність роботи, розлучення батьків, вимушене перебування далеко від рідних місць, інколи в чужій країні, нестача коштів для нормального забезпечення сім'ї – далеко не повний перелік тих проблем, з якими стикаються українські діти в своїх родинях.

Це призводить до таких форм насильства в сім'ї як фізичне, сексуальне, психологічне, економічне. Не кожна дитина здатна відкритись і говорити про сімейне насильство, боячись осуду з боку суспільства, покарання з боку батьків, глузування з боку однолітків.

Тому педагоги мають вчасно розпізнати прояви домашнього насильства, а ще краще попередити їх.

Ефективність роботи із запобігання та протидії домашнього насильства багато у чому залежить від педагогічних працівників закладу освіти. Адже саме завдяки спостережливості педагогів за поведінкою та настроєм дітей й уважному ставленню до їхніх батьків можна вчасно помітити симптоми неблагополуччя в сім'ях та уникнути негативних наслідків.

Організація роботи закладу освіти у цьому напрямі здійснюється відповідно до «Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658.

Одним із наслідків негативного впливу воєнних реалій на життя українських дітей є евакуація сімей з місць бойових дій до більш безпечних регіонів як в Україні, так і за кордоном. Для дітей такі переселення завжди є стресом. Адже вони залишають свої рідні домівки, навчальні заклади, облаштований побут; розлучаються з ріднею, друзями, знайомими. Тому на новому місці органи місцевої влади, педагоги, волонтери мають подбати про те, щоб діти внутрішньо переміщених осіб мали належні умови для проживання, навчання, спілкування, відпочинку, у разі необхідності – лікування. Не менш важливим є соціально-психологічний супровід таких дітей у навчальних закладах, щоб вони оптимально пройшли період адаптації в новому колективі. Відповідну пропедевтичну роботу необхідно проводити і в класах, групах, де будуть навчатися діти внутрішньо переміщених осіб, з метою попередження булінгу та інших негативних явищ по відношенню до таких учнів .

Ефективною формою подолання наслідків негативного впливу воєнних реалій є залучення дітей до позакласної та позашкільної роботи. Заняття в гуртках за різними напрямками, театральних і художніх студіях, спортивних секціях, клубах за інтересами, тренінгах відволікають дітей від жорстокої реальності, сприяють розвитку здібностей і талантів, відновлюють ментальне і фізичне здоров'я підростаючого покоління.

Тому саме ми, батьки, педагоги, представники органів місцевої влади, маємо взяти на себе відповідальність за запобігання та подолання наслідків негативного впливу воєнних реалій на життя українських дітей. Адже їм відбудовувати і розбудовувати нашу державу, представляти її на світовій арені після перемоги України в цій війні.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 7 грудня 2017 року № 2229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 року № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>.
3. Лист Міністерства освіти і науки України “Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству” від 18.05.2018 № 1/11-5480. URL: <https://imzo.gov.ua/2018/05/21/lyst-mon-vid-18-05-2018-1-11-5480-metodychni-rekomendatsiji-schodo-zapobihannya-ta-protydiji-nasylstvu/>.
4. Навчально-методичний посібник «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект». – [Навч.-метод. посібник] /К.: ФОП Стеценко В.В. – 2016. URL:http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_65.html.
5. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». – К.: – 2018. – 140 с. URL: <https://bit.ly/32AKTTK>.
6. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2018. – 174 с. URL: <https://bit.ly/37XOBrr>.
7. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. /Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 132 с. URL: <https://bit.ly/2PsZ3AR>.
8. Насильство можна попередити. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5262-nasilstvo-mozhna-poperediti/>.

ПРАКТИКА МАЙНДФУНЛЕС ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРЕС МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОСВІТЯН В УМОВАХ ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ

С. В.Ковальова

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Життя в Україні під час війни, в якій уже не перший рік, і кожен день, проживають наші громадяни, є стресовим та небезпечним для них. Це стосується усіх: і військовослужбовців, і мешканців окупованих регіонів, і тих, кому пощастило жити у відносно спокійних областях, і переселенців та біженців. Стрес під час війни так чи інакше зачіпає кожну людину, хоча його сила, інтенсивність і наслідки для психіки та фізичного здоров'я можуть відрізнятись. Тому необхідно вчасно здійснювати його профілактику, створювати умови для стресостійкості, саморегуляції, психологічної

підтримки й збереження ментального здоров'я кожного, в тому числі й для освітян, які нині працюють в напружених кризових ситуаціях, надають першу психологічну допомогу учням й тим, хто поряд. З огляду на це, в закладах освіти важлива роль відводиться стрес менеджменту та використанні його методів інструментів, технік тощо.

У міжнародному стандарті ISO 45003:2021 «Управління охороною здоров'я та безпекою праці. Психологічне здоров'я та безпека праці на роботі. Настави з керування психосоціальними ризиками» містяться вказівки щодо планування, впровадження, оцінки системи управління охороною здоров'я та безпекою праці в трудовому колективі, які доцільно використати в умовах війни для досягнення психологічної рівноваги, підвищення самооцінки і саморегуляції людини, покращення її комунікативних зв'язків із оточуючими [7]. Адже емоційні гойдалки під час війни впливають ще більше на повсякденну роботу кожного співробітника в закладі освіти. Продуктивність та якість виконання професійних функцій співробітників на роботі залежить від психологічного стану. Тому так важливо опанувати стрес-менеджмент і мати емоційну рівновагу в будь-якій стресовій ситуації.

У ньому також зазначено, що психосоціальне здоров'я та благополуччя працівників є новою сферою діяльності для менеджерів та фахівців з ОЗіБП. І вони потребуватимуть спеціального або додаткового професійного навчання та допомоги щодо управління психічним здоров'ям працівників [7].

Відомо, що стрес є невід'ємною частиною людського існування, ми його відчуваємо повсякдень, але не варто думати, що будь-яка негативна дія здатна привести до таких результатів. Стрес швидше пов'язаний не стільки з реальною силою дії, скільки з тим, як людина оцінює силу цієї дії і ступінь її несприятливості для себе. Тому, коли ми змінюємо своє ставлення до неприємної ситуації, ми не тільки покращуємо свій настрій, але й дістаємо можливість з меншими витратами справитися з цією ситуацією. Під стресом у нашому дослідженні ми розуміємо психологічну напруженість, що виникає

в ситуаціях, до яких людина ставиться так, як до значних подій у своєму житті, що визначається її мотивами [4].

Стрес-менеджмент (управління стресом) – це інструмент ефективної дії, спрямованої на послаблення стресової реакції і на швидке досягнення рівноваги. Зіткнувшись з агресією на роботі (навчанні) або неприємною несподіванкою, не потрібно вибирати між боротьбою і втечею, завжди є можливість зменшити напругу, навіть якщо вона накопичувалася довгий час [6].

Отже, щоб зупинити ці негативні явища, потрібні регулярні антистрес-дії, які вирішує стрес-менеджмент, і вивчає, як щодня справлятися зі стресом.

Аналіз науково-методичної літератури переконливо свідчить, що проблема управління стресом в умовах суспільних трансформацій є актуальною для сучасного суспільства [4; 6].

Існує безліч відомих інструментів для психологічної підтримки і збереження ресурсів людини, аби нормалізувати свій стан та уникнути негативних наслідків, підвищити стресостійкість. *(У цілому стресостійкість розуміють як комплекс особистісних якостей, що допомагають переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, оточення та своєї професійної діяльності).*

Стресостійка людина – це не та, що не реагує на стрес, а та, що і реагує, і може швидко повернутися у вихідний стан. І це не тільки вроджена якість, її можна й потрібно тренувати за допомогою психофізичних практик. Розвиток навичок стресостійкості неможливий без тренування уваги, і тут критично важлива здорова та функціональна префронтальна кора головного мозку [1; 5].

Однією із практик стрес менеджменту для освітян є майндфулнес – практика, яка функціонує без атрибутів духовних практик – мантр, пахощів, ікон тощо, має широке наукове підґрунтя, однак ще не посіла достатнього застосування серед широких верств населення, тому числі й освітян.

Що ж таке майндфулнес? Метод виник в результаті взаємодії представників західної науки і східних традицій і увібрав в себе багатовіковий досвід споглядальних технік і сучасні дослідження в галузі нейрофізіології, психології та медицини. Сам термін "майндфулнес" був вперше застосований вченим буддологом Т. В. Рісом Девідсом на зорі 20-го століття. У своїй публікації буддійських сутт 1881 року він перекладав палійське слово *satī* як "ментальна діяльність" і навіть просто як "думка". Лише 1910 року він зупинився на терміні майндфулнес (усвідомленість). Пізніше це слово було використано професором медицини Массачусетського університету Джоном Кабат-Зінном, в його всесвітньо відомій програмі зниження стресу MBSR (Mindfulness-Based Stress Reduction), яка значно вплинула на поширення практики майндфулнес на Заході. Майндфулнес він тлумачив як безоціночну усвідомленість, що виникає внаслідок свідомого скерування уваги на теперішній момент власного досвіду [2]. Ці програми мали за мету допомогти людям, які потерпають від хронічних захворювань, що супроводжуються больовими синдромами, та покращити якість їхнього життя. Провідні фахівці в галузі майндфулнес, такі як Тит Нат Хан, Тара Брач, Джек Корнфіл, Джон Кабат-Зінн та інші пропонують різноманітні визначення цього терміну, кожне з яких розкриває додаткові аспекти цього поняття та методу в цілому. Спираючись на їхні думки майндфулнес можна визначити так: Майндфулнес – це врівноважене усвідомлення теперішнього, наших думок, почуттів, тілесних відчуттів навколишнього середовища з повним їх прийняттям та без засудження [2;3].

Майндфулнес – це ширше поняття, ніж просто медитація. Це процес, одним з інструментів якого є медитація. Практики майндфулнес навчають бути повністю присутнім «тут і зараз», помічати звичні стани нашої свідомості. Майндфулнес має три базові ознаки: усвідомлене та неосудне проживання власного досвіду (розуміння власних почуттів та переживань і відсутність жодних перепон щодо них); проживання теперішнього в кожному моменті (тимчасовий відхід від планування майбутнього чи

спогадів про минуле); уважність (зосередження на тому, що відбувається зараз).

Майндфулнес можна практикувати абсолютно по-різному, головне зважати на зазначені вище три компоненти, а разом з цим, бути сконцентрованими на моменті «тут і зараз», робити це цілеспрямовано, занурюватися у смак або відчуття. Це дозволяє замислитися про те, навіщо ми займаємося тією чи тією справою, і зрозуміти свої справжні наміри і мотиви. Коли ми виконуємо вправи mindfulness, ми розвиваємо певні навички свого розуму: силу концентрації, ясність, врівноваженість.

Останні наукові дослідження показують, що систематична практика вправ mindfulness дозволяє бути більш успішним в роботі і навчанні; покращує пам'ять, підвищує здатність до концентрації на тому, що дійсно важливо; підвищує когнітивні здібності нашого мозку; розвиває емпатію та співчуття; підвищує опір організму до вірусних захворювань; нормалізує тиск; уповільнює старіння клітин мозку і розвиток хвороб, пов'язаних зі старінням організму [2;3].

З викладеного вище бачимо, що практика майндфулдес є важливим інструментом стрес менеджменту (самоменеджменту) у саморегуляції як інструменту рівноваги й спокою, що підвищують психофізіологічну стійкість і витривалість, покращують психофізичний стан і працездатність, сприяють гармонійному саморозвитку людини [1].

У наступній публікації ми розкриємо конкретні вправи з практики майндфулдес, які допомагають подолати стрес та зменшити відчуття тривожності. Адже майндфулнес – це та природна якість, яка є у всіх нас, доступна у кожную мить, якщо ми знайдемо час оцінити її. Коли ми практикуємо усвідомленість, то практикуємо мистецтво створювати простір для себе: простір для думок, для дихання, простір між собою та нашими реакціями, тим самим рухаючись до психологічного благополуччя.

Список використаних джерел

1. Андрющенко К.А. Теоретичні аспекти самоменеджменту: умови виникнення і розвитку / К.А. Андрющенко // Ефективна економіка. – 2010. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com>.
2. Kabat-Zinn J. An Outpatient Program in Behavioral Medicine for Chronic Pain Patients Based on the Practice of Mindfulness Meditation: 43 Theoretical Considerations and Preliminary Results. *General Hospital Psychiatry*. 1982. Vol. 4.P. 33–47.
3. Kernberg O. Mentalization, mindfulness, insight, empathy, and interpretation. *The Inseparable Nature of Love and Aggression. Clinical and Theoretical Perspectives*. Washington, DC; London, England : American Psychiatric Publishing, 2011. P. 57–79.
4. Леженіна Л.М. Проблема стресу в психологічній науці. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2012. Вип. 42 (1). С. 135–142.
5. Мирончук Н.М. Професійне вигорання викладача вищої школи: чинники, ознаки, способи протидії. Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації Нової української школи: зб. наук.-метод. праць / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: вид-во Євенок О.О., 2017. С. 62–67.
6. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. / П86 Уклад. О. Ю. Овчаренко. — К. : Університет «Україна». 2023. – 266 с.
7. Стандарт ISO 45003:2021 «Управління охороною здоров'я та безпекою праці. Психологічне здоров'я та безпека на виробництві. Настанови з керування психосоціальними ризиками». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://smu.dsp.gov.ua/news/keruvannia-psykhosotsialny-my-ryzykamy-na-roboti-standart-iso-45003-2021/>

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СЕРЕД ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

О. Б. Лященко

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Академічні успіхи – лише один із чинників, що роблять людей, бізнеси та країни успішними. Роботодавці високо цінують м'які навички, і багато освітніх систем хочуть надати їм пріоритет.

Андреас Шляйхер

«Раніше вважали, що соціально-емоційні навички мало не автоматично мають з'явитися в дітей у школі лише за фактом навчання. І тільки в останні 10–20 років у світі почали розуміти, що їх також треба розвивати. Людина автоматично не є емпатійною, усвідомленою чи доброю. Цього треба

вчитися. І це – зона зростання для української освіти», – стверджує голова Ради ГО «ЕдКемп Україна» Олександр Елькін [1, с. 3].

Розвиток та формування соціально-емоційних навичок учасників освітнього процесу є ключовим компонентом повноцінного виховання дітей та молоді. Вони допомагають розвивати емпатію, сприйняття та регуляцію власних емоцій. «Проектуючи реформу НУШ, ми вважали надважливою орієнтацію освітнього процесу на цінності: морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Адже опора на цінності є запорукою успішної самореалізації людини та процвітання і взаємодії у суспільстві. Утілити це в життя можливо, зокрема, інструментами соціально-емоційного навчання», – зазначає Лілія Гриневич [8, с. 10].

Соціально-емоційні навички важливі для досягнення високого рівня академічних успіхів, конкурентоспроможності на ринку праці, активної громадянської позиції, благополуччя людини в суспільстві. Вони охоплюють поведінкові моделі особистості, розуміння внутрішнього стану для стабілізації емоційного налаштування, ефективні підходи до вирішення завдань, здатність управляти діями та впливати на власне й суспільне благополуччя, здатність не тільки розуміти власний емоційний стан, але й керувати ним, формують уявлення про себе та світ, які втілюються в стосунках людини з оточенням.

Уроки української літератури можуть стати ефективною платформою для розвитку соціально-емоційних навичок учасників / учасниць освітнього процесу. Літературні твори дозволяють учням / ученицям відчувати та зрозуміти різноманітні людські емоції, їх вплив на власне ментальне здоров'я.

Аналіз сюжету, проблематики, розгляд ситуацій, характеристика героїв у літературних творах сприятимуть розвитку соціальної компетентності

учнів / учениць. Вони вчаться розуміти позицію інших людей, приймати різноманітні точки зору. До того ж, аналізуючи літературні твори, діти розвиватимуть свій емоційний інтелект, а це, у свою чергу, сприятиме кращому розумінню та контролю власних емоцій, емпатії до інших.

Розвиток соціально-емоційних навичок на уроках української літератури може слугувати ефективним засобом запобігання насильству серед дітей та молоді. Уміння розуміти та керувати своїми емоціями сприяє покращенню міжособистісних стосунків, допомагає вирішенню конфліктів.

Учителі можуть стати каталізаторами розвитку соціально-емоційних навичок учнівства, створити стимулююче середовище для обговорення літературних творів з точки зору емоційного та соціального розвитку. Твори, у яких відображені різні людські долі та конфлікти, можуть сприяти розвитку емпатії, спостереження за персонажами та їхніми діями допомагає краще розуміти почуття та переживання інших людей, формує найважливішу соціально-емоційну навичку – співпереживання. Активні обговорення літературних творів на уроках української літератури створюють можливості для учнів виражати свої думки та почуття, дослухатися до точки зору інших.

У багатьох літературних творах, запропонованих до вивчення шкільною програмою, відображено складні міжособистісні взаємини, які допомагають краще зрозуміти динаміку взаємодії між людьми. Це сприяє розвитку вміння співпереживати, підтримувати один одного в різних ситуаціях, зменшує агресію, а отже, є дієвим засобом профілактики насильства серед молоді. Учні / учениці можуть відчувати себе ближчими до літературних персонажів, які переживають подібні переживання чи проблеми. Це допомагає розвивати емпатію та співпереживання, адже вони починають розуміти ідентичність почуттів і думок інших людей, співставляти їх із власними переживаннями.

«Емоційна емпатія – це коли ти розумієш емоції іншої людини, відгукуєшся на них, переживаєш такі самі емоції, ототожнюєш себе з цією людиною. Продовженням, певним глибшим рівнем, є співпереживання –

коли людина, мислячи критично, здатна не просто віддзеркалити емоції, а й, залишаючись у своїй зоні стійкості, готова дієво допомогти іншій людині», – стверджує Олег Марущенко [1, с.12].

Керування емоціями відіграє важливу роль у попередженні насильства, особливо серед дітей та молоді. Ось як це працює:

- *самопізнання*: керування емоціями починається з розуміння власних почуттів і емоцій; коли людина знає, які емоції вона відчуває і чому, вона може краще контролювати свою реакцію на стресові ситуації;
- *регулювання емоцій*: здатність регулювати власні емоції допомагає уникати реакцій, котрі можуть призвести до конфліктів або насильства; це включає в себе вміння заспокоювати себе у стресових ситуаціях, знаходити позитивні способи вираження своїх почуттів;
- *розвиток емпатії*: емпатія, або здатність співпереживати почуттям інших людей, відіграє ключову роль у запобіганні насильства; коли людина вміє співпереживати, вона краще розуміє перспективу іншої людини та уникне дій, які можуть їй завдати болю;
- *комунікація*: ефективна комунікація дозволяє виразити свої почуття та потреби без застосування насильства; здатність вибудовувати здорові міжособистісні взаємовідносини, вирішувати конфлікти мирними засобами є ключем до запобігання насильству;
- *соціальна підтримка*: люди, які мають сильні соціальні зв'язки і підтримку, зазвичай краще впораються зі стресом та конфліктами; сприяння взаємодії з друзями, сім'єю та іншими соціальними групами може допомогти запобігти насильству;
- *керування емоціями* створює емоційно здорове та стійке середовище, де насильство стає менш ймовірним, а взаємність та емпатія процвітають.

Література часто відображає теми та ситуації, пов'язані з керуванням емоціями та запобіганням насильству. Наведемо деякі способи, відображені у творах української літератури.

Показ емоційних конфліктів. Багато літературних творів зосереджені на зображенні внутрішньої боротьби героїв з їхніми емоціями. Наприклад, в оповіданні Володимира Винниченка «Федько-халамидник» досліджується внутрішній конфлікт головного героя між моральними цінностями та його емоційними потягами. Для завдань на розвиток СЕН можна запропонувати учням / ученицям характеристику емоційного стану головного героя, оцінку його вчинків, поведінки; підтвердити свої міркування цитатами з тексту, власними спостереженнями, ілюстраціями. При вивченні оповідання Бориса Грінченка «Украла» розмірковуємо про психологію вчинку дівчинки Олександри. Звертаємо увагу на ідею розуміння людської душі, співчуття, прощення, характеризуємо порушені в творі проблеми: добра і зла, милосердя й прощення, морального вибору людини, формування характеру й світогляду юних героїв, шкільного життя, стосунків з однолітками, старшими людьми та оточенням. Проводимо паралелі між образами й ситуаціями, зображеними в творах про дитинство, і власним життєвим досвідом для формування базових морально-етичних норм. Висловлюємо в усній та/або письмовій формі власні почуття, враження, викликані прочитаними творами, своє ставлення до зображених у них людей, подій, ситуацій, явищ тощо.

Галина Вдовиченко. «36 і 6 котів-детективів». Обговорюємо спорідненість світу людини зі світом тварин, використовуємо прийом «олюднення» персонажів твору: переносимо людські риси та звички на поведінку котів. Розвиваємо вміння захищати себе і друзів, проявляти повагу і взаєморозуміння у стосунках з друзями, зважати на думку інших, кмітливість у прийнятті важливих рішень. Проводимо паралелі між образами і ситуаціями, зображеними в художньому тексті і власним життєвим досвідом; висловлюємо в усній та/або письмовій формі власні почуття, враження, викликані прочитаним, своє ставлення до зображених у художньому тексті людей, подій, ситуацій, явищ тощо. Формуємо вміння толерантно коментувати різні погляди на обговорювану проблему, узагальнювати їх, обстоювати власну позицію, дотримуватися норм етикету. Характеризуючи

поведінку та причини виникнення емоційного стану літературних персонажів, коментуємо їхні вчинки та висловлювання.

Портрети жертв насильства. Деякі літературні твори зображують персонажів, які стають жертвами насильства, і показують їхні почуття та реакції на події. Наприклад, характеризуючи образ Чіпки в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та Івана Білика, пропонуємо учням / ученицям розповісти про власний емоційний стан, описуючи окремі відтінки настрою, почуттів, переживань під час сприймання художнього тексту; аргументовано зіставити художній текст із життєвим досвідом, проаналізувати ситуації, які призводять до певних проявів емоцій літературних персонажів для розвитку власного емоційного інтелекту; навести кілька аргументів і прикладів на підтвердження власної позиції, використовуючи типові мовленнєві конструкції доречні цитати з художнього тексту для увиразнення власних поглядів, ідей переконань.

Про взаємини головного героя з однолітками, його почуття й переживання, значення родинних цінностей у становленні особистості, психологізм у розкритті характерів головних героїв говоритимемо при вивченні оповідання Наталки Малетич «Усе шкереберть. І в цьому є сенс» (зі збірки «Щоденник ельфа»). Доцільно звернути особливу увагу на оцінку поведінки та причини виникнення емоційного стану літературних персонажів, аргументовано прокоментувати наслідки їхніх учинків та висловлювань.

Поетичне висловлення емоцій. Поезія часто використовується для вираження складних емоцій та переживань. Вірші можуть відображати біль, тугу, розчарування та інші емоції, пов'язані з ситуаціями насильства та його наслідками. До прикладу, у баладі Т. Шевченка «Тополя» широко змальовано драматизм ситуацій, розкриття внутрішнього світу людини на фоні ідеї незнищенності справжнього кохання. Тут доречно скористатися такими видами роботи з текстом: характеристика емоційного стану ліричного

героя / ліричної героїні, оцінка його / її вчинків, поведінки, обґрунтування власної позиції та готовність до її зміни в результаті комунікації.

Пошук миру та примирення. Автори багатьох літературних творів пропонують варіанти вирішення конфліктів без використання насильства. Вони можуть зосереджуватися на процесі врегулювання конфлікту, пошуку спільних точок зору та побудові взаєморозуміння між протилежними сторонами. У повісті Григора Тютюнника «Климко» зображено трагедію воєнного лихоліття очима дитини. Наше завдання – зосередитися на показі людських стосунків у воєнний час, розкрити психологізм авторського задуму розкритті характерів героїв. Звертаємо увагу на художні деталі як засоби відтворення соціального й матеріального стану, психологічних переживань, характеру персонажів. Виокремлюємо морально-етичні уроки доброти, чуйності, турботи про рідних. Не оминаємо провідні мотиви твору, його антивоєнне спрямування: засторога проти фатальних наслідків війни.

Проблему підліткового булінгу порушено в оповіданні Оксани Сайко «Новенька». Вража внутрішня сила і почуття власної гідності «новенької» у захисті свого внутрішнього світу. Майстерно зображена підліткова чутливість і почуття справедливості «тяжкого підлітка» Чалаги. У роботі з текстом характеризуємо емоційний стан літературних персонажів, їхню поведінку та вчинки; наводимо приклади з художнього тексту щодо вміння (невміння) керувати емоціями, з'ясовуємо емоційний стан літературних персонажів для розвитку власного емоційного інтелекту та вміння конструктивно керувати емоціями; аналізуємо порушені авторкою проблеми, висловлюємо власне бачення їх вирішення; аргументовано зіставляємо художній текст із життєвим досвідом; виявляємо взаємозв'язок змісту або інших компонентів літературного твору (цитат, уривків епізодів, вчинків персонажів) із власними потребами для особистісного розвитку; проводимо паралелі між образами і ситуаціями, зображеними в художньому тексті і власним життєвим досвідом; проєктуємо власну поведінку в ситуаціях, подібних до тих, що зображено в тексті; розкриваємо актуальність

порушених проблем у контексті викликів сучасності та власних життєвих потреб; учимося доброзичливо висловлювати своє ставлення до думок інших осіб, зважаючи на неповноту або суперечливість почутої інформації.

Приклади позитивних перетворень. Деякі герої літературних творів можуть переживати складні ситуації, але здатні знайти вихід із них без застосування насильства. Їхні історії можуть надихати читачів на подібні позитивні зміни у власному житті. Ці та інші елементи відображають різноманітні аспекти керування емоціями, запобігання насильству в літературі, які можуть бути важливими для розвитку соціально-емоційних навичок серед читачів.

У процесі вивчення української літератури на уроках учні мають унікальну можливість розвивати соціально-емоційні навички, які є ключовими для побудови здорових взаємовідносин і запобігання насильству. Аналіз літературних творів дозволяє учням сприймати та розуміти різноманітні емоції та переживання персонажів, розвивати емпатію та співпереживання. Крім того, обговорення тем насильства, конфліктів та їхніх наслідків на уроках стимулює учнів до власних роздумів та пошуку мирних шляхів вирішення конфліктів у реальному житті. Такий підхід сприяє формуванню у дітей та молоді вміння адаптуватися до складних ситуацій, ефективно керувати своїми емоціями та знаходити конструктивні виходи з конфліктних ситуацій.

Отже, впровадження соціально-етичного підходу до вивчення української літератури в шкільній програмі зможе сприяти формуванню толерантного та мирного суспільства, в якому кожна людина вміє зберігати гідність та вирішувати конфлікти без насильства.

Список використаних джерел

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform) / Гриневич Л., Дрожжина Т., Глоба О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич, С. Калашнікової. Київ, «Видавнича група «Шкільний світ», 2021, 312 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1cS9MMq510mCcJimO1GcxtkmX4VsNvIInd/view>
2. Концепція Нової української школи / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. Грищенко Михайла; Міністерство

освіти і науки України. Київ, 2016. 36 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

3. Про освіту : Закон України (Документ 2145-VIII, чинний; редакція від 10.07.2021, підстава – 1557-X). Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39, 380 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

4. Державний стандарт базової загальної середньої освіти / затверджений Постановою КМУ 898 від 30.09.2020 року. Освіта.Ua. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

5. Гоулман Деніел. Емоційний інтелект. Книжка, яка змінює уявлення про те, що означає бути розумним. «Vivat». 2018. 512 с.

6. Знак В. Соціально-емоційний розвиток молодших школярів на уроках української літератури: проблеми та перспективи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». 2019. Вип. № 7(3), с. 14-18.

7. Колісник Л. Роль соціально-емоційного розвитку у формуванні особистості старшокласників на уроках української літератури. Проблеми сучасної психології. 2018. Вип. № 27, с. 56-65.

8. Як упроваджувати соціально-емоційне навчання в школах. Аналітичний огляд. URL:

<https://nus.org.ua/articles/yak-uprovadzhuvaty-sotsialno-emotsijne-navchannya-v-shkolah-analitychnyi-oglyad/>

ВПЛИВ РЕАЛІЙ ВОЄННОГО ЧАСУ НА ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ НЕГАТИВНИХ СТЕРЕОТИПІВ МОРАЛЬНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН У СІМ'Ї

Д. І. Пащенко

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Війна – це глобальний сплеск насилля, жорстокості, а для ініціаторів агресії ще й ілюзорне відчуття безкарності за вчинені злочини. Вершиною несправедливості війни є те, що найбільше страждають від неї зовсім невинні діти, а дехто з них взагалі гине. За 26 місяців війни в Україні лише за офіційно підтвердженими даними вже загинуло 545 дітей і практично щоденно цей список невпинно зростає.

Варто звернути особливу увагу на ті чинники сучасної війни, котрі завдають дитині найболючіших ударів.

- Отримання дитиною інвалідності, завдання їй тяжкої моральної травми із-за загибелі, пропажі безвісті чи інвалідності близьких людей.
- Примусова депортація дітей у вороже суспільне оточення держави-

агресора (а таких на сьогоднішній день нараховується понад 19 тисяч) з наміром у подальшому використовувати їх, як це практикувалося в XV – на поч. XIX ст. у Османській імперії, в якості потенційних яничар, тобто жорстоких головорізів, які б винищували представників свого рідного етносу. Це дуже страшний воєнний злочин, пов'язаний із відривом дітей від сімейного виховання й коренів національної культури, від формування етнічної ідентичності. Ту ж мету рашисти намагаються досягти тотальною паспортизацією української молоді на ТОТ з пільговим зарахуванням її у "оздоровчі" табори військового спрямування та у відповідні навчальні заклади.

- Руйнація сім'ї в результаті загибелі батька чи матері або обох батьків.

- Розпад сім'ї, зумовлений тим, що мама з малолітніми дітьми тривалий час вимушена перебувати за кордоном, а батько або на фронті, або не має права виїжджати за кордон.

- Руйнація сім'ї, зумовлена тяжким пораненням чоловіка. На превеликий жаль нерідко бувають і такі ситуації. Далеко не кожна дружина спроможна на справжній подвиг – залишатися надійною опорою чоловіку, батьку своїх дітей, не тільки в радості, а й у біді та горі. Не рятує ситуацію ні те, що він пішов на війну добровольцем, ні його поранення чи бойові нагороди. Навпаки, іноді до воїнів-героїв колишні дружини висувають звинувачення: сам винуватий, бо добровільно пішов воювати у перші ж дні після нападу ворога на нашу країну; приховав свою інвалідність і тому був мобілізований; не скористався правом на відстрочку від мобілізації, маючи на це законні підстави як багатодітний батько; повернувся на фронт достроково, навіть не використавши до кінця відведений йому медиками час на реабілітацію після поранення чи лікування тощо.

Спочатку мала дитина може не зрозуміти, чому батьки розлучилися, хоч дискомфорт від цього відчує відразу, але з роками до неї прийде неприємне усвідомлення причини розпаду сім'ї і вона або змінить своє виключно позитивне ставлення до ініціатора розвалу сім'ї (адже до цього часу вже накопичяться образи за викликані руйнуванням сім'ї прояви

дискомфорту), або змиритися з цим, погодитися з доцільністю розлучення батьків, стане готовою і в своєму дорослому житті здійснити, а може й не один раз, подібний крок.

Але в обох випадках дитина отримає негативний вплив на формування стереотипу її подальшої моральної поведінки: зруйнується в її свідомості культ матері і культ батька в сім'ї, вона вважатиме нормою залишення у біді людини, яку донедавна вважала найдорожчою; меркантильність стане вагомим аргументом вирішення багатьох важливих для життя проблем.

Не слід ігнорувати також і те, що діти багато що чують з вуст батьків, коли ті обговорюють між собою якісь важливі життєві проблеми або розмовляють по телефону із знайомими чи родичами, не помічаючи при цьому присутності дитини. Наприклад тоді, коли обговорюються такі ключові питання: чи варто під час війни виїжджати членам їхньої родини за кордон, чи потрібно комусь із членів сім'ї добровільно йти на фронт, чітко усвідомлюючи, що звідти можна не повернутися живим. Діти можуть випадково почути з вуст батьків адресовані не їм розповіді про те, як дехто із знайомих активно уникає мобілізації. Усе почуте від батьків або із засобів масової інформації дитина подумки приміряє на свою сім'ю, а в перспективі – і на себе.

Саме з таким, вистражданим у дитячі роки моральним досвідом, ця молода людина у подальшому житті буде формувати згодом власну сім'ю та відносини з оточуючими.

Але чи не найбільш небезпечною є докорінна зміна у дитини уявлення про норми взаємовідносин між країнами. Донедавна відразу після стихійного лиха чи техногенної катастрофи, де б вона не сталася у світі, практично у всіх країнах виникали благодійні почини. Солідарна міжнародна взаємодопомога вважалася абсолютно нормальним явищем. Ніхто не вдавався в детальні роздуми про доцільність (по крайній мірі про це майже не йшлося у ЗМІ) виділення спонсорської допомоги постраждалій країні. Нерідко і окремі громадяни добровільно залучалися до посиленої допомоги постраждалим громадянам з інших країн. Але зараз у найменших деталях аналізується

доцільність надання допомоги Україні, розписуються умови здійснення цієї військової а іноді й гуманітарної допомоги, аналізується у відкритих засобах інформації величина прямої вигоди для донора цієї допомоги. Усе це поступово доходить і до усвідомлення дитини, формуючи у неї надмірний прагматизм й викорінюючи з її підсвідомості природну гуманність.

Паралельно з цим у свідомості дитини міцно укріплюється думка про те, що не лише окремі особистості можуть бути носіями зла, а й цілі країни із багатомільйонним населенням, якщо вони об'єднані людиноненависницькою ідеологією. Активно протидіяти цьому необхідно насамперед у школі при вивченні історії. Жахливі приклади тотального одурманення переважної більшості населення цілих країн заідеологізованою інформацією зустрічається дуже часто і переважно в тих країнах, де до влади приходять диктатура. Ще в школі необхідно дохідливо роз'яснювати дітям як з привабливих кумирів дуже швидко утворюються моральні виродки роду людського. Причому здійснюється все це виключно завдяки активним зусиллям засліплених фанатів цих політичних кумирів.

Варто звернути увагу на ще один дуже важливий чинник впливу на свідомість і навіть підсвідомість дитини в період війни. Це міжнародні телефонні розмови між знайомими чи родичами з України та росії і наступне емоційне детальне обговорення почутого. Обидві сторони чітко усвідомлюють неодмінне прослуховування цих розмов відповідними спецслужбами. Тому намагаються по можливості не торкатися в розмові гострих політичних питань, щоб не було неприємних наслідків для співрозмовника (звільнення з роботи чи вимушеного припинення навчання у закладі вищої освіти, а то й мобілізація в лави воюючої армії рф тощо). Саме тому з російської сторони навряд чи можна почути слово «війна», замість цього з їх вуст неодмінно звучить інший термін «спецоперація».

Дехто з дітей в Україні, у кого хтось із родичів у силу якихось життєвих обставин виїхав у свій час в росію, може дізнатися від батьків чи почути з уривків їх міжнародної телефонної розмови, що син чи онук цих родичів мріє

пройтися парадом по київському Хрещатику з триколом у руках. А їхні батьки ще й заохочують своїх дітей до ознайомлення з військовою технікою та різновидами зброї, даруючи їм відповідні іграшки. Ось тут вже не можна промовчати будь-якому громадянину України. Вони хоч і родичі, а мають чітко усвідомлювати свою персональну відповідальність за всі моральні і матеріальні наслідки війни, розв'язаної їхньою країною проти нашого народу за їхні ж податки. Повна вина їх ще й в тому, що вони не просто допустили нелюда керувати своєю державою, а самі сформували для себе такого лідера, який їм потрібен (щоб зміцнював військову потужність країни не стільки для обороноздатності, як для того, щоб усі цю країну боялися, щоб можна було безкарно відбирати в сусідніх державах зерно, вугілля, метал та інші стратегічні продукти й сировину, нищити енергетичну, промислову, аграрну та економічну інфраструктуру, дозволяв би своєму війську безкарно вбивати мирних людей, у тому числі й дітей, мародерити).

Прагнення бути імперією (за влучним визначенням Р. Рейгана – «Імперією зла») стало для росіян основною рисою їхньої ментальності. Ще за часів царату, а згодом і більшовицької диктатури у них цілеспрямовано і неухильно формувалася й протягом майже чотирьох століть втовкмачувалася, закріплювалася на рівні підсвідомості ідея великодержавного шовінізму, коли лукаво проголошується рівність усіх народів, а насправді один народ (зрозуміло, російський) виявляється «рівнішим». Гарантією такого неприродного, але бажаного їм соціального парадоксу могло б бути позбавлення усіх інших народів національної самосвідомості, тобто здійснення політики етноциду. Усе це чітко усвідомлював ще понад 100 років тому один з керівників царського уряду П.Столипін, заявивши: «Народ, не имеющий национального самосознания, есть навоз, на котором произрастают другие народы». Саме етноцид і є основною метою нинішньої війни, розв'язаної рашистами проти України.

Не нова земля за рахунок України потрібна росії та ще із вщент зруйнованою нею інфраструктурою. Московити нездатні розумно

використовувати ту територію, яка у них поки що є на далекому сході. Китай, беручи у довготривалу оренду їхні землі, вже ніколи не поверне цю територію, він вже й нові географічні карти видав з перейменованими містами.

Отож обороноздатність України, її стійкість у протистоянні із споконвічним ворогом на пряму залежить від формування ще з дитячого віку і в школі, і в сім'ї національної самосвідомості, почуття відповідальності перед родиною і своїм народом, вірності у взаємовідносинах у сім'ї.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

К.В. Плівачук

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Поняття «гуманізм» (від лат. *humanus* – людський, людяний) ввів у вжиток німецький педагог Ф. Нітхаммер у 1808р. на основі слова «гуманіст», яке з'явилося наприкінці XV ст. та означало людські добродієвності – доброзичливість, відповідальність, справедливість [10].

Гуманістична педагогіка — напрям у педагогіці, що орієнтує на вільний вибір та облік індивідуально-особистісних інтересів і можливостей суб'єктів педагогічного процесу в навчанні, вихованні та освіті[6].

Зазначимо, що ідеї гуманістичної педагогіки, втілені в авторських зарубіжних і вітчизняних системах (Ш. Амонашвілі, О. Декролі, Дж. Дьюї, О.Захаренко Я. Корчак, Р. Кузіне, Є. Попов, В.Сухомлинський, С. Френе, М. Монтесорі, Г.Шаррельман). Це є новий етап педагогічного мислення на засадах гуманістичних ідей розвитку особистості з'ясовується у працях І. Беха, М. Боришевського, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Романовського, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, К. Чорної та ін.

Розглянемо це питання на прикладі наукових праць дослідників. Так у працях В.Білоусової коротко розкрито гуманізацію відносин

старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи [3]. Гуманне ставлення до людей школярів та формування сімейних цінностей досліджувала Гончар Л.В. [4, с.36]. У дослідженнях Повалій Л.В. детально проаналізовано виховання поваги до дитини та проблему цінностей, інноваційний потенціал[9,с.120].

Зазначимо, важливим аспектом та головною умовою гуманізації міжособистісних взаємин у освітньому процесі є створення оптимальної емоційно-ціннісної атмосфери в діалогічному спілкуванні, взаєморозуміння, співпрацю і взаємодопомогу з абсолютною відмовою від тиску, насильства. Відразу належить зазначити, що у закладах освіти повинні втілюватися в житті гуманістичні цінності, які проголошують утвердження прав людини, людської гідності й громадянської відповідальності, які нерозривно пов'язано із формуванням гуманних батьківських та дитячих взаємин.

Хотілося б звернути увагу на гуманні взаємини – це міжособистісні взаємини, які передбачають комфортну і стабільну взаємодію індивіда з іншими людьми, викликають гуманні почуття: доброту, чуйність, турботливість, милосердя, співчуття, співпереживання тощо, а також сімейні цінності, які реалізуються в повсякденному житті, забезпечуючи сприятливий особистісний розвиток учасників цих взаємин [2].

Загальновідомо, що сім'я як найважливіша складова в житті цивілізованого демократичного суспільства, яка є важливою для сприяння гуманізації взаємин між дітьми і батьками та соціалізації дитини .

Варто зазначити, що сьогодення сім'я, перебуваючи на межі різних ціннісних і світоглядних систем, моральних ідеалів і пріоритетів, переживає загальну кризу свого існування і розвитку[1, с.45].

Як відомо, в українській сім'ї формується та розвивається особистість для подальшої інтеграції у суспільство, а також формуються індивідуальні риси характеру, норми поведінки, моральні якості. Слід зазначити, що однією з серйозних проблем, що негативно впливають на сім'ю є послаблення родинних зв'язків, зменшення можливостей батьків для

спілкування і контролювання дітей, зміна стандартів поведінки, сімейних цінностей протягом життя одного покоління; переоцінка досвіду сімейного життя, зниження можливостей батьківського впливу на дітей в умовах сім'ї, недооцінка ролі сім'ї в житті суспільства і кожної людини зокрема. Натомість є низка проблем, в якій перебуває сучасна сім'я: матеріальне забезпечення сім'ї, житлово-побутові умови, конфлікти з соціальним оточенням, хвороби членів родини, харчування дітей, забезпечення задоволення фізичних потреб дитини, духовний розвиток дітей, соціальні кризи та соціальний процес, як війна. Крім того, протягом свого життєвого існування сім'я постійно стикається з різноманітними труднощами. Окрім того, перед родиною постають складні проблеми, що негативно впливають на життєдіяльність сім'ї.

На наше переконання, багато є сімей з низьким морально-культурним рівнем батьків, що мають несприятливі умови для виховання дітей внаслідок педагогічної неосвіченості та низької педагогічної культури батьків. Таким сім'ям важко якісно виконувати батьківські обов'язки[5].

На превеликий жаль, сучасні події випробовують інститут української родини на міцність. Багато сімей роз'єднуються через міграцію жінок і дітей у безпечні місця, за межі нашої держави; частина родини залишається, через певні обставини, на окупованій території [7]. Чоловіки зі зброєю в руках боронять нашу державу, власні родини. Отже, в умовах війни постає проблема феномену дистантної сім'ї, коли члени її тривалий час перебувають на відстані один від одного. Сьогодні в українських сім'ях велике значення мають сімейні цінності та взаємопідтримка. Війна залишила відбиток на житті та психіці кожного українця. Вона принесла руйнування не лише країні, але й сім'ям. Військова агресія російської федерації проти України стала викликом для освіти та сім'ї. Безперечним залишається той факт, що гуманна педагогіка найважливішою ідеєю виховання має визнати самоцінність дитячого життя. Гуманістичне виховання повинно дотримуватися поради, піклування, підтримувати влучним словом, щоб

допомогти пережити це пекло. Страх, депресії, зриви, поганий настрій -це є проблеми війни. Нестійка дитяча психіка гостро реагує на втрату почуття безпеки, зміну звичного оточення, місця проживання, втрату улюблених іграшок, позбавлення режиму дня. Значна кількість дітей стала свідками військових дій, проявів насильства, агресії, втратила близьких, знайомих, друзів унаслідок війни. Саме у таких ситуаціях діти потребують не тільки якісної фахової психологічної та педагогічної допомоги, а і тепла, розуміння, підтримки найближчих – батьків, родини. І перше, що необхідно зробити батькам, членам родини, педагогам, це відновити у дитини почуття безпеки, приналежності, любові, що задовольняються лише в процесі спілкування. Для дитини особливо важливо поділитися інформацією, висловити власну думку, отримати поради та рекомендації, відчутти розуміння та підтримку.

Сьогодні є вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордоном, загостренням проблеми є також забезпечення надання освітніх послуг українським дітям, а також порушення безперервності освітнього процесу.

Окрім того, саме у взаємодії з дорослим дитина входить в оточуючий світ, набуває цінностей, норм і правил, прийнятих у суспільстві. Тому сім'я є головною ланкою у вихованні дитини і має забезпечувати їй достатні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку. Сучасна сім'я потребує педагогічної й культурологічної допомоги, адже через певні об'єктивні та суб'єктивні чинники не спроможна взяти на себе всю відповідальність за виховання та розвиток особистості дитини [4,с. 26]. Переконаливою та обгрунтованою є проблеми взаємодії членів сім'ї один з одним і з навколишніми людьми, формування системи сімейних цінностей і педагогічної культури батьків. Для цього в закладах освіти повинні працювати батьківські університети, батьківські лекторії, різноманітна просвіта батьків, тренінги, рольові ігри, дебати та дискусії для допомоги батькам, щоб сформувати нову ментальність в значній частини українського суспільства[8].

Сьогодні педагоги повинні допомогти з сформуванням міжособистісних взаємин батьків і дітей і механізмів їхньої оптимізації, гуманних взаємин між батьками і дітьми, озброїти батьків необхідними знаннями, ціннісними орієнтаціями, поведінковими вміннями й навичками. Для цього потрібно здійснювати систематичну виховну роботу з сім'ями в плані формування гуманних взаємин між батьками і дітьми, використовуючи традиційні методи, нові технології, підвищуючи цим самим педагогізацію батьків. У наш час, коли багатьом сім'ям варто виправити допущені у вихованні дітей помилки, до основних завдань родинного виховання відносимо:

- створення у сім'ї доброзичливості;
- турботу про всебічний розвиток дітей;
- формування духовно-моральних якостей;
- піклування про розвиток трудових навиків і здібностей ,їх творче ставлення до праці;
- залучення їх до активного громадсько-політичного життя [1] .

Реалізація цих завдань потребує застосування засобів родинного виховання, серед яких на першому місці рідна мова, традиції, звичаї, обряди, символи, природа рідного краю і його історія.

Насильство щодо дітей у сім'ї спричиняє негативний досвід поведінки у дорослому житті, бо саме батьки є зразком наслідування для дитини, авторитетом. Усі негаразди, катастрофічні події, війни минають, а враження з дитинства міцно закарбовуються у свідомості особистості. Ляпас не завдає серйозної фізичної шкоди, але морально принижує. Тим більше, що наносить його близька і рідна людина, яка мусить захищати і оберігати.

Відзначено, що найтипівішими помилками сімейного виховання, особливо у воєнні часи, є:

- дефіцит позитивного спілкування батьків із дітьми;
- відсутність у дорослих стійких власних моральних устоїв;
- організація життя у родині, що не сприяє формуванню у дитини

моральних звичок;

– байдужість батьків, нерозуміння з їхнього боку внутрішнього світу дитини;

– грубе, недобррозичливе ставлення до дитини.

Підбиваючи підсумки сказаному вище, слід зазначити, що комплексний підхід до проблеми гуманізації освіти виходить із ідеї про цілісність особистості, де головними аспектами виступають пріоритет духовного у розумінні людини і світу, морально-ціннісний світогляд. З огляду на сказане зробимо висновок, що високий рівень гуманізації освіти залежить від партнерських стосунків між закладом освіти, батьками та учнями. У сім'ї та закладах освіти формуються моральні та загальнолюдські цінності, духовність, традиції та дотримання обрядів, звичаїв українського народу.

Сімейне життя – це великий екзамен для людей. А існування сім'ї у кризовому воєнному стані – це подвійне випробування на міцність, витривалість, стійкість української родини, що споконвічно вирізнялася власними традиціями, фертильністю, повагою до всіх членів родини та опорою на християнські моральні цінності.

Список використаних джерел

1. Батьки і діти : соціальне самопочуття дітей в українських сім'ях / Г. В. Святненко, Л. С. Волинець, Є. М. Луценко [та ін.]. Київ : Логос, 2000. 92 с
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. / І. Д. Бех // Вибрані наукові праці: у 2 тт.: Т.2. / І. Д. Бех. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
3. Білоусова, В. О. (1997). Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи (Монографія). Київ: ІЗМН
4. Гончар Л. В. Проблема формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку у взаємодії школи і сім'ї / Л. В. Повалій // Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Ніжин, 2016. С.35-37.
5. Гончар Л. В. Формування цінностей сім'ї в сучасній школі та родині: теоретико-методичні аспекти / Л. В. Гончар // Вітчизняна наука: теорія і практика: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вітчизняна наука: теорія і практика». 2016. С.24-29.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
7. Допомагаємо дітям впоратися з тривожністю в умовах війни. Поради батькам. Частина <https://www.youtube.com/watch?v=UqG5BaUi7Uc>

8. Оржеховська, В. М., Кириченко, В. І., & Ковганич, Г. Г. (2007). Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, модель: навчальний практико-орієнтований посібник. Харків: Видавництво "Точка".

9. Повалій, Л. В. Проблема цінностей: теоретичний аспект. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2013 рік, Івано-Франківськ, (Україна), 10-11 квітня, 2014. С. 119-122.

10. Філософський енциклопедичний словник / [ред. В. І. Шинкарук]; НАН України; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ: Абрис, 2002. 742 с. с. 134-135.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВИХОВАНЦІВ СКВИРСЬКОГО ЦЕНТРУ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ У ПОБУДОВІ УСПІШНОГО МАЙБУТНЬОГО

О. П. Плівачук

*Сквирський центр дитячої та юнацької творчості
Сквирської міської ради Київської області*

Проблема соціалізації людини та формування її індивідуальності всебічно розроблена в науковій літературі з філософії, соціології, психології, педагогіки.

Зазначимо, що індивідуалізація означає зростання автономії індивіда і ставить його перед необхідністю самостійного вибору цінностей, на які він потім орієнтується. Індивідуальність характеризується прагненням до самостійності, орієнтацією на вільний інтелектуальний пошук, внутрішній плюралізм, тобто відкритість, інтерес до різноманітних духовних цінностей[1].

У Сквирському центрі дитячої та юнацької творчості керівники гуртків прагнуть більшу увагу звертати на те, щоб розвивати ключові компетентності у вихованців. Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей особистості [4].

Вихованці Сквирського ЦДЮТ розглядають, що таке цінності, зокрема національні, і яка їх роль у житті як окремої особистості, так і всього українського народу.

Вважаємо, що ціннісний підхід до дійсності мають стати визначальними в свідомості вихованців та повинні бути провідними у процесі формування ціннісних орієнтирів особистості.

Наразі, більш детально розглядає професор О. Вишневський на основі критерію морально-етичної саморегуляції людини. Він виділяє п'ять груп вартостей, на які повинен орієнтуватися громадянин держави, щоб стати людиною цивілізованою та моральною.

1. Абсолютно вічні, універсальні, або загальнолюдські. (Доброта, правда, любов, гідність, совість, краса, свобода, гармонія, щирість, мудрість, шляхетність та ін.).

2. Національні цінності (Патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять, рідна мова, культура, пошана до державних символів, єдність поколінь на основі віри в національну ідею, а також любов до національної культури, мови, звичаїв та обрядів) [2].

У Законі України «Про освіту» зазначено про формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [5].

Педагогічні працівники ЦДЮТ сприяють формувати суспільні цінності у здобувачів освіти у процесі їх навчання та розвитку. Із вихованцями проводяться різноманітні заходи: «Життя людини - найвища цінність», «Хліб на вишитому рушнику», «Казковий світ лікарських рослин», «Доброта й милосердя», на яких виховується доброта, терпимість, милосердя, вміння прощати, розвивають моральні якості, творчі здібності, вчать образно мислити, виховують почуття прекрасного.

Систематично проводяться природоохоронні акції: «День Землі», День довкілля», «До чистих джерел», «Ліси для нащадків», «Птах року», «Годівничка», «Парад квітів біля ЦДЮТ» та інші.

Педагогічним колективом багато приділяється уваги пошуку нової моральної стратегії як у суспільних, державних структурах так і в родині, але моральні цінності свого значення набувають тоді, коли вони стають надбанням більшості, включаються в практичні відносини людей, проникають у їхню свідомість і почуття, стають частиною їхньої життєдіяльності[5]. У освітньому процесі позашкільного закладу формування ціннісних орієнтацій є невід'ємною частиною всієї діяльності. Педагоги закладу позашкілля прагнуть виховати людину моральну, творчу, здатну до побудови власної життєдіяльності й громадянина своєї країни.

Відтак, було кардинально змінено підходи до формування моральності, ціннісних орієнтацій особистості. На заняттях гуртків, об'єднань, творчих студіях педагоги формують в особистості потребу керуватися ціннісними орієнтаціями в реальному житті.

Моральні та гуманістичні цінності виступають як практичні дії, мотиви, стимули, наміри людини, самостійно визначати свою лінію поведінки без зовнішнього контролю, спираючись на такі категорії як совість, честь, почуття власної гідності та інші. Слід зазначити, що основи добропорядності закладені в самому характері цілісної особистості.

Сьогодні головне у суспільстві, щоб механізми ціннісної орієнтації вже переносився із суспільства на особистість. Цим самим підсилюється внутрішнє самовизначення людини, передбачається вибір у якому більш яскраво проявляється особистісна сутність особистості, рівень її моральної культури. Цінності належать не лише свідомості: у них багато інтуїтивного, підсвідомого.

Зміст ціннісних орієнтацій, дає можливість у закладах позашкільної освіти весь освітній процес будувати на довірі людського життя, наданні особистості вільного вибору в усьому і насамперед в особистісному способі

життя. Добро є відповідальністю за навколишній світ, здатність і готовність відповідати за все, що відбувається навколо, адже воно і проявляється в конкретних діях: у відповідальності за зроблене, визнанні своїх помилок, своєї провини, готовності й уміння брати на себе відповідальність.

Сьогоднішній учнівській молоді потрібно вчитись жити вільною, бути незалежною, уміти захищати своє право на вибір, свою особистісну позицію й волевиявлення.

Ще один із аспектів освітнього процесу є виховання у дітей право людини на життя – святе право. Кожна дитина повинна розуміти, що замах на життя й здоров'я не тільки чуже, але й своє неприпустимо. Але коли важко, самотньо треба йти до людей, шукати в них допомоги, захисту, справедливості, а не робити непоправні кроки.

Отже, ціннісні орієнтири вихованців Сквирського центру дитячої та юнацької творчості спрямовані на добро, відповідальність, на життєтворчість, постійне дотримання принципів, норм і вимог високої моралі, здатність до духовного самооновлення і морального звеличення, доброзичливості й довіри, доброчинності й милосерді, терпимості й толерантності до інших поглядів, ідеалів, віросповідань, національних традицій, звичаїв. Це все формують педагоги на навчальних заняттях, проведенні виховних заходів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К. : ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Вступ до системного дослідження. Дрогобич 2010.-159с.
3. Вишневський О. Причинки до концепції реформ сучасної української освіти. Дрогобич, 2013.-55 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. У. Гончаренко. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с. 7.
5. Попович М. Бути людиною. К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія». 2011. 223 с.
6. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. К., 2006. 43 с.

ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ЗАПОБІГАННІ КІБЕРБУЛІНГУ ТА ІНШИХ ФОРМ ОНЛАЙН НАСИЛЬСТВА СЕРЕД УЧНІВ

О.М. Поліщук

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

У сучасному цифровому світі зростає значущість питання запобігання кібербулінгу та інших форм онлайн насильства серед учнів. За останні роки віртуальне середовище стало невід'ємною частиною життя багатьох молодих людей, проте разом з цим зросла ймовірність зіткнення з цифровими загрозами.

Використання технологічних засобів та інноваційних підходів є перспективним напрямком у розробці ефективних стратегій протидії кібербулінгу. Технології можуть стати не лише інструментом виявлення та реагування на загрози, але й засобом попередження та підвищення обізнаності серед учнів та педагогічного колективу. В цьому контексті інновації у використанні штучного інтелекту, аналізу даних, відслідковування веб-активності та інші технологічні підходи набувають особливого значення.

Особливо небезпечний вид булінгу – кібербулінг, через його публічний характер і можливість поширення великим колом людей за короткий проміжок часу. Жертва кібербулінгу може почувати себе відчуженою, занедбаною, або навіть зазнавати загрозу власній безпеці.

Кібербулінг – це булінг із застосуванням цифрових технологій. Він може відбуватися в соціальних мережах, платформах обміну повідомленнями (месенджерах), ігрових платформах та мобільних телефонах. Це неодноразова поведінка, спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований [1].

Ознаки кібербулінгу:

- систематичність (повторюваність) діяння;

- наявність сторін – кривдник (кібербулер), потерпілий (жертва кібербулінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Форми прояви кібербулінгу:

- відправка погрозливих та образливого змісту текстових повідомлень;
- розповсюдження (спам) відео та фото відвертого характеру;
- тролінг (надсилання погрозливих, грубих повідомлень у соціальних мережах, чатах чи онлайн-іграх);
- демонстративне видалення дітей зі спільнот у соцмережах, з онлайн-ігор;
- створення груп ненависті до конкретної дитини [3].

Ситуація з кібербулінгом в Україні невтішна. За статистикою, 24% українських школярів вважають себе жертвами булінгу, 67% – стикалися з кібербулінгом за останні 2 – 3 місяці, 40% жертв ні з ким не діляться проблемою, навіть з батьками, 44% – спостерігачів ігнорували булінг, тому що боялися за себе [4].

Особистий булінг та кібербулінг часто пов'язані між собою. Але кібербулінг залишає цифровий слід – запис, який може слугувати доказом, що дозволить зупинити цькування.

Актуальність теми базується на кількох ключових моментах:

1. Зростання використання технологій в освіті. Учні все більше користуються Інтернетом та цифровими платформами для навчання і спілкування. Однак це також відкриває двері до нових форм насильства, таких як кібербулінг та онлайн цькування.

2. Поширення соціальних мереж та цифрових платформ. Зараз існує широкий спектр соціальних мереж і веб-сайтів, де учні можуть мати справу зі зловмисними вчинками. Це вимагає нових підходів до захисту.

3. Загроза психологічного та емоційного благополуччя. Кібербулінг та інше онлайн насильство можуть мати серйозні наслідки для психічного здоров'я учнів, включаючи стрес, депресію та зниження самооцінки.

4. Потреба у нових стратегіях та інструментах. Традиційні методи запобігання насильства не завжди ефективні у віртуальному середовищі. Тому інноваційні підходи та технологічні інструменти стають необхідними для виявлення, запобігання та реагування на ці нові загрози.

5. Можливості технологій для превентивних заходів. Технології можуть бути використані для раннього виявлення потенційних випадків кібербулінгу та автоматизації процесу реагування інституцій на ці випадки.

6. Необхідність адаптації освітніх систем до цифрової епохи. Запобігання кібербулінгу вимагає оновлення освітніх підходів та використання новітніх технологій для забезпечення безпеки учнів у віртуальному середовищі.

7. Інноваційний потенціал технологій. Розвиток нових технологій, дистанційне навчання, аналітика даних та штучний інтелект створюють можливості для розробки ефективних інструментів для виявлення та запобігання кібербулінгу.

Використання штучного інтелекту (ШІ) для боротьби з кібербулінгом та іншими формами онлайн насильства серед учнів є дуже важливою темою в сучасному світі. ШІ може бути ефективним інструментом у протидії цим проблемам через деякі конкретні можливості.

Зокрема, системи ШІ можуть аналізувати великі обсяги даних з Інтернету, виявляючи патерни та тенденції, що можуть вказувати на

випадки кібербулінгу. Наприклад, вони можуть розпізнавати агресивні або шкідливі коментарі в соціальних мережах чи форумах.

Нейромережі також можуть моніторити інтернет-активність учнів, виявляючи зміни в їхній онлайн-поведінці, що може свідчити про потенційні проблеми з кібербулінгом. Наприклад, системи можуть спостерігати за раптовим зниженням активності в соціальних мережах чи появою негативних повідомлень.

На основі виявлених патернів інтелектуальні системи можуть створювати системи попередження, які автоматично сповіщатимуть педагогічний персонал або батьків про можливі випадки кібербулінгу або онлайн насильства.

Додатково ШІ може бути використаний для розробки інтерактивних додатків або чат-ботів, які допомагатимуть учням відстоювати свої права та навчати їх взаємодіяти з інтернет-середовищем в безпечний спосіб.

Використання штучного інтелекту для подолання кібербулінгу та іншого онлайн насильства відкриває перспективи створення безпечніших інтернет-середовищ для учнів, де їхня безпека та благополуччя є пріоритетом.

У контексті боротьби з кібербулінгом та іншими формами онлайн насильства медіаграмотність відіграє дуже важливу роль. Медіаграмотність означає здатність розуміти, аналізувати, оцінювати та використовувати інформацію, незалежно від того, чи це відбувається в традиційних медіа чи в цифровому середовищі.

Медіаграмотність допомагає учням розпізнавати шкідливий вміст, навчає безпечному користуванню Інтернетом та захисту їх приватності, що є важливим для попередження можливих загроз у мережі.

Одним із ключових аспектів медіаграмотності є розвиток критичного мислення. Учні вчаться аналізувати інформацію з різних джерел, перевіряти її достовірність та оцінювати наслідки її поширення в Інтернеті.

Це допомагає їм уникати попадання у пастки кібербулінгу та інших онлайн загроз.

Медіаграмотність також сприяє ефективній комунікації та взаємодії в мережі. Учні вчаться розуміти віртуальні норми поведінки, що дозволяє їм побудувати позитивні відносини та уникнути конфліктних ситуацій, включаючи кібербулінг.

Саме тому медіаграмотність є важливою компетентністю у сучасному світі, особливо у контексті попередження та подолання цифрового насильства серед учнів. Вона допомагає створити більш безпечне та позитивне інтернет-середовище для молодого покоління.

Таким чином, вивчення та розробка нових технологічних засобів та інноваційних підходів є критично важливими для ефективного запобігання та боротьби з кібербулінгом та іншими формами онлайн насильства серед учнів у сучасному цифровому світі.

Список використаних джерел

1. Кібербулінг – що це та як це зупинити? URI: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying>
2. Гой В. Що таке кібербулінг та як з ним боротись? // Матеріали Міжнародної студентської науково-технічної конференції «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання» (27-28 квітня 2023 р.) / Тернопільський національний технічний університет ім. І.Пулюя. Тернопіль: ТНТУ, 2023. 359 с. URI: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/25145/2/MSNK_2018v2_Hoi_V-What_is_cyberbullying_and_how_170-171.pdf
3. Що треба знати про кібербулінг: юридична консультація / «Юридична газета». Всеукраїнське професійне юридичне видання. 06 лютого 2024. URI: <https://yur-gazeta.com/golovna/shcho-treba-znati-pro-kiberbuling-yuridichna-konsultaciya.html>
4. Булінг. URI: stopbullying.com.ua

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

А. В. Тіщенко

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Сьогодні питання безпеки стало основою державної політики у всіх сферах життя суспільства. В статті 1 Конституції України чітко зазначено,

що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава[1, с. 1]. Саме розбудова правового аспекту зможе зробити нашу державу сильнішою у всіх напрямках життєдіяльності.

З прийняттям Закону України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” вперше в історії незалежної України визначено мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України. А також гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об’єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації.

Також, визначено повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері, зокрема повноваження Мінветеранів. Закріплені поняття української національної та громадянської ідентичності, визначені складові державної політики в утвердженні української національної та громадянської ідентичності – національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта.

Саме чітке визначення понять надасть можливість сформувати їх розуміння і розробити алгоритм формування громадянської та національної ідентичності в учнів, що стане одним із перших кроків розбудови безпечної правової держави. Важливо також зазначити, що розвитку громадянської ідентичності потребує і доросле населення нашої країни, адже розуміння своєї громадянської приналежності стає важливим фактором.

Ключовими в Законі є визначення громадянської компетентності - здатність особи реалізовувати і захищати права та свободи людини і громадянина, відповідально ставитися до обов’язків громадянина, брати активну участь у суспільному житті, підтримувати розвиток демократичного суспільства та утверджувати верховенство права, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, пов’язаних з ідеями демократії та верховенства права,

справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; також поняття: громадянська освіта - це сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, пов'язаних з ідеями демократії та верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей [2, с.1].

Поняття громадянської стійкості – здатність особи виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів, сьогодні є надзвичайно актуальним для формування молодого громадянина [2, с. 1].

Варто зосередитися на основних завданнях державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема на формуванні у громадян України, у тому числі дітей та молоді: активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності; оборонної свідомості та громадянської стійкості; патріотизму[2, с. 2]. Саме акценти на цих завданнях допоможуть сформувати свідоме правове суспільство, що буде розбудовувати всередині своєї держави безпечне правове середовище.

Ще одним з важливих пріоритетів на даний час є робота над усуненням впливу держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційній, освітній, культурній сферах України[2, с. 4].

Суворі виклики сучасності зумовлюють невідкладні завдання щодо докорінних змін у процесі реформування освіти. Підвищення рівня знань про видатних осіб українського державотворення та борців за незалежність України надихають наш народ на досягнення волі, на захист своїх національних інтересів, зміцнює самобутність та єдність духовного світу. Завдяки таким знанням та багатовіковому досвіду нашого народу, зростаючі покоління мають стати гідними спадкоємцями славних і героїчних предків,

творцями нової української державності з притаманними європейськими ознаками. Це сприяє усвідомленню громадянами України спільності свого минулого та майбутнього, інтерналізації тих політичних та культурних цінностей, які мають бути ідентами національної належності й дозволять населенню України сприймати себе як єдину соціальну спільноту [3, с. 238].

Отже, процес формування громадянської ідентичності чітко пов'язаний з безпекою та розбудовою правової держави. Розуміння, що ти громадян своєї держави стало важливим фактором для українців, які проживають у суверенній та незалежній державі, яка втягнута в жахливо війну з агресивною росією.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Бевз Т. «Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні». URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/bevz_osoblyvosti.pdf

СЦЕНІЧНА ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Фан Вей

*Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

В усьому світі нині актуалізуються питання організації і змістового наповнення дистанційної освіти, моніторингу впливу цифрового середовища на особистість і, що важливо для мистецької сфери, впливу цифрових вимірів музичного і музично-сценічного виконавства на глядачів-слухачів.

Водночас, саме цифровізація в мистецькій галузі дала поштовх ознайомлення широкої публіки з оперними творами – як класичними, так і сучасними. Зрозуміло, що суттєво трансформуються умови/ситуації сприймання таких творів, а отже це має враховувати і виконавець, і режисер [1].

Насамперед, стираються межі між оперною виставою на сцені і її цифровим варіантом з монітору комп'ютера, що в принципі порушує жанрову сталість опери як сценічного мистецтва. Адже загально відомо: оперна вистава – синтез, у якому оперний виконавець – стрижень, який «цементує» складові синтезу завдяки саме сценічній поведінці, що охоплює володіння голосом, акторську майстерність, володіння тілом, жестикуляцією, мімікою як засобами комунікації з публікою, яка «дихає в такт». На сценічній взаємодії персонажів, вибудованій режисером, диригентом, співаками у співпраці зі сценографами, розгортається драматургічний задум – у єдиному емоційному потоці часового перебігу вистави [5].

Сучасні цифрові інструменти створюють додаткові виразові можливості для створення сценічного образу вистави. Традиційні виразові засоби сценографії доповнюються мультимедіа і дають поштовх збагаченню засобів виразовості для акторів, фантазії для режисерів тощо. Музика, супроводжуючись розмаїттям сучасних візуальних ефектів, розкриває нові смислові підтексти для глядачів-слухачів. Наприклад, якщо говорити про сценічне втілення опери американського композитора Вірко Балея, «Червона земля. Голод» (2011), де розкриттю філософського задуму сприяло введення кінохронік, фрагментів із фільмів і радіопередач 30-х років ХХ століття тощо (за сюжетом йдеться про трагічні події української історії – Голодомор 1932-33 рр) [2]. Сценографічні знахідки, пов'язані з мультимедійними засобами суттєво доповнили смисли постановки 2017 року «Коли цвіте папороть» Є. Станковича у Львівській опері.

Оцифрування музичної вистави, або навіть інтернет-прем'єри, які стали поширюватись у зв'язку з епідемією ковіду, потребують принципово інших способів вираження режисерського і акторського задуму, який при цьому не ототожнюється із екранізацією сценічного твору, яка також має свою специфіку і не є механічним перенесенням сценічної версії у відео формат, більш за це є самостійним, принципово іншим мистецьким жанром кіно опери. Адже в екранізаціях оперна постановка трансформується, що довела

історія цього жанру. В українському мистецтві одним із перших варіантів оперних екранізацій став фільм «Наталка-Полтавка» (1936, реж. І. Кавалерідзе) за оперою М.Лисенка, а також створена в тому ж році в США «Наталка-Полтавка» Василя Авраменка, який фактично є піонером звукових фільмів на українську тематику; заснувавши на початку 30-х рр. ХХ століття в еміграції українську кіностудію, В.Авраменко розпочав її роботу, крім «Наталки Полтавки» (1936), із «Запорожця за Дунаєм» (1939) [4, С.24]. Відомою українською оперною екранізацією є фільм «Наймичка» (за оперою М. Вериківського реж. І. Молостова і В.Лапокниш). Щодо європейського репертуару, то визначними явищами стали екранізації «Травіати» Дж.Верді – фільм режисера Франко Дзеффірееллі (1982), раніше – екранізація опери режисером Маріо Ланфранкі 1968 р., його ж фільм-опера «Мадам Баттерфляй» (1956), «Лючія ді Ламмермур» (1971, разом із Сальваторре Каммарано), «Чарівна флейта» за оперою В.А.Моцарта (1975, режисер Інгмар Бергман) та ін. Слід зазначити, що власне жанр екранізації опери свого часу викликав дискусії щодо естетичності втілення на екрані сценічного першоджерела, коли умовності сцени мали накладатися на «реалістичність» екрану, який мав пристосовуватись до темпоритму опери, шукати способи не показувати фізіологічні аспекти співу тощо [Журавльова], оскільки, безумовно, такі тонкощі могли б негативно впливати на глядацьке сприйняття мистецтва.

Тобто, становленні драматургії сценічної поведінки і образу кожного персонажа та драматургії вистави загалом відбувається в діалозі.

Пошуки специфіки оперного висловлювання при переведенні повністю в цифровий формат у сучасних пошуках дистанційного спілкування в інтернет-просторі також відштовхуються від потреб потенційного глядача, зі своєрідним передчуттям його реагування, відгуку.

З іншого боку, існують ризики того, як істотно може трансформуватися і поведінка глядача перед тим самим монітором: глядач може перебувати в ситуації «домашнього комфорту», а отже відволікатись, зупиняти перегляд

тощо. Для іншого, не дуже підготовленого глядача, така вистава може проходити фоном до інших, навіть і побутових справ. У такий спосіб неминуче порушуються цілісність та емоційність впливу музично-сценічного твору на реципієнта, оскільки порушуються вищезначені засади художньо-емоційного діалогу, зникають підтексти.

Крім того візуальні ефекти вже з боку творів цифрового контенту суттєво розширюють свої межі і можуть насичуватись не тільки естетичними зі смисловим навантаженням чинниками, а й інформаційно руйнівними, що вселяють в людські відчуття тривожність, агресію тощо. А.Скорик справедливо пише про те, що «культурне насилля» перетворюється на «аспект культури», що може використовуватися для легалізації насилля в його прямій і структурній формі» [3, С.327], про що слід пам'ятати педагогу в його спілкуванні з учнями і студентами.

Таким чином, цифровізація музично-сценічного мистецтва в сучасних умовах стрімкого пошмрення дистанційного спілкування, з одного боку, має значний позитивний потенціал, пов'язаний із просвітництвом, але з іншого – насичена ризиками антиціннісними, на що слід звертати увагу в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Журавльова Т. Екранні інтерпретації оперної класики. *Часопис Національної музичної академії України*. 2020. № 2-3 (47-48).
2. Карась Г.В. (2013). Тема Голодомору 1932-1933 в Україні в контексті музики постмодерну: на прикладі опери Вірко Балея. *Культура і Сучасність*. № 2. С.102-107.
3. Скорик А. Насилля і суб'єкт у сучасній аудіовізуальній культурі. *Музичне мистецтво і культура*. 2014. Випуск 20. С. 327-337.
4. Турчак Л.І. Творчість Василя Авраменка та його внесок в українську та світову культуру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук.журнал*. 2020. № 3. С. 20 –27.
5. Wang Peng. Dramatic Conditionalism of Opera Character in The Light of Dialogic approaches: to The Problem Definition. *Музичне мистецтво і культура*. 2014. Випуск 20. С. 483–492.

БУЛІНГ СЕРЕД ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ, НАСЛІДКИ, ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Т.Є. Федорченко

Інститут проблем виховання НАПН України

Сьогодні найголовнішими викликами, що загрожують ефективному функціонуванню закладів загальної середньої освіти України, є сполучений вплив руйнівних соціальних факторів (повномасштабна російсько-українська війна, масова еміграція населення з окупованих територій і територій, де відбуваються жорстокі бойові дії, соціальна апатія і втрата життєвого оптимізму у значної частини населення, стресова напруга, безробіття, відчуження дитини від позитивної емоційної підтримки різноманітних дитячо-дорослих спільностей тощо).

Складність сучасних виховних проблем потребує комплексного підходу у їх розв'язанні та розвитку соціально-педагогічної парадигми виховання. Основою такої парадигми виступають загальнолюдські цінності (гідність, чесність, повага до себе й інших людей, взаємодопомога, турбота, піклування), на засадах яких формуються соціально значуща мотивація життєдіяльності, життєвий оптимізм, солідарна відповідальність і партнерська взаємодія [3].

Таким чином, одна з найгостріших проблем у сучасному українському суспільстві - булінг серед школярів, де учнівська молодь проводить більшу частину свого повсякденного життя в умовах військового стану.

Булінг може виникати як компенсація за невдачі: у навчанні, від тиску та жорстокого поводження батьків чи інших дорослих, при недостатній увазі з боку дорослих; як крайній засіб, коли учень вичерпав всі інші можливості для задоволення своїх потреб; у випадках, коли учні протестують проти певних правил, висловлюючи невдоволення, прагнучи зруйнувати дещо в своєму оточенні. Отже, під булінгом ми розуміємо – прямі або опосередковані, переважно, систематичні протиправні дії з боку учня навчального закладу, що спрямовані проти іншого учня всупереч його волі,

які виражаються у формі фізичного, психічного впливу, де обмежується свобода, волевиявлення дій, наслідком яких є порушення прав на безпечне навчання, повагу, честь, гідність, майно, здоров'я або життя та спричинення фізичної, майнової, моральної, психічної шкоди учневі.

Важливо зазначити, що дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) наводить невтішну статистику, яка свідчить, що близько 67% школярів стикаються з проблемою булінгу, серед яких 24% – жертви (при цьому важливо те, що значна частина з них нікому не повідомляли про такі випадки), 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе, більшість дітей булять за те, що вони думають, говорять не так, як інші.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, Україна посідає 4 місце після Росії, Албанії та Білорусі за рівнем жорстокого поводження між однолітками. До Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда – Україна» за 2021 рік надійшло 38 417 дзвінків, з яких 11,2% були пов'язані із фактами вчинення булінгу в сім'ї (4 300 дзвінків).

Досліджуючи зазначену проблему, ми виявили причини за яких виникає булінг: агресивність, віктимність; заздрість, відчуття неприязні, помста; конкуренція, нейтралізація суперника; маніпулювання дружбою; відсутність предметного дозвілля; прагнення до самоствердження й підвищення власної самооцінки коштом уразливої особи, дискредитація жертви в очах однолітків; наявність у школярів психічних чи фізичних особливостей, зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до однолітків; боротьба за лідерство, владу в групі, потреба підпорядковуватись лідерові.

Важливо зазначити, що до причин скоєння булінгу ми відносимо вживання учнями психоактивних речовин:

- льодяники «Суниця» - новий наркотичний тренд. «Цукерки» містять наркотичну речовину і запаковані в блістер. Вони бувають зі смаком суниці, лимона. Для підсилення ефекту ці наркотики запивають... олією;

- «План» – викликає залежність (продають за 300 гривень за одну цукерку, а по 1300 за 5);
- «спайси», «марки» (LCD) - ці психотропи. Джерела постачання Китай та Індія. Це речовини, які містять у собі хімічний субстрат – психостимулятор, який повністю руйнує роботу вищої нервової діяльності та психіки. У дітей виникають найтяжчі шизофренічні психози з мареннями, галюцинаціями, порушенням роботи вищої нервової діяльності, що дуже складно лікується і дуже часто призводить до інвалідності, виникають незворотні зміни;
- «сіль «Метілендіоксіпіровалерон» (MDPV)» активізують психічну активність. Викликають надмірну агресію, схильність до насильницьких дій.

Також до причин виникнення булінгу ми відносимо електронні сигарети (електронні сигарети, вейпи) – це пристрої з батареями, які за допомогою тепла перетворюють рідину на пар, який можна вдихати. 75% хлопців і 47% дівчат використовують девайси для куріння: «айкос», «glo», «одноразки», «под-системи», «вейпи», а бренди рідин, які вживають школярі назвали Chaser, Hype, Flavorlab. Хімічні речовини, що містяться в електронних сигаретах найбільше пошкоджують, ротову порожнину, носоглотку, легені, шлунок.

Отже, існує небезпека вживання енергетичних напоїв на організм школярів і у подальшому скоєння насильства: навантаження серцево-судинної системи (великий зміст кофеїну), захворювання нирок, шлунково-кишковий тракт (розвиток гастриту, наявність консервантів, барвників, підсилювачів цукру і глюкози); головний біль; стан безпричинної тривоги і стресу, агресії; безсоння; звикання, формування шкідливих звичок і соціально-небезпечної поведінки (агресивність, безпідставні бійки); нервовий стан, алергія, високий кров'яний тиск; передозування вітаміну В3 (кофеїн з цукром), (почервоніння шкіри) [4].

Важливо означити у нашому дослідженні форми булінгу: словесні образи, глузування, обзивання, погрози; образливі жести або дії, наприклад, плювки; залякування за допомогою слів, загрозливих інтонацій, щоб змусити

жертву щось зробити чи не зробити; ігнорування, відмова від спілкування, виключення із гри, бойкот; вимагання грошей, їжі, речей, умисного пошкодження особистого майна жертви; фізичне насилля (удари, щипки, штовхання, підніжки, викручування рук, будь-які інші дії, які заподіюють біль і навіть тілесні ушкодження); приниження за допомогою мобільних телефонів та інтернету (СМС-повідомлення, електронні листи, образливі репліки і коментарі у чатах і т.д.), поширення чуток і пліток.

Опитування школярів експериментальних навчальних закладів спонукало нас до таких висновків:

- 66,8% хлопців і дівчат вважають, що будь-яке насильство (булінг) у навчальному закладі є неприпустимим. На запитання «Які почуття учні переживали в ситуаціях, коли ставали жертвами цькування?» – найголовнішими були біль – 38,2%, образа – 48% та ненависть до кривдника – 52%, бажання помститися – 65%, почуття власної слабкості (31% – дівчата й 13% хлопці), розчарування – 35%.
- На запитання свідком якої форми булінгу (сексуальний, фізичний, моральний чи економічний) вони були, більшість учнів старшого шкільного віку дали відповідь: фізичний – 67,6%, а також 44% учнів заявили, що були свідками морального, 35% – учнів визнали, що бачили обидві форми булінгу. Лише 14% школярів спостерігали за проявами економічного насильства.
- З'ясовано, що 58% школярів вважають, що батьки зможуть захистити їхні права в критичній ситуації, але близько 28% не погоджуються з цим твердженням. На аналогічне запитання «Чи гарантує школа дотримання ваших прав?» – 24,5% учнів відповіли, що школа не завжди може відстояти їхні права, 6% – погодилися з тим, що адміністрація школи не хоче втручатися у конфлікти і висвітлювати проблеми на зовні, 33% – з тим, що школа завжди намагається захищати права своїх учнів.

У ході дослідно-експериментального дослідження ми виявили закономірність у схильності дітей до булінгу (насильства), які проживають у сім'ях:

- *проблемні*, де немає порозуміння, співробітництва між членами сім'ї;
- *конфліктні*, де члени сім'ї не задоволені своїм сімейним життям і тому ці сім'ї є нестабільними;
- *соціально неблагополучні*, у яких культурний рівень подружжя низький, поширене пияцтво, діти-вихідці з цих сімей найчастіше складають основний контингент важковиховуваних, педагогічно занедбаних підлітків;
- *дезорганізовані*, де процвітає культ сили, пануючим є почуття страху, кожний член сім'ї живе сам по собі, нормальних людських контактів між ними майже немає;
- *малозабезпечені* - з низьким матеріальним рівнем і поганими житловими умовами;
- *неповні*, де виховує тільки мати або тільки батько, де один із батьків хворий або інвалід. У таких сім'ях, як правило, зовнішні конфлікти не спостерігаються, але поступово відбувається фактична втрата впливу батьків на підлітка.

Отже варто запропонувати заходи, які сприяють запобіганню булінгу серед школярів:

- семінари-тренінги для педагогів «Маркери булінгу», «Протидія булінгу в дитячому середовищі, «Стоп насиллю», «Шляхи зупинення булінгу в навчальному закладі»;
- консультування, бесіди з батьками і дітьми щодо запобігання булінгу «Спілкування без образ»;
- тренінгові заняття, інформаційно-комунікативні технології, тематичні ігри, вебінари, мультимедійні презентації, години відвертих думок;
- залучення дітей і батьків із неблагополучних сімей до участі у шкільних святах та акціях;
- проведення педагогічних консиліумів щодо обговорення проблем щодо запобігання булінгу (насильства) з батьками неблагополучних сімей;

– відеолекторії; акції толерантності, благодійні ярмарки. Виставки плакатів «Обережно булінг», скринька ідей «Добро поряд», «Будь толерантним»;

– зустрічі із спеціалістами (психологами, соціальними працівниками, працівниками ювенальної превенції).

Принципи роботи з неблагополучними сім'ями, де діти скоюють насильство (булінг): телерантне обговорення проблеми, здійснення індивідуального підходу, підтримання постійного контакту із сім'єю впродовж тривалого часу, правильне будування взаємин між сім'єю та вчителем, орієнтир на позитивний потенціал сім'ї, на її здатність до самовдосконалення, гнучке залучення широкого спектру методів і прийомів у роботі педагогів [1].

Отже, діти, які зазнали булінг в школі, відчують проблеми із навчанням, відчують тривогу, гнів, депресію, порушення контакту з дорослими, для них характерні стійкі поведінкові зрушення, адиктивна поведінка, порушення сну та інші негативні прояви в поведінці (жорстокість, бажання помсти).

Відтак, проблема булінгу багатопланова, і вирішувати її треба комплексно, залучаючи до її вирішення всіх учасників навчально-виховного процесу – педагогічні колективи, психологів, психіатрів, батьків, учнів, співробітників поліції відділів ювенальної превенції, соціальні служби.

Список використаних джерел

1. Божко Н. І. Кібермобінг серед дітей і підлітків. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників XXI студент. наук.-практ. конф. інозем. мовами, 9 квітня 2020 р., м. Харків, Україна / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2020. 320 с.
2. Гіденко Є. С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021 № 50. С. 26–29.
3. Міністерство освіти і науки України Листі № 1/9-128 від 10.03.2021 року «Щодо необхідності проведення додаткових профілактичних заходів в середовищі дітей та підвищення обізнаності батьків» <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-neobhidnosti-provedennya-dodatkovih-profilaktichnih-zahodiv-v-seredovishi-ditej-ta-pidvishennya-obiznanosti-batktiv>
4. Найдюнова Л. А. Кібербулінг у підлітковому рейтингу інтернетнебезпеки. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2018. Вип. 1. С. 141–159.

ШКІЛЬНА ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА У ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

О. В. Часнікова

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради “Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів

В умовах військової агресії проти України, питання протидії насильству та формування миру стають особливо актуальними. Шкільна географічна освіта відіграє важливу роль у цьому процесі, адже вона дозволяє здобувачам освіти краще зрозуміти світ, розвиває критичне мислення, виховує почуття відповідальності за довкілля тощо.

Науковці підтверджують позитивний вплив шкільної географічної освіти на протидію насильству. Так, Тетяна Назаренко зазначає, що «Вчителі гнучко реагують на зміни, розподіляючи навчальний час таким чином, щоб акцентувати увагу на темах, які торкаються питань становлення української нації, війни, розвитку міжнаціональних, торгівельних та культурних відносин між країнами, міграційним процесам, питаннями біженців, відтоку інтелекту тощо» [1, С.163]. Ієвлева Ю., Борисенко К. пишуть, що учні, які вивчали географію, мали більш позитивні уявлення про свою країну та її народ, що може допомогти їм протистояти пропаганді та дезінформації [2, С.82].

Вивчення географії дає можливість людині побачити світ у цілому, зрозуміти різні культури та народи, а також усвідомити спільні проблеми, з якими стикається людство. Це розвиває емпатію та толерантність до інших людей. Географічна освіта навчає учнів аналізувати інформацію, оцінювати різні точки зору та формувати власні судження. Отже допомагає у протистоянні пропаганді та дезінформації, а також вчить приймати обґрунтовані рішення щодо важливих життєвих питань.

Використання картографічного матеріалу, зокрема різних видів карт, таких як топографічні, політичні, кліматичні, етнічні дозволяє знаходити та інтерпретувати інформацію, порівнювати дані та робити висновки про просторові закономірності.

Досліджуючи тему військової агресії Росії проти України учні та учениці мають активно працювати з *картографічним матеріалом*, що допоможе краще зрозуміти хід та наслідки війни, розвинути навички аналізу інформації та критичного мислення, висловити свою позицію щодо цієї трагічної події у житті країни.

З метою збереження ментального здоров'я здобувачів освіти ми пропонуємо націлити на роботу з такими видами географічних карт:

Географічні карти допомоги Україні, буде показано, яку допомогу отримує Україна від інших країн світу. На цій карті можна позначити країни, які надають Україні гуманітарну, фінансову, військову та іншу допомогу. Також можна показати обсяги цієї допомоги та її види. Карта допоможе учням зрозуміти, що Україна не самотня у цій боротьбі, і що світ їй допомагає.

Географічні карти руйнувань та прогнозу майбутнього України на якій буде показано, масштаби руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України та майбутню відбудову після перемоги над агресором. На такій карті можна позначити зруйновані міста, села, інфраструктурні об'єкти, житлові будинки тощо.

Робота з картою допоможе учням та ученицям усвідомити трагічні наслідки війни для України та її людей. Надію на відновлення й щасливе майбутнє надасть моделювання процесу відбудови населених пунктів, модернізованої інфраструктури тощо.

Існує чимало електронних застосунків способів, які стануть у нагоді у роботі з картою.

Інструменти, які дозволяють учням легко працювати з картами, додавати до них маркери, лінії, фігури та текст, а також ділитися ними з іншими:

Google My Maps: <https://www.google.com/maps/about/mymaps/>

Mapbox Studio: <https://docs.mapbox.com/studio-manual/guides/>

Esri ArcGIS Online: <https://www.arcgis.com/index.html>

Робота з картографічним матеріалом є способом для вивчити нове, проявити творчість та поділитися своїми знаннями з іншими.

Також одним з ресурсів використання потенціалу географічної освіти у протидії насильству є *вивчення географічних проблем*. Здобувачі освіти досліджують такі проблеми, які пов'язані із військовими діями на теренах України як міграція населення, зміна клімату, забруднення навколишнього середовища тощо. Вони працюють з інформацією, що зібрана з різних джерел, аналізують дані, оцінюють різні точки зору та формулюють власні думки щодо цих проблем.

Важливо, що учні та учениці беруть участь у дискусіях та дебатах з географічних питань. Це надає їм можливість чітко висловлювати свої думки, аргументувати позицію та вчитися поважати різні точки зору. У процесі рольових ігор та симуляцій вони моделюють різні географічні процеси, такі як поширення хвороб, міграція населення, стихійні лиха тощо. Це допомагає краще зрозуміти складність географічних систем та вплив людської діяльності на навколишнє середовище.

Крім того, шкільна географічна освіта може бути використана для:
вивчення історії та географії України допоможе учням розвинути почуття патріотизму;

вивчення природи та краси світу, що допоможе розслабитися та відволіктися від негативних думок:

робота над груповими проектами та участь у дискусіях може сприятиме розвитку навичок спілкування та співпраці.

Важливо зазначити, що для розвитку в учнів навичок аналізу інформації, оцінювання різних точок зору та формування власних суджень необхідний комплексний підхід, який включає використання різноманітних методів та технологій.

Військова агресія проти України призвела до значних змін в житті українців, зокрема дітей та молоді. В умовах постійної небезпеки та стресу зростає ризик насильства, яке може мати як фізичний, так і психологічний

характер. Школа, як один з найважливіших соціальних інститутів, може відігравати важливу роль у протидії насильству та сприяти формуванню у дітей та молоді цінностей миру та толерантності.

Список використаних джерел

1. Назаренко Т. Г. Шкільна географічна освіта України в умовах воєнного стану та відбудови. Матеріали III Міжнародної конференції «Географічна наука та освіта: перспективи й інновації». 2022. С. 160–163.

2. Ієвлева Ю., Борисенко К. Формування національно-патріотичної компетентності на уроках географії в умовах воєнного стану. Географічні аспекти просторової організації території, суспільства та збалансованого природокористування: матеріали III науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. м. Ужгород, 7- 9 грудня 2022 р. С. 80–86.

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВА І БУЛІНГУ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

А.Д. Чебан

Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Протидія насильству і булінгу в закладі освіти є однією з найважливіших сучасних соціальних проблем. Насильство та булінг можуть серйозно впливати на фізичне та психічне здоров'я дітей, підлітків і дорослих, порушуючи їх права та обмежуючи можливості належного особистісного розвитку. Освітні заклади відіграють ключову роль у запобіганні цієї проблеми. Це вимагає комплексного підходу, що охоплює розробку ефективних стратегій та практичних заходів для створення безпечного, підтримуючого середовища навчання та виховання.

У 2023 році в Україні відкрили 96 справ про булінг у закладах освіти. Протягом останніх п'яти років їхня загальна кількість сягнула 614. Про це повідомив Опендатабот [3]. За результатами PISA-2022 [4] в середньому 14,7% українських 15-річних школярів повідомили, що зазнавали булінгу принаймні декілька разів на місяць, а 7% віднесли себе до категорії тих, хто часто зазнає булінгу. Незважаючи на масштабність і складність проблеми, система освіти має великі можливості для профілактики

насильства та системного впливу на всіх учасників освітнього процесу, щоб сформувати модель поведінки, засновану на взаємній повазі та неприпустимості насильства в міжособистісних стосунках і спільній діяльності.

Відповідно до статті 52 Конституції України, будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом. Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» зазначає, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини. 25 травня 2020 року схвалена Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі. Стратегія розроблена на виконання Указу Президента України від 7 грудня 2019 року № 896 «Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей»[1] та враховує стратегічні документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальну стратегію охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016-2030 роки. Національна стратегія визначає мету, стратегічні цілі, принципи, завдання та підходи у формуванні безпечного і здорового освітнього середовища для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, учасників освітнього процесу, громадськості. Відповідно, Кабінет Міністрів України щорічно має затверджувати план заходів з реалізації даної стратегії.

Вперше шкільне цькування було описане в 1905 р. К. Дьюксом, проте систематичні дослідження цькування (булінгу) як проблеми в середовищі дітей і підлітків належать скандинавським вченим: Д. Олвеус, А. Пікас, П. Рендолл, Е. Мунте, Д. Дьюї, Д. Еспеладж, Є. Роланд, П. Хайнеманн, Ортона, Д. Таттума. Серед українських авторів, хто досліджував проблематику шкільного насильства, варто зазначити: А.

Ведернікова, І. Лубенець, К. Плутницька, О. Шуміло, Н. Лесько, А. Полянничко, Т. Миронюк, А. Губка та ін.

Х. Хекхаузен та Д. Ольвіус зазначають, що «насильство супроводжує всю історію людства, і не має однозначних оцінок його витоків, причин і функцій, оскільки завжди необхідний аналіз конкретної історичної ситуації з врахуванням особливостей кожної культури» [5, с. 24, 25]. Вивчаючи літературні джерела, потрібно зауважити, що істотність насильства почала відчуватися ще в сиву давнину. Аристотель наголошував: «Насильство – породжує тільки насильство». Платон, продовжуючи, закликав не забувати: «небезпечне саме собою насильство, здійснюючись щодо людини, призводить до тяжких наслідків» [6, с. 17]. А. Король вважає, що булінг – повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкочити, викликати страх шляхом погрози подальшою агресією [7, с. 85]. А. В. Борщевська розуміє булінг як агресивну поведінку однієї людини щодо іншої з метою заподіяти моральну або фізичну шкоду, принизити і в такий спосіб утвердити свою владу [8, с. 49]. Німецький психолог, фахівець із проблеми булінгу С. Дайхманн визначила відмінні ознаки агресії, насильства, віктимізації та булінгу. На думку С. Дайхманн, агресія – це емоційний стан, у якому кожна людина може поводити себе по-різному; насильницькі дії є лише однією з форм агресивного поводження з агресією, тобто агресія далеко не завжди проявляється як насильство. Насильство ж, навпаки, завжди пов'язане з агресією. Якщо агресивна поведінка часто буває спонтанна та неконтрольована, то застосування насильства, як правило, здійснюється через намір заподіяти шкоду іншій людині, тварині чи предмету, часто на основі вирішеного конфлікту та завжди з певною метою (наприклад, з метою помсти). [9, с. 11].

Водночас, факти насильства складно виявити, оскільки учні-ініціатори насильства (кривдники) діють в умовах відсутності контролю і нагляду з боку дорослих. Саме тому нерідко дорослі помічають захисну реакцію

потерпілого, яка проявляється, як порушення дисципліни, а не дії кривдника. Крім того, потерпілі часто не повідомляють учителям або батькам про спрямовану на них агресію. Більшість випадків насильства у закладах освіти не реєструють, залишають непоміченими або проігнорованими. У деяких ситуаціях агресивні дії здобувачів освіти чи педагогічних працівників засуджують, але керівництво закладів освіти не докладає належних зусиль, щоб їх припинити або недопустити надалі. [2]. Таку ситуацію підтверджують результати опитування молоді U-Report, респонденти якого зазначали, що основними причинами знуцання однолітків з інших є ігнорування дорослими булінгу (39%), а шляхи його запобігання учасники опитування вбачають у навчанні вчителів реагувати на цю проблему (53%) та інформування громадськості (27%). [10].

Висновок. Розкриваючи сутність поняття “булінг”, варто розуміти, що це повторно здійснювана поведінка, яка проявляється у жорстокому ставленні до інших. Враховуючи ці твердження, варто ще додати, що шкільне насильство (булінг) – це все-таки дитяча жорстокість, що вже триває тисячоліттями. Навіть дослідження різних країн та нові методи боротьби з ним не можуть повністю викоринити цю проблему в шкільному середовищі, адже з інноваційним розвитком освіти, суспільства та існуванням насильства в нашому середовищі з’являються його нові форми прояву. Системна протидія насильству і булінгу в навчальних закладах є надзвичайно важливою для створення безпечного й сприятливого середовища для учнів. Освітній заклад повинен бути місцем, де кожен учень відчуває себе захищеним і поважаним. Для досягнення цієї мети необхідно розробляти комплексні програми, які охоплюють навчальні курси з профілактики насильства, тренінги для вчителів і учнів з управління конфліктами та комунікаціями, а також встановлення чітких процедур відгуку на випадки булінгу. Партнерство з батьками та громадськістю, підтримка психологічного здоров'я учнів і педагогічних кадрів є також важливими аспектами цієї роботи. Лише спільними

зусиллями всіх учасників освітнього процесу можна створити ефективну систему протидії насильству і булінгу, яка забезпечить безпеку та добробут учнів.

Список використаних джерел

1. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: - [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://surl.li/tnkwc>
2. Методичний посібник для педагогічних працівників «Попередження насильства в закладах освіти». Вступ стор.9. - [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://surl.li/atkzg>
3. Оpendatabot – українська компанія: - [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://opendatabot.ua/analytics/bullying-in-school-2023>
4. PISA - міжнародне дослідження якості освіти. - [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://nus.org.ua/news/yak-reaguvaty-na-buling-zakonodavche-roz-yasnennya-vid-mon/>
5. Берковіц Л. Агресія: причини, наслідки і контроль. 2007. С. 24, 25.
6. Кесседи Ф. Х. Арістотель і сучасність. Питання філософії. 1979. № 3. С. 17.
7. Король А. Причини та наслідки дослідження явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. 2019. № 1/2. С. 85–93.
8. Борщевська А. В. Булінг у школах як чинник психічного нездоров'я. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 6. С. 48–52.
9. Гришко В. І. Історико-правова характеристика поняття «булінг». Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 3. С. 228.
10. Опитування молоді U-Report - [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://ukraine.ureport.in/opinions/>

ВИКОНАВСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУЗИКИ НА ТЕКСТИ КИТАЙСЬКИХ ПОЕТІВ: СТИЛЬОВЕ ПРОЧИТАННЯ У ВІРТУАЛЬНОМУ ФОРМАТІ

Чжу Лу

*Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

Сценічні інтерпретації в сучасному звуковому і візуальному просторі завдяки Інтернет технологіям набувають нових вимірів. Можливості стрімкого поширення виконавських інтерпретацій власне музики суттєво розширюються, але при цьому доповнюються увагою до візуального супроводу, що стає часто визначальним для потрактовування музики.

Особливо істотно це стосується музики камерної вокальної. Фіксація виконавського образу співака в цифровому форматі посилює свого роду художню відповідальність виконавця, зокрема привертає увагу до візуальних аспектів, щільно пов'язаних із стильовими параметрами не тільки музичного звучання, а й цілісного представлення твору. Неувага до стилю у зовнішніх проявах виконання може спотворити сприйняття твору, а отже відвернути від нього слухача.

Розглянемо на прикладах. Як віддзеркалення інтересу до китайських традицій і загалом традицій мистецтва Сходу, в європейській музиці, приблизно з XVIII століття і донині з'являються твори різних жанрів на «орієнтальну» тему або сюжети, пов'язані з життям, традиціями, персонажами тощо [1; 7]. Серед таких – і низка вокальних творів на тексти китайської поезії українських композиторів, наприклад, «Три романси на вірші китайських поетів» Бориса Лятошинського, в яких митець звертається до музичного прочитання поезій Лі Бо, Ван Вей, Цюя Гофу; вокальний цикл «Китайська флейта» Антона Рудницького, солоспів Володимира Балтаровича «Самотня дівчина» на текст Ван Сен Ю, вокальний цикл Олександра Рудянського на вірші Бо Цзюй І «Озеро білих лотосів», «Пісні весни» Михайла Шука (на тексти давньокитайських поетів Сюй Цзайси, Бо Пу, Ван Хешін) та інші твори.

М. Шух позначає жанрово-стильові ознаки «Пісень весни» як медитативне дійство [4]. Безумовно, «медитативність» закладається митцем в інтонаційності циклу – кожної з п'яти частин («Передчуття весни», «Радість весни», «Сум весни», «Звуки весни», «Спокій весни»), що разом складають цілісність. Загалом медитація – як комплекс технік, спрямованих на позитивний саморозвиток свідомості, – практикується в різних релігійних традиціях, зокрема в даосизмі і християнстві (хоча і з певними відмінностями). В китайській культурі – це практики зосередження на внутрішньому світі, досягненні душевного спокою, коли людина, що медитує, прагне злиття зі всесвітом, досягти гармонії і навіть безсмертя.

Підготовка виконавської інтерпретації кожним із її учасників – вокал, інструментальний супровід, художнє слово(речитатив) також спираються на витоки медитації і стильові риси, оскільки йдеться про ансамблеву цілісність. Створення сценічного образу охоплює як проникнення в найтонші нюанси музичної інтонації (мелодику, темпоритм, динаміку, баланс окремих партій), звукову поетизацію китайської природи і злиття з нею Людини, символіку китайської культури загалом, що накладаються на індивідуальний стиль композитора, його «поетику тиші», що цілком зіставна з медитативністю, так і зовнішні параметри. Щодо останніх, то йдеться не про костюм чи оформлення сцени (хоча і вони мають значення, особливо в освітленні, відсутності «зайвих» деталей при тому, що наявність етнічних елементів аж ніяк не відіграє ключової ролі), а про «руховий» стиль виконавців, їхню міміку, що містять зазначену вище «зосередженість».

Так само, занурення в символіку лотосу – квітки, яка є важливою для культур даосизму – символ Раю і одночасно – душі померлої людини, наближає до відчуття стильового рішення вокального циклу з 19 мініатюр із інтермедією і післямовою Олександра Рудянського «Озеро білих лотосів» для цікавого складу виконавців – голосу, флейти, альту, бандури і ударних [1, С. 19-20; 5: 6].

Надзвичайно цікавим прикладом для стильових декодувань виконавської інтерпретації є цикл «Три романси на вірші старовинних китайських поетів» Бориса Лятошинського [3].

З одного боку, саме китайська «стилістика» постає в центрі уваги виконавця. Але з іншого боку, звернення до цієї музики занурює виконавців у специфіку українського музичного модернізму, яскравим представником якого і постав Борис Лятошинський у своїх ранніх творах і є точніше - в інтертекстуальні контексти цього вокального циклу Майстра, крізь призму яких і розкриваються смисли, «сміслові коди», які виконавцю належить декодувати в сценічному вокальному образі. Як зазначає у передмові до видання [2, С. 6] О.Козаренко, «у вокальній музиці Б.Лятошинського «рідко

світить сонце». Та все ж її присмеркова атмосфера спонукає до розважень над таємницями людської душі, «місячних тіней», зоряного неба над головою... Так *musica humana* перетворюється на *musica mundana*, стаючи дорогоцінним джерелом знання про світ, від- (спів-, со-) творенного Митцем у залишених нам текстах». А звернення до «китайського» сприймається як потреба медитації, де орієнталізм – як загальна смислова ознака, а не занурення й відтворення конкретної етнічної традиції.

Як бачимо, стильові аспекти інтерпретацій мають принципове значення для сприйняття, формування естетичного смаку як самих виконавців, так і глядачів-слухачів. Але віртуальний простір, у якому завжди залишається «слід», висуває вимоги особливої прискіпливості до досконалості трактувань, зокрема в тому етнонаціональному контексті, до якого апелює автор статті.

Список використаних джерел

1. Азарова Ю. Діалог традицій Сходу і Заходу в музиці постмодернізму. Студії мистецтвознавчі. Київ : Інститут мистецтвознавства імені М. Т. Рильського НАН України, 2018. № 3. С. 7–31.
2. Борис Лятошинський. Романси 1920-х рр..Автор-упорядник І.Б.Савчук. Київ-Ніжин 2015.
3. Ван Сі. Рівні прояву інтертекстуального семіозису у вокальному циклі «Три вірші старовинних китайських поетів VIII століття» Б. Лятошинського. Наукові збірки ЛНМІ ім. М. В. Лисенка «Музикознавчі студії». 2013. Вип. 27. С. 70–81.
4. Горелик Л.М. Метаморфози камерно-вокального циклу в творчості М.Шуха (на прикладі медитативного дійства «Пісні весни»). Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв . 2023. № . С.199-205.
5. Кулиняк Н.І. Національні і європейські модерні стичні складові індивідуального стилю Антона Рудницького. *International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE"*. № 8(24), Vol.1, August 2017. С. 14-21.
6. Ущипівська О.М. «Озеро білих лотосів» О.Рудянского: функціонування традицій орієнталізму у творчості композитора. *Мистецтвознавчі записки: Зб.наук.праць. Вп.13*. К.: Міленіум, 2008. С. 47- 53.
7. Чжоу Тінтін. Європейські та американські уявлення про китайську культуру, втілені в музичних творах: нотатки до уроків мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2022. № 4. С. 6-11.

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ І КІБЕРБУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВЕКТОРИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

В. М. Шахрай

Інститут проблем виховання НАПН України

Булінг залишається однією з головних соціальних проблем нашого часу, адже він завдає моральної, емоційної, фізичної шкоди багатьом учасникам освітнього процесу, призводить до порушень їх соціальної взаємодії, негативно впливає на успішність учнів та їх здоров'я. Останніми роками набуває поширення такий вид булінгу, як кібербулінг, коли учні використовують технології, насамперед пристрої з підключенням до Інтернету, щоб «переслідувати, погрожувати, принижувати чи іншим чином завдавати турбот своїм одноліткам» [7]. Тому проблема булінгу хвилює педагогів, батьків, політиків, представників правоохоронних органів та ін. У багатьох країнах прийняті нормативні акти, що спрямовані на попередження на протидію булінгу та кібербулінгу. Наприклад, усі 50 штатів США мають закони щодо боротьби з булінгом, а 18 передбачають кримінальне покарання за булінг [7].

За ініціативи ЮНЕСКО та Міністерства освіти, молоді та спорту Франції 5 листопада 2020 р. відбулася Міжнародна конференція з проблеми шкільного булінгу. Онлайн-конференція проводилась з метою створення глобального імпульсу для подолання булінгу в школах шляхом підвищення обізнаності серед усіх зацікавлених сторін, обміну перспективними практиками та для мобілізації урядів, експертів і всієї освітньої спільноти. У ході конференції розроблені рекомендації щодо протидії булінгу. У них зазначається, що реагування на булінг та кібербулінг потребує цілісного освітнього підходу, який базується на взаємозв'язку школи з ширшою спільнотою. Пропонується 9 основних компонентів цілісного освітнього підходу, що мають підвищити довгострокову ефективність реагування на булінг, і не лише допомогти учням, залученим до булінгу (як кривдникам, так і жертвам), а й зробити всю систему освіти здатною до зменшення

наси́льства, бу́лінгу та кібербу́лінгу серед учнів. Серед цих компонентів: належна законодавча база щодо вирішення бу́лінгу, наси́льства в школі; навчання педагогів способами протидії бу́лінгу та розвиток їхньої здатності до учнецентрованого та дбайливого керівництва дитячим колективом; створення безпечного психологічного та фізичного середовища у школі та класі; стосунки між учителем і учнем мають бути орієнтовані на учня та базуватись на турботі про нього; залучення в шкільну спільноту всіх зацікавлених сторін, включаючи батьків; залучення всіх учнів до реалізації профілактичних програм (не зосереджуватися лише на кривдниках та потерпілих) тощо [8].

Необхідність цілеспрямованої протидії бу́лінгу і кібербу́лінгу відображена в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії бу́лінгу (цькування)» (2018) [4] та наказі Міністерства освіти України «Деякі питання реагування на випадки бу́лінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» (від 28.12.2019 № 1646) [2]. У наказі Міністерства освіти сформульовано завдання діяльності закладу освіти щодо запобігання та протидії бу́лінгу (цькування): створення безпечного освітнього середовища, визначення стану, причин і передумов поширення бу́лінгу (цькування); підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу щодо нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки; заохочення всіх учасників освітнього процесу до активного сприяння запобіганню бу́лінгу. Надзвичайно важливим є розвиток в учасників освітнього процесу соціального і емоційного інтелекту, що включає, зокрема, розуміння та сприйняття ними цінності прав і свобод людини, вміння відстоювати свої права та поважати права інших, здатності попереджувати та розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом [2].

Відповідно до моделі «Мирної школи», попередження бу́лінгу серед дітей та учнівської молоді передбачає перемену мислення педагогів. Вона зумовлює відмову від дисциплінарного підходу, в основі якого лежить

покарання тих, хто завинив, адже це не приводить до усвідомлення порушником провини та його прагнення виправити ситуацію. Тому необхідно застосовувати відновний підхід, який ґрунтується на дотриманні довіри між учасниками освітнього процесу, обговоренні певних конфліктних ситуацій та прийнятті спільних рішень, на формуванні ненасильницького середовища. Цей підхід робить акцент не на покаранні, а на особистостях учасників ситуації і їхніх потребах, на розвитку їх емоційного інтелекту, здатності до емпатії, співпереживання, бажання виправити завдану шкоду [5]. «Відновний підхід наголошує на важливості визнавати людські почуття, потреби та права. Він ставить на перше місце довіру, взаємоповагу та толерантність» [3].

Важливим є розроблення та впровадження багатограних загальношкільних програм щодо попередження та протидії булінгу, що включає формування сприятливого шкільного клімату, роботу щодо залучення учнів до духовно-моральних цінностей, утвердження соціальних норм міжособистісної взаємодії, включення самих учнів до практик попередження та протидії булінгу і кібербулінгу, навчання шкільного персоналу і батьків формам і методам протидії булінгу тощо. Насамперед, провідним шляхом попередження булінгу є забезпечення сприятливого для розвитку всіх дітей шкільного клімату (клімату класу). Такий клімат ґрунтується на відчутті єдності зі шкільним колективом, поваги з боку однолітків і до однолітків, фізичної та емоційної безпеки. Вирішальна роль у забезпеченні належного шкільного клімату належить педагогам, які мають надавати емоційну підтримку кожному учневі, ставитись до всіх школярів з теплом і турботою.

Одним із дієвих інструментів для попередження булінгу та протидії йому є шкільна служба порозуміння (ШСП), яка своїм заданням ставить вирішення конфліктів серед учнів та їх навчання конструктивним моделям комунікації. ШСП складається з 8-10 відібраних та підготовлених старшокласників, які діють за принципом «рівний – рівному» та сприяють

вирішенню конфліктів між однолітками шляхом аналізу учнями ситуацій конфлікту, що допомагає їм розвивати емпатію до інших учасників конфлікту, здатність брати на себе відповідальність за виникнення конфлікту та його наслідки [5].

Варіантом попередження булінгу в учнівському середовищі є використання програми, розробленої американським психологом Кеннетом Шором, яка складається з 12 кроків: 1. Створення комітету з протидії цькуванню. 2. Проведення опитування серед школярів різного віку. 3. Розробка політики, чітких правил поведінки в разі зіткнення з проблемою. 4. Проведення перевірок в місцях, де булінг відбувається найчастіше. 5. Навчання вчителів і всього шкільного персоналу (кухарів, охоронців, прибиральниць). 6. Поширення інформації про цькування серед дітей за допомогою проведення тематичних заходів. 7. Впровадження лекцій, курсів з профілактики булінгу в шкільному середовищі як невід'ємної частини освітнього процесу. 8. Підтримка потерпілих від цькування. 8. Залучення батьків як безпосередніх учасників освітнього і виховного процесу. 10. Акцентування уваги викладачів, психологів на учнях, які є потенційними жертвами. 11. Формування серйозного ставлення до повідомлень про можливий булінг і швидке реагування на них. 12. Адекватна реакція на випадки булінгу поєднанням дисциплінарного і відновного підходу до його ініціаторів [5].

Необхідним способом попередження і протидії булінгу є розширення знань учнів про булінг і кібербулінг, їх негативні наслідки, розвиток у школярів таких якостей, як впевненість, відповідальність, толерантність, віра в свої сили і можливості, готовність прийти на допомогу іншому у складній ситуації, зокрема у випадку булінгу. Доцільно включати дітей та молодь у цікаві види діяльності, що приносять їм задоволення. На думку відомих американських дослідників булінгу Дж. Патчіна і С. Гіндуджа, молодих людей можна відмовити від переслідування інших, якщо вони мають досвід турботливих стосунків або беруть участь у діяльності, яку вони цінують [7].

На їхню думку, лише покарання кривдників (булерів) мають незначну ефективність та не приводять до справжніх змін у їх поведінці і не стримують інших учнів. Необхідно стимулювати просоціальну поведінку школярів, створюючи для цього ситуації, де б проявлялися та поглиблювалися прагнення дітей та учнівської молоді діяти толерантно, відповідально, підтримувати інших в складних ситуаціях. «Важливість сприятливої поведінки слід повторювати, підкріплювати та винагороджувати якомога раніше в житті, щоб такі дії стали звичними, а не ґрунтувалися виключно на поточних емоціях» [6, с.424].

Доцільним напрямом педагогічної роботи є формування життєстійкості дітей і молоді, навчання їх асертивної поведінки. За можливості, підлітки повинні ігнорувати незначні вияви дражніння чи обзивання і не реагувати на агресора, оскільки це може лише призвести до продовження проблеми. Якщо діти, що потерпають від булінгу, зможуть розвинути здатність демонструвати стійкість, коли їх атакують, це допоможе їм і в майбутньому житті, зокрема в досягненні особистого та професійного успіху, всупереч різним перепонам.

Дітей слід навчати розвивати стосунки з дорослими людьми, яким вони довіряють (батьки, учителі, хтось інший), щоб вони могли обговорити ситуації булінгу і кібербулінгу, що викликають у них дискомфорт і тривогу, та отримати підтримку. Таке спілкування з дорослим буде підґрунтям впевненості дитини в своїх силах і можливостях.

Необхідну увагу слід приділяти учням, які є свідками булінгу і кібербулінгу. Вони не часто втручаються, щоб підтримати потерпілих, адже бояться, що це принесе їм неприємності. Водночас, вони часто визнають, що ситуації булінгу є неправильними. Однак своєю пасивністю сторонні спостерігачі заохочують агресивну поведінку кривдників. Цим дітям слід наголошувати, що активно відстоюючи слабших, вони зможуть змінити ситуацію на краще, адже самі потерпілі часто почуваються безпорадними, зляканими і потребують, щоб хтось прийшов на допомогу. Вони також ніколи не повинні прямо чи опосередковано сприяти агресивній поведінці,

наприклад, пересилати образливі повідомлення, сміятися з недоречних жартів, мовчки спостерігати за виявами агресивних вчинків тощо.

Велике значення у попередженні та подоланні булінгу і кібербулінгу має належно організована взаємодія закладу освіти і сім'ї. Як свідчать дослідження, негативні батьківські взаємини з дітьми пов'язані з вищим рівнем участі дітей у булінгу, тоді як позитивне батьківство впливає на зменшення булінгу. Педагоги мають допомагати батькам підвищувати їх педагогічну та загальну культуру, оволодівати цифровою компетентністю, працювати над зростанням батьківського авторитету, бачити в своїх дітях суб'єктів батьківсько-дитячих взаємин, разом з дітьми вчитися жити і творити в умовах цифрового простору, що може стати джерелом різних ризиків, зокрема кібербулінгу.

На думку Лариси Гретченко, голови комітету з сімейного права Національної асоціації адвокатів України (НААУ), «ефективним запобіжником протидії булінгу може стати розвиток та повноцінне функціонування психологічної служби закладів освіти, забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу та впровадження підходів чутливості до конфлікту, програм психоемоційної підтримки для учасників... Значимою є популяризація педагогіки партнерства та налагодження стосунків «педагоги – діти – батьки», інтеграція компоненту правових знань до програм різних навчальних дисциплін...» [1].

Отже, запобігання і протидія булінгу і кібербулінгу в закладі освіти вимагає системної роботи, залучення до неї батьків, соціальних служб, правоохоронних органів і використання, насамперед, не дисциплінарних підходів, а виховних.

Список використаних джерел

1. Гретченко Л.. Викоринити булінг шляхом боротьби лише з наслідками не вдасться. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/9138-vikoriniti-buling-shlyahom-borot-bi-lishe-z-naslidkami-ne-vdast-sya.html>

2. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20/print>

3. Коваль Є. Цінності відновного підходу. *Liga.net*. 26.08.2022. URL: <https://blog.liga.net/user/yekoval/article/46662>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України. *Відомості Верховної Ради*, 2019, № 5, ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
5. Профілактика булінгу як пріоритетний напрямок у створенні комфортної атмосфери в школах. *Мирна школа*. URL: <https://safeschools.com.ua/novyny/prof-laktika-bulngu-yak-pr-oritetnij-napryamok-u-stvorenn-komfortnoyi-atmosferi-v-shkolah>
6. Patchin J. W., Hinduja S. Cyberbullying Among Tweens in the United States. *Journal of Early Adolescence*. 2022. № 42(3). P. 414–430. URL: <https://doi.org/10.1177/02724316211036740>
7. Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2018). Deterring Teen Bullying: Assessing the Impact of Perceived Punishment From Police, Schools, and Parents. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 2018. № 16(2). P. 190-207. URL: <https://doi.org/10.1177/1541204016681057>
8. Recommendations by the Scientific Committee on preventing and addressing school bullying and cyberbullying. International conference on school bullying on 5 November, 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374794>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аносова Анастасія Вікторівна, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Бачинська Євгенія Миколаївна, проректор Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Винарчук Тетяна Миколаївна, методист відділу аналітико-моніторингового центру КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Вихрестенко Жанна Володимирівна, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Власова Валерія Гаврилівна, старший викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Гаврилюк Валерій Юрійович, методист центру національно-патріотичного виховання, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Гершуненко Ольга Василівна, аспірантка Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,

Гончар Людмила Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Дишлева Ірина Миколаївна, доцент кафедри природничо-математичної освіти та технологій Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Довгань Андрій Іванович, завідувач кафедри природничо-математичної освіти та технологій Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат географічних наук, доцент

Загурська Світлана Миколаївна, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат філософських наук

Кабан Лариса Василівна, старший викладач кафедри педагогіки, психології і менеджменту освіти, учений секретар Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Кірнасівська Розалія Вільгельмівна, методист відділу іноземних мов КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Ковальова Світлана Василівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Лященко Оксана Борисівна, методист науково-методичного центру професійного розвитку Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Пащенко Дмитро Іванович, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», доктор педагогічних наук, професор

Плівачук Катерина Володимирівна, завідувач кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Плівачук Олена Павлівна, керівник гуртка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Сквирської міської ради

Поліщук Оксана Миколаївна, методист науково-методичного центру професійного розвитку Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Тіщенко Анна Володимирівна, завідувач відділу загальної середньої освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Фан Вей, аспірант факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Федорченко Тетяна Євгенівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Часнікова Олена Володимирівна, завідувач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Чебан Альона Дмитрівна, методист відділу предметів художньо-естетичного циклу Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Чжу Лу, аспірант факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувач лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент

**ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В
ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ І СІМ'Ї: ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА
ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ**

Матеріали
круглого столу
(Київ-Біла Церква, 14 травня 2024 р.)

Текст друкується в авторській редакції